WINTERTHEMA 1998

DIENST HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING

UVH
UNIVERSITEIT voor HUMANISTIEK
BIBLIOTHEEK
Van Asch van Wijckskade 26
3512 VS Utrecht
Tel: (030) 230 [illegible]

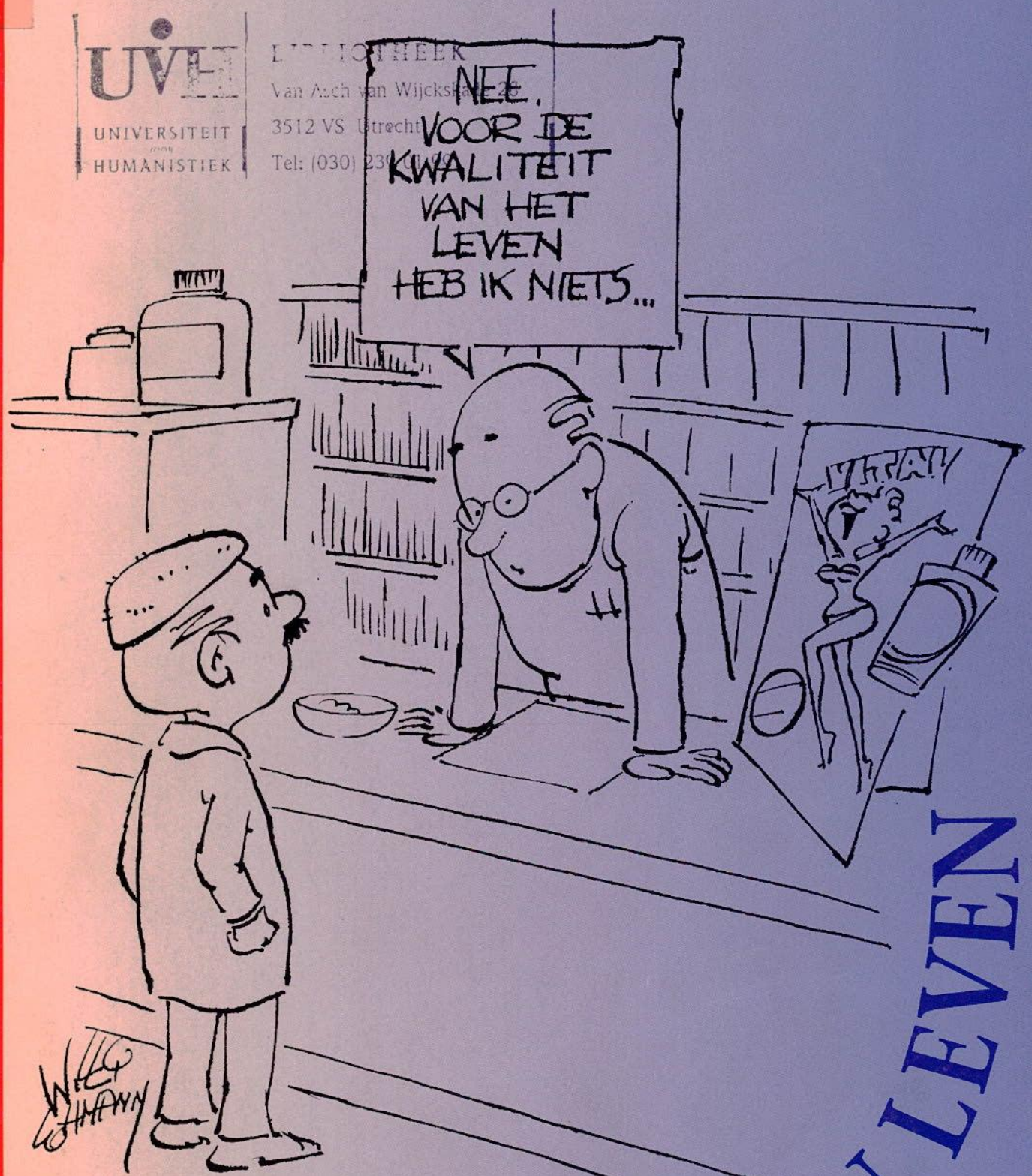

KWALITEIT VAN LEVEN

Afscheid van EGO

In 1964 werd het jongerenblad EGO overgenomen door de Humanistisch Geestelijke verzorging in de Krijgsmacht, die toen als dienst met het humanistisch raadswerk bij Defensie van start ging. Het was niet voor niets een jongerenblad: de grootste groep waar het handjevol raadslieden in die beginperiode voor werkte waren dienstplichtige jongeren. Hoewel hun directe omgeving door de week een militaire was ging hun voornaamste belangstelling naar de wereld daar buiten uit: je vindt dan ook in EGO van de jaren een overvloed aan sport, muziek, tijdschriften en boeken. Aandacht voor het Humanisme en voor militaire zaken is telkens in een of twee artikelen terug te vinden. EGO biedt in die jaren ook leerzame stukken, in overeenkomst met de wijze van vormingswerk bedrijven in die dagen: je moest er wat van opsteken.

Hoewel de opdracht van de Dienst HGV ligt in het bieden van geestelijke verzorging aan buitenkerkelijken, wat in al die jaren niet veranderd is, de belangstelling daarvoor moet door dienstplichtigen of hun ouders (!) wel zeer expliciet kenbaar gemaakt worden aan de commandanten., via een bon in de EGO.

In de jaren zestig en zeventig komen er allerlei protesten op in de samenleving en dus ook in de krijgsmacht. In oude EGO's zijn deze terug te vinden en wij hebben in dit afscheidsnummer een aantal artikelen gebundeld die daar een beeld van geven. Helaas is er te weinig ruimte om, voor allen die vanaf die tijd de ontwikkelingen meegemaakt hebben, een vollediger beeld te geven. Opmerkelijk is dat naast alle veranderingen er zoveel hetzelfde is gebleven: er wordt opnieuw of nog steeds over haardracht en discipline gepraat, de leef en werkomstandigheden vormen een doorlopend verhaal. De atoomwapens liggen even in de koelkast en na Libanon en de Golf is het thema uitzendingen ook in de EGO een niet weg te denken aandachtsgebied geweest.

EGO als regelmatig verschijnend tijdschrift stopt, maar daarmee houden de publicaties van de humanistisch geestelijke verzorging niet op. Regelmatig zullen we blijven publiceren over actuele thema's in de krijgsmacht, waarbij we altijd militairen zelf aan het woord zullen laten. Als u dit nummer omdraait komt u een eerste poging van deze themanummers tegen.

Joan Merens

DIENST HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING

WINTERTHEMA 1998

Kwaliteit van leven
naar een idee van
Irma Ouwehand-Jacobs

SAMENSTELLING
Klazien van Brandwijk-Wiltjer
Joan Merens

MET DANK AAN
directie en medewerkers van het Militair Revalidatie Centrum
majoor Bart Richters
de leden van Collectief 4

MET TEKENINGEN VAN
Willy Lohman • Rene Nauta
Arend van Dam • Tom

MET FOTO'S VAN
Hans Kastelein
Audio Visuele Dienst KM
Privé-bezit

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Immy Beijer • Jan den Boer
Anouk Helder • Stef Kessels
Karel Roskam • Rodney de Vries
Mila van Wissen

EINDREDACTIE
Joan Merens

SECRETARIAAT
Fred Wilkens

VORMGEVING
Studio Hoonte Bosch & Keuning,
Peter Koch

DRUKWERK
Hoonte Bosch & Keuning, Utrecht

UITGAVE
Bureau Hoofdkrijgsmachtraadsman
Oranje Nassaulaan 71
.3708 GC Zeist
Tel 030-6920906

Bijdragen in EGO verschijnen op persoonlijke titel en vertegenwoordigen niet noodzakelijkerwijs de visie van de dienst HGV.
Overname van artikelen en tekeningen is alleen toegestaan met bronvermelding

Inhoud

Kwaliteit van leven

Inleiding *2*

Voor Irma *3*

Het afgeprijsde artikel oftewel de kwaliteit van leven *4*

Denken over kwaliteit van leven op het Militair Revalidatie Centrum *5*

'Niets is onmogelijk voor hen die willen' *6*

Vanuit een basis van plezier samenwerken *9*

Mensen mag je niet zomaar opgeven *10*

Het woord kwaliteit staat heel erg op gevoelsniveau *12*

Gezondheid is geluk *13*

Woekeren met je talenten *14*

Voldoening halen uit wat je doet *16*

Samen kunnen genieten *17*

Liefde, betrokkenheid en belangstelling *18*

De juiste balans tussen lichaam en geest *20*

Je mogelijkheden benutten *22*

De acceptatie van jezelf *23*

Communicatie is een heel belangrijke factor *24*

Nodig zijn en nodig hebben *25*

Iedere vorm van leven heeft kwaliteit *27*

Zelf richting aan het leven geven *28*

Als je gezond bent... *29*

Ongelooflijk subjectief *30*

Kleine stappen, kleine doelen... *34*

Moeten kunstenaars wijken voor een kilo graszaad? *36*

Een bijdrage aan het welzijn van militairen en veteranen *40*

Waarom gaat het dan toch weer mis? *43*

Kwaliteit van Leven of welke keuzes maak je? *45*

Vragen staat vrij *47*

Mensenrechten en kwaliteit van leven *48*

Kwaliteit van leven in Laos *51*

Inleiding

Zo in het dagelijks leven, als je gezond bent, je werk hebt, een warme familieband, fijne vrienden en collega's, als je tijd en ruimte hebt om die zaken te doen die je belangrijk vindt, sta je er niet zo bij stil: KWALITEIT VAN LEVEN. Een programma op TV over euthanasie, een artikel in de krant over recht op zelfdoding, iemand in je directe omgeving die ernstig ziek wordt of een ongeluk krijgt confronteert je soms met je eigen denken, je eigen gevoel over KWALITEIT VAN LEVEN. Zelf ziek worden of gewond raken en het ontdekken van je beperkingen in je dagelijks functioneren, in je leven maken dat je wel moet denken over de KWALITEIT VAN LEVEN, je eigen leven.
Deze zomer togen **Anouk Helder en Klazien van Brandwijk-Wiltjer** naar het Militair Revalidatie Centrum in Doorn en spraken met achttien medewerkers over KWALITEIT VAN LEVEN. Dagelijks worden zij als therapeut, zorgmanager, revalidantenbegeleider, secretaresse, maatschappelijk werker, hoofd van de kantine, verpleger of gastvrouw, geconfronteerd met mensen die niet meer die dingen kunnen doen die ze gewend waren te doen. De ernst van de aandoening en het toekomstperspectief, van de mensen met wie ze werken, verschilt nogal. Zo zijn er naast de militairen die tijdens de opleiding 'een enkeltje' of 'een knietje' hebben opgelopen, militairen en burgers die, ter voorkoming of herstellend van een herniaoperatie, aan het 'rugprogramma' meedoen. Maar ook militairen die bij een auto-ongeluk zwaar hersenletsel hebben opgelopen, mensen die gewond zijn geraakt in een uitzendgebied, slachtoffers van de Herculesramp, Junglezieken, oud-militairen die in 'Nederlands Indië' een been verloren. En (veelal) oudere burgers uit de regio die van het ene op het andere moment niet meer voor zichzelf kunnen zorgen, die zichzelf na een herseninfarct niet meer terugkennen. Met de commandant van het MRC, luitenant kolonel **F. van der Hulst** en een van de revalidatieartsen **Emiel Jansen**, spraken zij ook over andere zaken. **Rodney de Vries** schrijft over **Kleine stappen, kleine doelen**, die maakten dat hij na een mijnongeval in Cambodja weer grip kreeg op zijn leven. **Anouk Helder** stelt de vraag of kunstenaars, die kraken op het terrein van Defensie, moeten wijken voor een kilo gras-zaad. Raadsman **Jan den Boer** doet verslag van de presentatie van het boek 'WAAROM GAAT HET DAN TOCH WEER MIS'. Majoor **Bart Richters** van het wapen der cavalerie vertelde aan raadsvrouw **Immy Beijer** over zijn uitzending naar Angola en de impact daarvan op zijn leven. **Mila van Wissen** schrijft over een bezoek aan Laos. Directeur van het Humanistisch Overleg Mensenrechten, **Martha Meijer** geeft haar visie op mensenrechten en kwaliteit van leven. Terwijl de vaste medewerkers **Steven** en **Karel Roskam** KWALITEIT VAN LEVEN op de voor hun eigen wijze benaderen. En senator **Marie-Louise Tiesinga**, voorzitter van de begeleidingscommissies van het onderzoek naar de klachten van militairen die in Lucovac en Cambodja hebben gediend, vertelt over het belang van onderzoek en serieus nemen van klachten in relatie tot het welzijn van militairen en veteranen. KWALITEIT VAN LEVEN.

Klazien van Brandwijk-Wiltjer

Voor Irma

een sterke vrouw
een dijk van een collega

'het hoort niet
het klopt niet
het moet anders'
is
jouw 'drive'
jouw motivatie
om
EGO's
'andere' EGO's
te maken

EGO's
met andere thema's
over andere mensen
door andere mensen
waarbij
je een andere kant
van mensen toont
waardoor
je andere zaken
aan mensen laat zien
waarin
je laat weten
dat anders,
anders is
dat anders óók kan
dat anders soms mooier is,
dat anders soms beter is

Klazien van Bramwijk-Wiltjer

en nu...
terwijl jij,
in een ziekenhuisbed,
voorbij de vraag
wat kwaliteit van leven is
strijdt voor je leven
werken wij
aan jouw idee
een EGO-special
over kwaliteit van leven

de allerlaatste EGO
toeval?
meer dan dat
zul jij zeggen
want...
toeval bestaat niet
en wij?
wij spreken
over wat hoort
en niet hoort
over jou
en wensen je
in onze omgeving
om wie je bent:
Irma,
een dijk van een collega
een sterke vrouw...

Het afgeprijsde artikel oftewel de kwaliteit van leven

Alle mensen hebben een mysterieus kenmerk gemeen, soms zonder zich ervan bewust te zijn - het 'leven' dat ieder van ons alleen maar uit eigen ervaring kent. Tenminste: echt kennen van ons eigen leven is er, volgens mij, niet bij; laat staan het mysterieuze leven van een ander. Wij moeten ons eigen leven ondergaan zoals het komt en een fundamentele keuze hebben we daar niet bij. Medische zorg, artsen, verpleegkundigen en ziekenhuizen houden ons zo lang mogelijk in leven, maar ook die kunnen het leven niet altijd en eindeloos rekken.
Het leven helpt je om aan ziektes het hoofd te bieden, totdat je aan de verzwakking van datzelfde leven bezwijkt. Kan je dan misschien met recht zeggen dat het leven niets anders is dan een ziekte waar je aan dood gaat? Een beroerde gedachte, maar misschien niet helemaal onjuist.
Of is dat een flauw woordspelletje en moet je al die mensen geloven, die zonder enige aarzeling spreken over 'het leven na de dood'? In mijn kerkse tijd dacht ik daar niet eens over na - natuurlijk ging het christelijke leven na de dood op een of andere manier verder.
Hadden wij toen daarbij niet in de gaten dat wij gedachteloos praatten over een onmogelijkheid - het leven houdt immers op met en door de dood? Sinds die vragen opkwamen, werd het leven begrensd door de dood.
Zonder het leven hebben wij geen bewustzijn - zoveel is duidelijk. Maar ik weet toch niet goed wat dat is: de kwaliteit van het leven. Eerst dacht ik dat het leven wel mooi was, toen ik jong, sterk en gezond was. Je ontmoette wel oudere mensen met ouderdomsgebreken, maar dat had met jouw eigen leven in directe zin niets te maken: je ouders gaan als bejaarde mensen dood en daar heb je wel verdriet over, maar dat is de natuurlijke gang van zaken. Als je eigen kind dood gaat is dat een ontreddering van jouw leven, waar je geen antwoord op hebt, maar zeker is dat de kwaliteit van je leven door de dood van je eigen kind ingrijpend wordt veranderd.
En bij het klimmen van de jaren word je steeds ouder en dan doen er zich bij jou allemaal gebreken voor. Maar gaat dan de kwaliteit van je eigen leven daardoor ook echt achteruit? Je kan dan minder en je verdriet verhindert grenzeloos geluk, maar er blijft toch nog heel wat te genieten over.
Want het mysterieuze leven blijft je boeien ook al gaat het stramme lijf niet meer zo soepel. En dan begin je je te realiseren, dat je steeds dichterbij het punt komt, dat je zelf het betreurde middelpunt wordt. De mensen worden verdrietig om jou, maar hun eigen leven gaat nog door en jij bent misschien niet meer dan een foto op de schoorsteenmantel.
Het is maar goed dat je daar dan geen weet meer van hebt, want je moet er niet aan denken, dat je in dat 'leven-na-de-dood' je eraan zou ergeren, dat het leven zonder jou door, kan gaan. Dat je afgeprijsd bent, is zo erg niet, zolang je het maar niet hoeft te weten. De dood maakt een eind aan het leven en het is dan ook onmenselijk om te praten over 'leve de dood'. Maar het is even zinloos om blij te zijn met de onmogelijke gedachte aan het leven na de dood.

Karel Roskam

Als je eigen kind dood gaat. is dat een ontreddering van jouw leven

Anouk Helder en Klazien van Brandwijk bezochten deze zomer het MRC en spraken met de werkers daar over 'kwaliteit van leven'

'Niets is onmogelijk voor hen die willen'

'Het aardige aan het militaire beroep is de jobrotation. Net als je denkt dat je alles goed op orde hebt, ligt er een andere taak voor je. Ik voel me daar prettig bij', aldus luitenant-kolonel Fred van der Hulst die op grond van de positieve ervaringen tijdens zijn dienstplicht besloot een KVV-contract met de KL aan te gaan. Na twee verlengingen was er de mogelijkheid om in beroepsdienst te treden en via tal van functies, onder meer bij de OC-MGD, in de personeelslijn, DM-KL en het Militair Hospitaal, belandde hij als commandant van het Militair Revalidatie Centrum in Doorn. Het ligt in de bedoeling dat hij dat tot het einde van zijn diensttijd blijft. Als voorbereiding op de gesprekken met zijn medewerkers over Kwaliteit van Leven spreken we met hem over zijn werk. 'Het is een mooi centrum. We zijn met zulke mooie dingen bezig. Mensen, patiënten en therapeuten bereiken fantastische resultaten. Dan neem je de zaken die niet altijd even vlot lopen voor lief en werk je met plezier aan verbeteringen. Het is gewoon hartstikke mooi om hier te werken.'

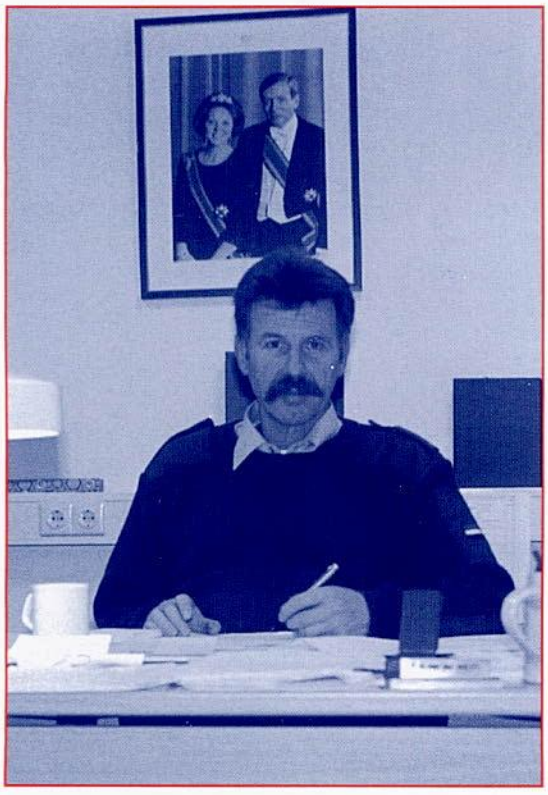

Het MRC

Op het Militair Revalidatie Centrum werken 22 militair en 120 burger medewerkers. Er zijn zo'n 150 patiënten verdeeld over drie vormen van revalidatie. In het verzorgingscentrum verblijven de patiënten die nog niet zelfstandig de algemeen dagelijkse zaken als wassen, eten, naar het toilet gaan en dergelijke kunnen uitvoeren. De mensen die een 24-uurs verzorging nodig hebben. Voor de mensen die wel voor zichzelf kunnen zorgen, dus zichzelf kunnen wassen en kleden en naar de eetzaal kunnen gaan, zijn er paviljoens. Veelal is er, in het kader van meer zelfstandig worden, een vloeiende overgang van het verzorgingscentrum naar de paviljoens. Men leert omgaan met de handicap zonder dat er meteen iemand klaar staat om te helpen. Daarnaast is de poliklinische behandeling, waarbij men thuis woont maar een aantal dagen naar het MRC komt voor therapie.

Modern management

Van der Hulst staat voor een modern management, waarbij communicatie een speerpunt is en kostenneutraal gewerkt moet worden: 'Toen ik als commandant aantrad trof ik hier mensen die met heel veel bezieling bezig waren met hun vak, met de patiënten. Maar ik merkte ook dat er een scepsis was ten opzichte van de Defensie-organisatie. Men likte nog de wonden van een reorganisatie die net achter de rug was en stond argwanend ten opzichte van nieuwe plannen. Ieder voor zich werkte vreselijk hard, maar de onderlinge communicatie was niet optimaal. Juist dat onderling overleg zie ik als een middel om tot een nog beter resultaat voor de patiënt te komen. Daar zijn we aan gaan werken. Ik heb het 'commandantenuurtje' ingesteld. Daarin leggen wij uit waar wij als management mee bezig zijn, we vertellen over de projecten die we onder handen hebben en ik probeer inzicht te geven in de zaken waar ik mee bezig ben. Want wat doet zo'n commandant nu de hele dag? Hij heeft wel een mooi bureau, maar wat speelt nog meer? Aan de andere kant bouw ik ruimte in voor vragen en opmerkingen van de zijde van het personeel. En verder staat mijn deur altijd open. Dat is geen loze kreet. Mensen kunnen altijd binnenlopen. De randvoorwaarde om het MRC open te houden was dat we kostenneutraal moeten werken. Dat is in 1997 gelukt en in 1998 lukt dat weer. Ik geloof dat het MRC een prima toekomst heeft. Ook bij de op stapel staande bezuinigingen bij Defensie hebben wij denk ik niets te vrezen, want het sluiten van het MRC levert Defensie geen cent op. Ik heb er alle vertrouwen in en zie bij de medewerkers dat vertrouwen terugkomen. Zelf bij de grootste sceptici komt er

langzamerhand iets van: hé, ze gaan verbouwen, zou het dan toch goed gaan. Dat is belangrijk. Want werken in een prettige omgeving, duidelijkheid met betrekking tot de toekomst, maakt dat je je beter voelt en dat kan alleen maar positief uitwerken.'

We zijn met zulke mooie dingen bezig. Mensen, patiënten en therapeuten bereiken fantastische resultaten

Groot verschil

Binnen Defensie wordt steeds vaker gesproken over Resultaat Verantwoordelijke Eenheden. Ook het MRC is zo'n RVE en dat geeft de commandant, zijns inziens, andere verantwoordelijkheden en een grotere mate van zelfstandigheid dan commandanten op een normale kazerne. 'Wij zijn al een vergevorderde RVE. Ons budget komt niet van Defensie maar van de ziektekostenverzekeraars. En met dat budget moet ik het echt doen. Mijn functioneren is meer het managen van een eenheid. Een hele unieke eenheid. Ik heb veel te maken met externe zaken. Moet onderhandelingen voeren met de ziektekostenverzekeraars om het budget rond te krijgen en daar moeten productieafspraken tegenover staan. Daarnaast heb ik te maken met de andere revalidatiecentra. Zonder iemand te kort te doen, kan ik wel zeggen dat we, dat ik als commandant hier in een heel andere situatie zit als een bataljons- of kazernecommandant. Het managen van een bataljon of compagnie is iets heel anders. Dat maakt het werken hier heel speciaal en uitdagend.'

Plicht en verantwoordelijkheid

De commandant van het MRC is van mening dat, gelet op de nieuwe taakstelling van de Krijgsmacht, het een plicht van Defensie is om de meest adequate en snelle hulp te bieden die nodig is: 'Nu we een ander soort werk doen dan we gewend waren en de grotere risico's die militairen daarbij lopen is het de verantwoordelijkheid van de organisatie om, als mensen iets verschrikkelijks overkomt, dan ook alles te doen om de meest adequate en snelle hulp en geneeskundige verzorging te bieden.' Van de Hulst twijfelt niet aan de deskundigheden op andere revalidatiecentra, maar is van mening dat er gezien het feit dat er voor ernstige gevallen geen wachttijden op het MRC zijn en gezien de ervaring en deskundigheid die er op het MRC voor handen is, geen enkel centrum is dat beter op de militair die gewond is geraakt is ingesteld. 'Het is goed dat militairen opgevangen worden in een militaire omgeving, door mensen die begrijpen wat het militaire vak inhoudt. De militairen hier zijn veelal zelf met uitzending geweest en weten hoe het tijdens een missie kan gaan, hoe het uitzendgebied er uit ziet. Verder is het de verantwoordelijkheid van onze organisatie om onze eigen mensen, die in moeilijkheden zijn geraakt, binnen de organisatie op te vangen en te begeleiden. Wij kunnen veel meer dingen op maat doen en verder gaan in onze service dan dat je civiel zou mogen verwachten. Wij proberen mensen zover te revalideren dat ze weer terug kunnen naar hun werkplek, of een andere aangepaste werkplek. Langzamerhand zie je die ontwikkeling ook in de civiele revalidatiecentra, maar wij doen dat altijd al.'

Niet militair

Hoewel de commandant van het MRC zich er van bewust is dat er rangen en standen zijn is hij van mening dat deze geen rol spelen in het dagelijkse werk op het centrum. 'Het is een open instelling. Geen wacht bij de poort. Er wordt niet gecontroleerd of je er wel of niet bent. Niet je rang maar je deskundigheid is van belang in het werken met de patiënten. Iedereen is op zijn gebied zo specifiek en heeft daarin zijn eigen verantwoordelijkheid. Daarbinnen past geen militair systeem. Ik heb ook nog nooit meegemaakt dat er iemand van de patiënten op rapport is gezet. En of je nu als kolonel of als soldaat revalideert, voor ons ben je allemaal gelijk, namelijk een patiënt die er belang bij heeft dat we de revalidatie tot een zo goed mogelijk eind maar iemand die komt revalideren weet bij aanvang dat een aantal zaken, b.v. vakantie, er niet inzitten. Zeker bij kortdurende therapieën niet. Als iemand hier al een jaar zit wordt dat natuurlijk anders.'

Kwaliteit van leven

Van der Hulst ziet als kwaliteit van zijn leven dat hij iets kan betekenen, van nut kan zijn voor de samenleving in het algemeen en voor zijn gezin in het bijzonder. Sinds hij op het MRC werkt is er wel iets veranderd in zijn denken over kwaliteit van leven, want: 'Ik zie

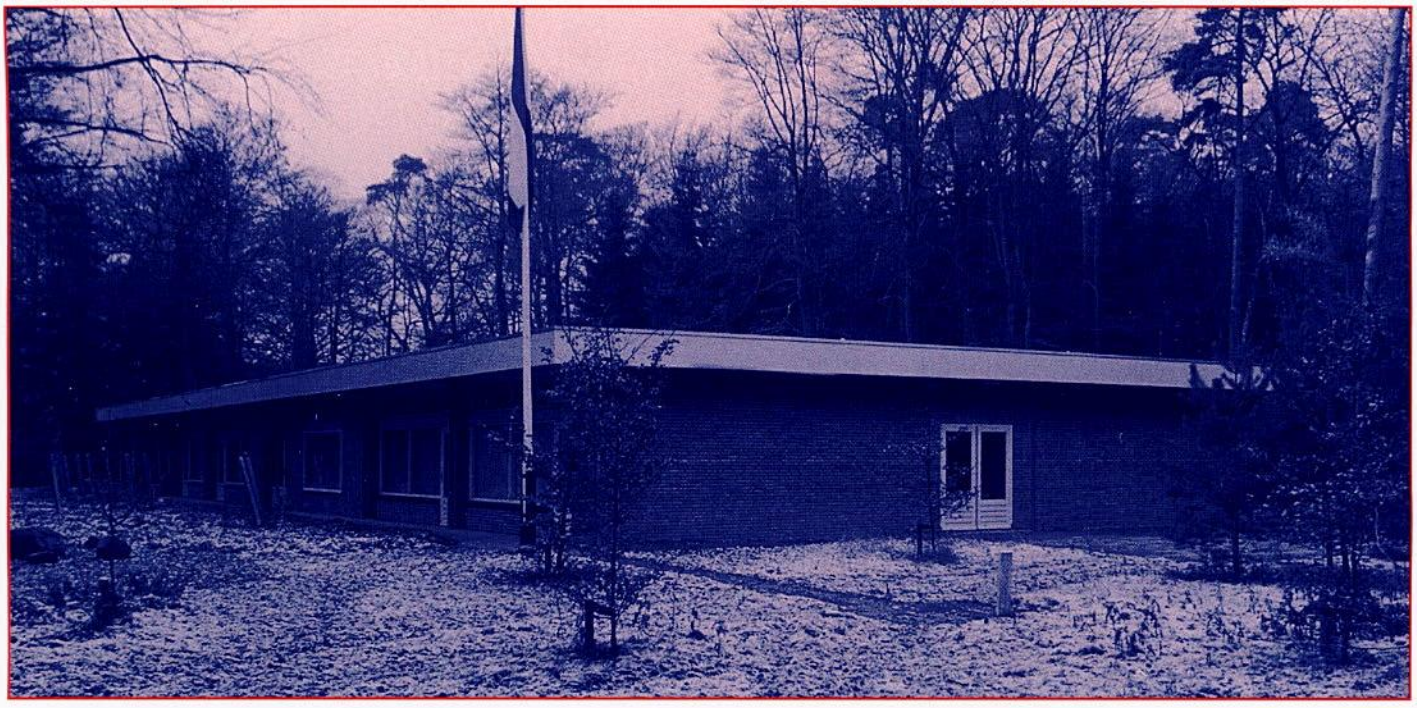

hier zulke gigantische mooie dingen gebeuren, neem zulke geweldige verbeteringen bij mensen waar, waarvan ik dacht: dat wordt helemaal niks, nooit meer... Als je de resultaten die hier bereikt worden ziet, dan ga je toch anders tegenover die zaken staan. Maar voor mezelf blijf ik erbij dat zodra ik aan de beademing kom of in coma raak of volledig dement ben, het voor mij ophoudt. Ik denk niet dat ik dan nog een zodanige kwaliteit van leven heb dat ík verder zal willen. Voor mij is het essentieel vanuit mijn zijn, dat ik iets moet kunnen betekenen. Voor mij is het belangrijk dat ik nog iets van mezelf kan bieden, met name naar mijn gezin. Maar dat zeg ik nu, nu me niets mankeert. Ik weet niet of ik er als me zoiets overkomt nog zo over zal denken. De vraag is of ik dan überhaupt nog kan denken. Belangrijk is dàn ook hoe mijn omgeving er over denkt. Maar voor mij houdt kwaliteit van leven dan op. Ik ben dan een grote last voor mijn omgeving en kan zelf niets meer geven, niets meer bieden...'

Niets is onmogelijk voor hen die willen

Als we het gesprek willen afronden komt de commandant nog even terug op de kritiek die we tijdens de voorbereiding op het logo van het MRC 'Niets is onmogelijk voor hen die willen' hebben gegeven. Van der Hulst vindt de kritiek: 'Als het echt niet goed met je gaat heb je hier niets aan. Het lijkt alsof jullie zeggen dat als het iemand niet lukt het aan hem zelf ligt' niet terecht: 'Natuurlijk als je dood gaat, ga je dood en een dwarslaesiepatiënt weet dat hij niet meer zal lopen. In die context moet je het logo ook niet uitleggen. Als patiënt kom je hier binnen met verwondingen, een handicap en wij gaan er met z'n allen aan werken om je te leren omgaan met die handicap. De revalidatie-arts, de therapeuten, de verzorgers, kortom iedereen hier werkt daar aan mee. Maar... en daar draait het om, het leeuwenaandeel zal van de patiënt zelf moeten komen. Dat is wat we willen zeggen, proberen uit te drukken. Wij kunnen helpen, maar jij als patiënt zult de wilskracht, die wil in jezelf moeten hebben om het maximale in die revalidatie, in dat gevecht, tot een zo goed mogelijk eind te brengen. Dat is wat wij bedoelen met NIETS IS ONMOGELIJK VOOR HEN DIE WILLEN. Als patiënt kun je zo de kwaliteit van je leven proberen te beïnvloeden, proberen te verbeteren. Daar heb je wilskracht voor nodig!

Vanuit een basis van plezier samenwerken

Fred de Smalen is hoofd van de revalidantenkantine. Dat is hij nu 8 jaar

Kwaliteit van leven: wat bedoel je daarmee? Voor mij is het waardevol om met mensen om te gaan die elkaar vertrouwen geven in datgeen waar ze mee bezig zijn. Je ziet toch, zeker in deze tijd, veel mensen die alleen maar met zichzelf bezig zijn en daar word ik eigenlijk wel eens moe van. De mensen zijn niet meer met elkaar bezig. Ik vind het fijn om met mensen dingen te doen. Ik ben ook voetbaltrainer geworden om met elkaar iets te bereiken, iets te doen waar iedereen plezier aan beleeft. Ik probeer steeds vanuit een basis van plezier te werken. Dat mis ik vaak in mijn omgeving. Ook in mijn werk vind ik het fijn als de mensen waarmee ik werk prettig kunnen werken, goed samen kunnen werken, dat er weinig strubbelingen zijn. Dat is hetgeen waar ik altijd mee bezig ben. Ik probeer het altijd, ook voor een ander, aangenaam te maken. Ik probeer iedereen zoveel mogelijk in zijn eigen waarde te laten, iedereen zijn eigen creativiteit te laten beleven en hem daarbij te steunen en stimuleren. En ik wil de revalidanten die hier zitten, en die toch al een beroerde periode achter de rug hebben, op een prettige manier helpen. Soms ga ik gewoon bij de revalidanten aan tafel zitten. Dan hebben we het over allerlei dingen. Ik weet op een gegeven moment wie waar vandaan komt en waar ze van houden. Het gaat meer om wat ze zelf kwijt willen. Ze vinden het gewoon leuk dat ze niet alleen met dat revalideren bezig zijn maar ook nog eens met eigen dingen. En dat vind ik voor mezelf een nuttige bijdrage om te leveren. Als je in de ergere gevallen terecht komt, kan ik me voorstellen dat je dan zó in de knoei zit dat het weinig zin meer heeft om verder te gaan. Als ik dat zelf zou meemaken dan denk ik dat ik zou kunnen zeggen: 'Het hoeft van mij niet meer zo.' Dat kan ik niet met 100% zekerheid zeggen omdat ik eigenlijk zo blij ben dat ik kan leven. Op dit moment mankeer ik niks en dan sta ik er ook niet bij stil. Ik kan me niet goed indenken dat ik niet meer zou kunnen doen wat ik nu doe. Als ik niet zelf meer kan doen wat ik wil doen, als ik alleen maar door andere mensen geholpen moet worden, dan zou het voor mij niet meer hoeven.

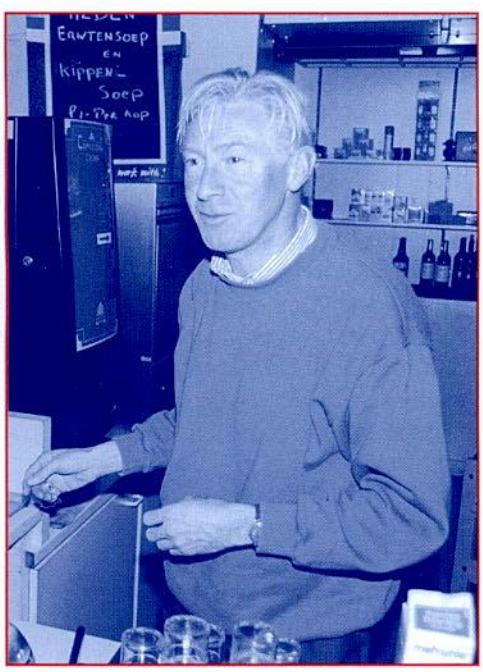

Deze baan kwam voor mij eigenlijk als een geschenk uit de hemel. Vóórdat ik hier kwam wist ik niet eens dat zoiets bestond. Ik had wèl ervaring in de horeca en het was van belang dat ik wist hoe ik met mensen die gaan drinken om moest gaan. Iemand die problemen heeft die gaat vaak drinken. Ik ben niet anders tegen het leven aan gaan kijken door-

Deze baan kwam voor mij als een geschenk uit de hemel

dat ik hier ben gaan werken. Thuis praat ik er ook weinig over. Ik heb wat dat betreft voldoende afleiding thuis. Ik denk ook dat het ervaring is, dat kunnen loslaten, want je ziet natuurlijk wel het één en ander. Je ziet die mensen in een bepaalde periode en ik heb ook gezien dat mensen heel erg op kunnen knappen. Ik heb jonge jongens zien binnenkomen met een dwarslaesie en die zijn hier lopend de deur weer uitgegaan. Dan denk ik ook bij mezelf: wat dat betreft zijn ze hier wel kundig bezig. Als ik dan een feestavond heb en ik zie zo'n jongen toch weer een beetje dansen dan denk ik: daar zijn we met z'n allen toch voor bezig geweest. Daar haal ik wel een stukje bevrediging uit. Als zo'n jongen later nog eens terug komt en hij loopt dan weer goed dan denk ik: ook al heb ik daar dan niet direct invloed op gehad, ik had wèl invloed op dat stukje gezelligheid wat hij natuurlijk ook wilde hebben in die periode.

Mensen mag je niet zomaar opgeven

Huub Migo werkt sinds 8 april 1974 op het MRC en is medewerker Cognitieve Reïntegratie Therapie, een afdeling die sinds kort bestaat uit twee personen

Als er uit het neuro-psychologisch testonderzoek blijkt dat mensen problemen hebben op het gebied van cognitieve functies dan worden ze bij CRT ingepland om die functies te trainen. Cognitieve functies zijn die functies die alles te maken hebben met het verwerken van informatie, dus het opnemen, het vasthouden en het reproduceren van leerervaringen. Het is in eerste instantie de bedoeling te bekijken of er mogelijkheden zijn om de functies te verbeteren en als dat niet lukt gaan we over naar een strategietraining om de aangedane functie te compenseren.

Wat is kwaliteit van leven? Toen ik de eerste keer met deze vraag geconfronteerd werd heb ik heel lang na moeten denken, want wat is nou in vredesnaam kwaliteit van leven? De kwaliteit van het leven en de kwaliteit van mijn leven? Ik heb geen antwoord op de algemene vraag wat is de kwaliteit van het leven. Wel over de kwaliteit van mijn leven.

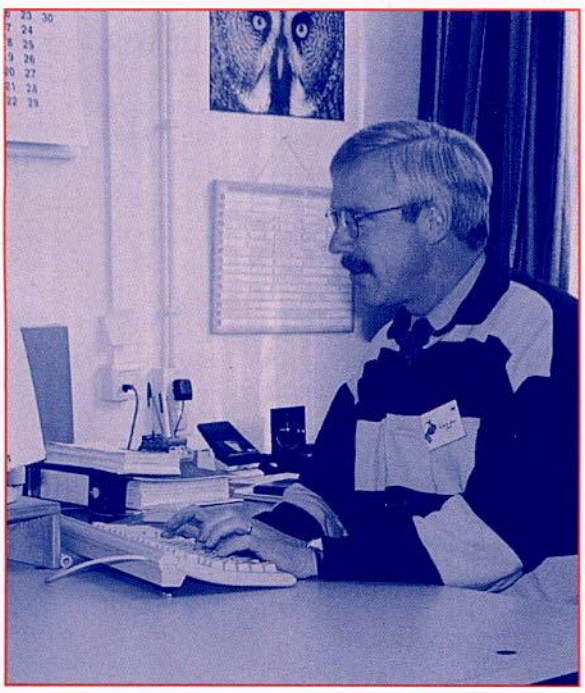

Ik denk dat mijn kwaliteit van leven maximaal c.q. optimaal is, en dat is heel belangrijk voor me: als ik me lekker voel, ik goed met mensen op kan schieten, ervaar dat mensen het werkelijk prettig vinden om met mij om te gaan en als ik min of meer kan doen en laten wat ik wil.

Uiteraard binnen de mij toebedeelde mogelijkheden o.a. financiën, gezondheid en sociale omgeving.

Niet dat ik materialistisch ben ingesteld en dat mijn leven alleen maar kwaliteit zou hebben als ik voldoende centen heb en op vakantie kan gaan. Nee... mijn kwaliteit van leven kan optimaal zijn als ik me door andere dingen lekker voel. Een goed boek lezen, een mooie wandeling maken, lekker contact met vrouw en kinderen, in harmonie met mensen kunnen samenleven.

In mijn werk moet ik een situatie creëren waarin mensen zich heel erg op hun gemak voelen. Mensen komen niet bij mij omdat ze zweetvoeten hebben, mensen hebben grote problemen. Dat zijn ze zich vaak niet bewust. Ik moet ze daarvan bewust maken, want als ze zich het probleem niet bewust zijn kunnen we er niet aan werken. Hoe maak je mensen bewust dat ze in een hele moeilijke situatie zitten? Allereerst moet ik zorgen voor een klimaat waarin ze zich op hun gemak voelen, waarin mensen zich ook prettig voelen. Ze moeten niet het idee hebben dat ze met dingen bezig zijn die ze niet kunnen. Nadat mensen geconfronteerd worden met de impact van hun probleem, met de dingen niet kunnen: lezen, spreken, concentreren, geheugen dat niet functioneert komt er veelal een emotionele ontlading. Het is mijn taak om te zorgen dat ze een positief gevoel krijgen over hun toekomstperspectief hun leven weer naar een kwalitatief hoger niveau kan groeien en men weer een toekomst ziet. Ze moeten als het ware huilend binnen komen en lachend weggaan. Niet het idee hebben van ik kan niks, dat kan ik over een half jaar nog niet en over een jaar ook niet. Als je mensen bij je krijgt die vandaag niet meer weten wat ze gisteren gedaan hebben wordt het heel lastig om ze een toekomstvisie te geven. Toch moet ik dan proberen om daar iets positiefs in te brengen. Dat lukt bij de een uiteraard wat beter dan bij de ander. Dat confronteert me ook met mijn eigen onvermogen. Af en toe voel ik wel iets van frustratie als me dat niet lukt. Gelukkig overkomt me dat niet vaak. In die situaties probeer ik er dan achter te komen waar ík verandering in kan brengen en bij een volgende ontmoeting probeer ik er een draai aan te geven waardoor we ons allebei happy voelen. Happy voelen in mijn werk staat dan voor mij bovenaan als ik denk over kwaliteit van mijn leven, want ik moet dit werk tot mijn 65ste doen. Als ik me daarin niet gelukkig

voel kan ik anderen ook niet goed helpen. Uit recent onderzoek naar dit werk blijkt dat de persoon van de therapeut een heel belangrijke rol speelt bij de vorderingen van een revalidant. Ik moet dus zorgen dat ik een positieve uitstraling heb, dat ik me lekker voel en opgeruimd door het centrum loop. Als ik met een chagrijnig gezicht door het centrum stap is dat niet gunstig voor de revalidanten. Zo zie ik dat.

Af en toe voel ik wel iets van frustratie als me dat niet lukt

Als het me niet lukt met een revalidant en ik heb alle mogelijkheden uit de kast gehaald en alternatieven geprobeerd, dan, en dit klinkt heel hard en heel triest, maar dan heeft de revalidant een probleem. Ik kan niet iemands leven over nemen en de kwaliteit daarvan bepalen of in gaan vullen. Toen ik hier pas werkte dacht ik: dat kan niet, dat hoort niet. Het moet mogelijk zijn om mensen weer basisvaardigheden aan te leren. Ik moet er mee door gaan want dan zien ze de zin van hun bestaan weer. Nu is dat anders. Op een gegeven moment maakte iemand mij verantwoordelijk voor zijn welbevinden, voor zijn leven. Hij chanteerde me min of meer. Omdat er hier op het MRC geen mogelijkheden tot verbetering meer waren werd hij in een psychiatrische tussenvoorziening geplaatst. Toen zei hij: 'Als je mij hier niet uithaalt dan pleeg ik zelfmoord.' En ik kon daar helemaal niets doen... Toen ik hoorde dat hij zich voor de trein had gegooid heb ik het een aantal weken heel moeilijk gehad. Want was dat nu mijn schuld dat die persoon de zin van zijn leven niet meer zag. Ik ben me toen af gaan vragen wat ik er tegen had kunnen doen. Voor mezelf heb ik vastgesteld dat ik alles had gedaan wat ik kon, wat in mijn vermogen lag... Dat het op een bepaald moment stopt... Dat het mijn verantwoordelijkheid is om zorgvuldig en betrokken met mensen om te gaan, maar dat de kwaliteit van het eigen leven en de zin daarvan zien een zaak en de verantwoordelijkheid van de betrokken persoon zelf is. Nu kan ik daar ook afstand van nemen. Ik kan me echter heel goed voorstellen dat mensen die geconfronteerd worden met hun onvermogen niet meer verder willen. In eerste instantie is het mijn taak, onze taak als centrum, om als die signalen komen ze op te pakken en daar iets mee te doen. Je kunt natuurlijk gaan zeggen jij moet zelf beslissen als jij er een eind aan wil maken, maar het is een mens! Een revalidant, binnen een revalidantensysteem. Binnen dat systeem heeft hij bepaalde verantwoordelijkheden. Een militair, een man, die een ongeval gehad heeft en op het moment functioneert op een niveau van een kind van een jaar of twee drie, die heeft thuis wel een vrouw met een paar kinderen zitten. Als die zich bewust wordt van zaken die hij niet meer kan hoeft hij niet direct de weg van suïcide te kiezen. Op het moment dat hij het daar over heeft kun je aangeven dat hij nog verantwoordelijkheden heeft en hem daarop wijzen. Dat zijn leven of dood niet alléén maar een zaak van hem is. Dat er bij zijn leven en in zijn leven meer mensen betrokken zijn. Natuurlijk is het zijn leven en natuurlijk het is zijn waardering van de kwaliteit van zijn leven, maar toch... mensen mag je niet zomaar opgeven.

Het woord 'kwaliteit' staat heel erg op gevoelsniveau

Irma Koekoek is BBT-er fysiotherapeute. Zij is sinds januari '95 werkzaam op het MRC

Kwaliteit van leven? Nou, ik heb er net eens heel even over na zitten denken. Het woord 'kwaliteit' zit heel erg op gevoelsniveau. Veel kwaliteit heeft met geluk te maken en met genieten, maar ik denk dat je wel de vrijheid en de mogelijkheden moet hebben. Vrijheid heeft natuurlijk ook veel met je cultuur te maken. Mogelijkheden kunnen fysiek en ook net zo goed psychisch en materieel zijn.
Hoe vindt die kwaliteit plaats in mijn werk? Ik wil heel graag in de revalidatie werken. Daar werk ik nu in en dat geeft een gevoel van tevredenheid. Orthopedie vind ik het leukste en daarin kan ik me op dit moment redelijk ontwikkelen. Ik heb er wel eens over nagedacht hoe ik ermee om zou gaan als ik zelf gehandicapt zou raken. In mijn categorie patiënten zijn heel veel mensen niet gehandicapt, ze hebben natuurlijk wel een stoornis, pijn of een bewegingsbeperking. Maar echte beperkingen in de zin van niet kunnen lopen, fietsen of autorijden, treden weinig op. Nou heb ik natuurlijk wel patiënten die gehandicapt zijn en ik zou dat wat mijzelf betreft heel moeilijk vinden. Zeker weten. Als ik inderdaad zo gehandicapt zou raken dat ik maatschappelijk gezien mijn baan kwijtraak, dat ik een ander huis moet gaan zoeken... Als je zwaar gehandicapt bent, moet je dat ook emotioneel zien te verwerken, moet je dat met je partner zien te verwerken. Nou dat lijkt me nogal wat, liever niet! Het lijkt me heel erg zwaar. We hebben het er op de afdeling inderdaad over gehad. Voor mij denk ik dat mijn kwaliteit van leven daarop in zou boeten. Anderen hebben meer de mening dat het heel anders wordt. Ik denk wel dat het anders wordt, maar op dit moment meen ik dat, zou ik bijvoorbeeld niet kunnen lopen, voor mij de kwaliteit achteruit zou gaan. Dat wil niet zeggen dat ik absoluut niet meer gelukkig kan worden. Misschien dat ik er tegen die tijd anders over denk, als ik alles verwerkt zou hebben. Hoe ik omga met die gedachte als ik werk met mensen die mijn mogelijkheden niet meer hebben? Dat hangt heel erg van de fase af waarin die mensen zitten. Op het gebied van fysieke klachten kan ik natuurlijk wel raad geven, maar maatschappelijk en psychologisch houd ik mij zeer op de vlakte en ben ik alleen een luisterend oor. Ik denk dat dat aan andere disciplines toebehoort. Als iemand een ontzettend verlies heeft geleden en zijn of haar kwaliteit van leven is daardoor inderdaad heel erg achteruit gegaan, ben ik niet zo dat ik ten allen tijde erdoorheen dram dat iemand persé die afstand moet lopen die ik wil dat ie gaat lopen. Als het voor iemand echt geen zin meer heeft, dan vind ik ook dat op een gegeven moment iemand daar het recht toe moet hebben. Ik kan mij wel voorstellen dat er mensen zijn die niet meer verder willen leven. Ik heb dat met familie meegemaakt maar nog nooit met een patiënt. Ik denk dat ik wel meer ben gaan accepteren. Iemand kan bijvoorbeeld op een gegeven moment inderdaad zeggen: 'Voor mij hoeft het niet meer. Ik leef geïsoleerd, en eenzaam, ik word alleen maar ongelukkiger.' Of iemand zegt: 'Als ik nu de zoveelste hartaanval krijg hoeven jullie mij niet meer te reanimeren.' Als iemand écht niet meer wil, ga ik dat niet door zijn strot heen douwen, hoor. Ik denk dat steeds meer mensen steeds meer aan kwaliteit gaan hechten en daar ook steeds kritischer op worden. Ik hoop niet dat ze steeds ontevredener worden. Ik denk dat kwaliteit van leven wel een heel persoonlijk iets is.

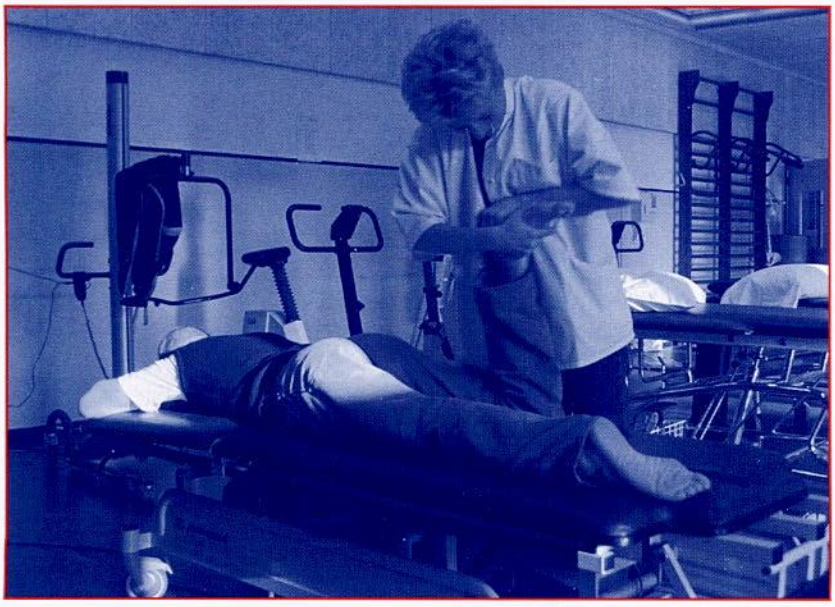

Gezondheid is geluk

Wiek Huis is teamleider op de verpleegafdeling van het MRC, waar hij nu al zo'n 15 jaar werkt

Ik heb de dagelijkse leiding over het team. Wij zijn hier niet alleen met iemands aandoening bezig, maar met de totale mens. We streven ernaar om iemand zo optimaal mogelijk terug te krijgen in de maatschappij. Als dat lukt dan geeft dat voldoening. Wat is voor mij kwaliteit van leven? Op de eerste plaats gezondheid. Gezondheid is geluk. Daarnaast is het voor mij belangrijk dat mijn gezinssituatie lekker loopt. Maar ook dat ik voldoening haal uit mijn werk, dat ik weet dat ik ook iets voor een ander kan betekenen. Ik kan me wel voorstellen dat iemand niet meer wil leven.

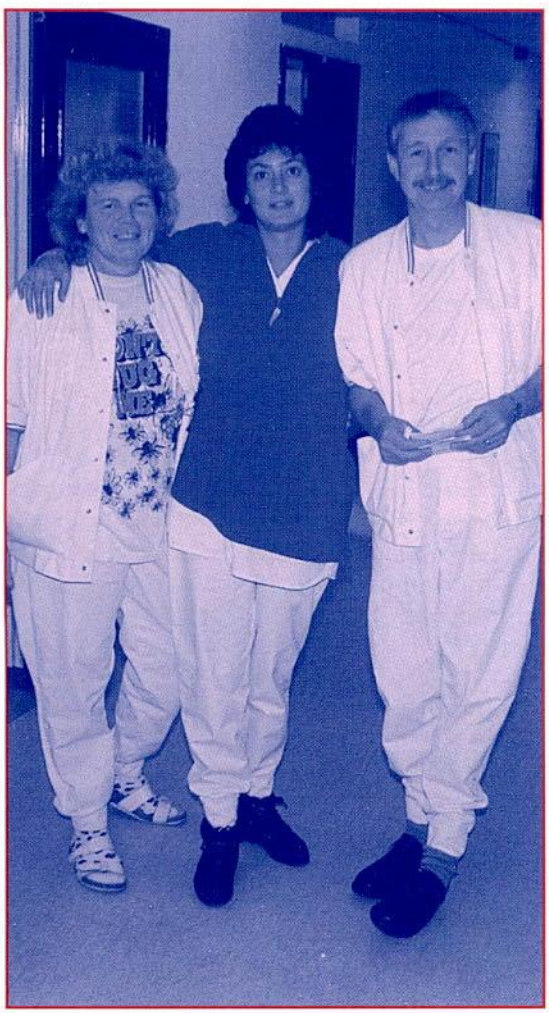

Soms geven mensen dat wel aan. Als mensen hier komen zijn ze al geïndiceerd voor revalidatie. Dat houdt in dat men verwacht dat het beter gaat worden. In die zin kun je ze meestal wel gerust-stellen. Ik heb er wel eens over nagedacht wat ik zelf zou doen als ik zelf gehandicapt zou raken. Ik zou niet weten hoe ik dan zou reageren. Misschien word ik wel heel druk of lastig of juist apathisch. Het hangt waarschijnlijk ook af van de mate waarin je op dat moment op de hoogte bent van je ziektebeeld en het verloop daarvan. Ik ga dan misschien toch anders denken over dingen en andere eisen stellen. Ik heb wel eens in een ziekenhuis gelegen en het was wel heel interessant om het eens te bekijken van de andere kant. Het opende wèl mijn ogen waardoor ik dacht: ik moet daar straks rekening mee gaan houden bij de omgang met revalidanten. Wat dat betreft is het wel goed om eens een keer in een ziekenhuis te liggen.

Of ik er nog wat van merk dat ik adjudant ben, nu ik in de revalidatie werk in plaats van op een kazerne? Ik heb een half jaar in Bosnië gezeten dus ik heb wel een klein beet-

Misschien word ik heel druk of lastig of juist apathisch

je ervaren hoe het 'in 't echt' is maar je merkt in die zin hier in feite heel weinig van militaire dienst. In eerste instantie was het zo dat men vond dat revalidatieverpleegkundigen niet uitgezonden moesten worden omdat revalideren in het uitzendgebied niet relevant is. Toch is er echter een goede reden waarom ik vind dat revalidatieverpleegkundigen een keer uitgezonden zijn geweest. De ervaring die je daar opdoet maakt dat je je naderhand goed kan inleven in de situatie van revalidanten die tijdens een missie gewond of gehandicapt zijn geraakt. Ik heb tijdens mijn uitzending bij het transportbataljon gezeten. We hadden een aantal ziekenauto's die bij de konvooien mee moesten. Dat was best een goede ervaring. Ook door de spanningen die ik meemaakte onderweg: ik wist dat ik in bepaalde gebieden beschoten kon worden, ik wist dat er op bepaalde plaatsen mijnen lagen, er kon van alles gebeuren. Ik heb daar persoonlijk niets ernstigs meegemaakt maar de spanning voelde ik af en toe wèl. Er zijn collega-militairen die daar gewond zijn geraakt en hier werden gerevalideerd.

Als je dan eens een praatje met ze maakt of eens foto's van je uitzending uitwisselt, heb je herkenningspunten en dat geeft wel een band. Dat vinden ze toch prettig, heb ik het idee.

Woekeren met je talenten

Wim de Vries is activiteitenbegeleider, hij werkt sinds 1986 op het MRC. Hij begon als militair maar werkt nu als burger

Veranderde functie

Eerst was het welzijnszorg, toen O&O. Na de reorganisatie heb ik voorgesteld om er activiteitenbegeleiding van te maken. Wij organiseerden feestavonden, filmavonden en uitjes. En ik had een winkel. Ik gaf toen studievoorlichting en deed studiebegeleiding maar toch had ik op een gegeven moment zoiets van: er is meer. Het was net iets te oppervlakkig. Ik moet wat intensiever met de mensen bezig kunnen zijn. Het heeft allebei zijn charmes. In die oude functie kon ik precies gaan en staan daar en wanneer ik dat wilde. Nu staan mensen ook bij mij ingepland en moeten ze op vaste tijden komen. Nu is het bij ons wel een beetje flexibel, als ze langer blijven is het goed en als ze iets later zouden komen is dat geen ramp. Wij werken in groepen van drie: mijn collega Iris heeft er drie en ik heb er drie, dat impliceert dat je altijd met kleine groepen werkt. Bij mensen met hersenbeschadiging werk je wel individueler, dat vinden we belangrijk.

Talenten

Ik heb lang nagedacht over kwaliteit van leven. Wat ik heel belangrijk vind, is mijn geloof. Je staat hier niet op de wereld om dadelijk dood te gaan en het is voorbij. Daar geloof ik niet in, er moet iets zijn. Iedereen heeft zijn taak en ik denk dat hoe meer kennis je vergaart, hoe meer bagage je in je rugzakje krijgt. Dat idee heb ik van mijn vader geërfd, dat was een wereldwijze man. Hij zei altijd: 'Wim, hoe meer kennis je vergaart, hoe meer verantwoording je hebt af te leggen. Want als ik jou iets heb geleerd dan impliceert dat, dat ik jou kan aanspreken op wat je ermee gedaan hebt of waarom je er niets mee gedaan hebt. Zo zie ik dat wereldwijd ook, ik denk dat als je straks een keer ergens op de stoep komt te staan, ze aan je mogen vragen wat je gedaan hebt met je kwaliteiten en met je talent.' Daarom heb je sowieso al een taak in de wereld. Voor mij is mijn gezin heel belangrijk. Te proberen mijn vrouw bij te staan en een bijdrage te leveren aan de opvoeding van mijn kinderen zodat ze als goede mensen door het leven kunnen gaan. Ik vind het belangrijk om verder te kijken dan alleen maar naar mezelf. Ik heb de buren, met familie en vrienden. Daar kan en wil ik ook wat voor betekenen.

Mijn werk

Mijn gezin staat voorop maar niet heel ver daarna komt mijn werk. Dat vind ik ook verschrikkelijk belangrijk. Als ik vrijgezel zou zijn, zat ik hier veel meer. Dat je hier zoveel kunt betekenen voor mensen kost heel veel energie. Ik ga wel eens praten met iemand die paranormaal begaafd is. Zij zegt: 'Je zou eigenlijk eens wat meer afstand moeten nemen.' Maar zo steek ik nou eenmaal in elkaar! Ik vind het heel belangrijk dat ik voor andere mensen een bijdrage kan leveren aan hun kwaliteit van leven en aan hun mogelijkheden. En of ik dat nou zou moeten doen als fysiotherapeut om iemands arm weer recht te laten komen, of ik zorg voor zijn geestelijk welzijn, het is allebei heel waardevol. Als je geestelijk goed in je vel zit en je voelt je lekker dan levert dat wel degelijk een bijdrage. Of ik nu met iemand diepgaand zit te praten of iemand is op een ontspannen manier bezig, ik benader de mensen op het niveau waarop ze op dat moment benaderd willen worden. Ik krijg daar ook voldoening van. Regelmatig, als mensen weggaan, krijg ik iets te horen of ze schrijven een kaartje. Dan denk ik: Verrek... dat is goed aangekomen en ze hebben het goed gehad. Diep in mijn hart weet ik dat ik mijn best doe om ze een beetje gelukkig te maken. Maar als ik dan wat terug krijg dan denk ik: ja, daar doe ik 't eigenlijk voor. Ik vind dit wat dat betreft een schitterende baan.

Klinisch

Er zijn therapeuten die een beetje klinisch zijn, dat is de aard van het beestje. Die benaderen de revalidant op een manier die zij het wijste vinden en zoals zij moeten of kunnen werken, een beetje formeel. Ik zou dat zo niet kunnen. Ik wil een band met mensen. Mensen hoeven voor mij niet echt hun best te doen, ze moeten het gewoon aangenaam

vinden. Ik wil dat mensen goed in hun vel zitten of dat ze eventjes niet bezig zijn met hun problemen en hun handicaps. Een paar jaar geleden hadden we een gozer van een jaar of vijfentwintig, bij hem hadden ze een hersentumor verwijderd. Hij kwam bij mij, deed bijna niks. 'Wim', zei hij 'ik kom bij jou voor de gezelligheid, om een sigaretje te roken en een bakje koffie te drinken!' Ik zei: 'Nou, dat vind ik mooi, ik laat jou lekker individueel inplannen, kunnen we lekker buurten'. Af en toe kreeg ik hem zo ver dat hij iets maakte. Meestal ging hij gewoon zitten kletsen. Soms was dat je reinste kwats en jongens onder mekaar, maar ik voelde: er klopt iets niet. Dan ga je dieper en op een zeker moment heb ik gezegd: 'Ik wil jou wat vragen. Als je zegt Wim daar heb je niks mee te maken, even goede vrienden, maar volgens mij gaat er iets niet goed, er is wat.' Ik was een van de eersten die wist dat zijn vrouw hem in de steek wilde laten en dat vond hij verschrikkelijk. Het enige wat je dan kunt doen is veel luisteren. Als iemand dan wil weten wat jij zou doen kun je dat niet zeggen want je staat niet in zijn schoenen. Jij hebt die handicap niet en je kent hem nooit voor 100%. Maar je kunt wel meeleven met zo iemand.

Empathie

Een van de eerste dingen die ik leerde op school was een schitterend woord: het empathisch vermogen. Dat is niet het ene oor in en het andere oor uitgegaan. Ik vínd dat ook heel belangrijk; je moet kunnen invoelen in iemand. Ik werk niet met een stukje van die mens, ik werk met de hele mens. Ik denk wel eens dat als iedereen z'n best probeert te doen, het wereldwijd vanzelf beter wordt. Zeven jaar geleden had iedereen hier op het centrum zijn heilig huisje en de rest was maar bijzaak. Ik denk dat als je goed wilt functioneren, de mensen goed wilt laten revalideren, je open moet staan voor anderen. Zo'n instituut als dit is apart, ik heb hier altijd het idee dat er zo'n Flower Power sfeer heerst. Toen ik kwam solliciteren had ik al het idee van dit is het!

Lief en leed

Ik heb er nooit over nagedacht hoe ik zal reageren als ik een ongeluk krijg. Heel cru gezegd: waarom zou ik daarover moeten nadenken? Ik ga er nu ook niet over nadenken dat ik misschien over een jaar dood zou kunnen zijn. In het eerste half jaar nam ik alles mee naar huis. Alles was erg. Je moet wel een beetje eelt op je ziel zien te krijgen. Ik vertel nog steeds dingen aan mijn vrouw. Zij gaat ook wel eens mee naar het MRC en kent de mensen. Zoals Angeliek. Die heb ik al een keer een dag mee naar huis genomen in het weekend. Ik had haar opgehaald. Niet iedereen begrijpt dat. Mijn vrouw was erbij toen een verpleegster zei: 'Nou die krijgt ook een speciale behandeling is 't niet?' 'Als jij hetzelfde mankeert, haal ik jou ook op!', heb ik toen geroepen.
Als mij eens wat mankeert, ik denk: je moet niet zeuren want als je om je heen kijkt is 't tienduizend keer erger. Je staat beter in het leven als je denkt: wat klaag ik nou eigenlijk, ik kan in ieder geval nog bijdragen aan hùn leven. Je ziet hier nogal eens een huwelijk sneuvelen omdat meneer of mevrouw een handicap heeft. Wat heeft zo'n huwelijk dan eigenlijk voorgesteld? Op het gemeentehuis beloof je lief en leed met elkaar te delen. Maar wat is leed en in hoeverre ben je van plan moeite te doen?
Maar nou krijgt zo iemand een ongeval, die heeft hersenletsel en is geestelijk nog maar een kind van 10 jaar. Dan kom je op een cruciaal punt. Ik kan me voorstellen dat mensen daar heel veel moeite mee hebben. Een goede kennis van mij heeft kanker. Ze heeft chemokuren gehad waar je helemaal koud van wordt. Ik heb er zóveel respect voor als ik zie wat zo iemand knokt en gewoon zegt: 'Onze lieve Heer moet maar wachten, ik wil nog niet dood'.

De wijste stap

Ik heb van mezelf het idee dat ik helemaal niet zo krachtig in het leven sta. Ik hoop dat het tegendeel bewezen wordt. Daar heb je weer zoiets van je kunt er over denken maar als het je werkelijk overkomt sta je er misschien heel anders tegenover. Ik kan me ook voorstellen dat er mensen zijn die niet meer verder willen. Toen ik een jaar of twintig was zei mijn moeder op een zeker moment: 'Waar moet ik nog voor leven als mijn huwelijk niet meer goed is?' Ik vergeet dat nooit meer, had zoiets van: Ja, als jij zo denkt en niet meer de positieve dingen van het leven kunt vinden, is het logisch dat je niet meer wilt leven.' Maar toch... ik zie het als een taak om in ieder geval toch te proberen mensen te laten zien dat er nog voldoende is om voor te leven. Ik denk dat het heel belangrijk is.

Voldoening halen uit wat je doet

Denise de Miranda is in eerste instantie ergotherapeut

Dat hou ik graag altijd zo. Ik coördineer ook de afdeling ergotherapie, de afdeling hout en metaal en de activiteitenbegeleiding. In mei '94 ben ik als uitzendkracht begonnen met werken op het M.R.C.
Wat voor mij kwaliteit van leven is, weet ik niet precies. Ik ben er nog steeds niet helemaal uit. Wat voor mij belangrijk is, is dat ik voldoening haal uit wat ik heb en wat ik doe in mijn leven. Dat ik aan het eind van een dag of een week of een maand kan zeggen: Ik ben tevreden met mezelf, met wat ik gedaan heb en wat ik bereikt heb. En als ik dat naar mijn werk vertaal? Ja, dat is natuurlijk altijd wel moeilijk. Het is mijn idee van kwaliteit van leven maar niet iedereen ziet dat zo.
Heel veel mensen vinden gezondheid het belangrijkste en ik denk ook dat dàt heel belangrijk is. Wat ik hier probeer aan de mensen over te dragen is dat ze, ondanks de handicap of de beperking, moeten proberen eruit te halen wat er in zit en daar tevreden mee te zijn. Ik merk vaak dat mensen heel hard zijn voor zichzelf; dan hebben ze net één stapje verder bereikt en dan zijn ze niet tevreden want het is niet voldoende. Ik zeg dan: 'Wees tevreden met dat ene stapje extra.' Mensen hadden eerder een bepaald levenspatroon, een bepaalde manier van doen. Dat verandert in één klap zonder dat je dat gewild hebt, je hebt er niet om gevraagd, het gebeurt je gewoon. Ik kan me voorstellen dat het heel lang duurt om die oude manier van leven af te leren en een nieuwe aan te leren. Een levenswijze die je waarschijnlijk niet wilt, maar die wel moet omdat je lichaam beperkt is. Ik kan begrijpen dat mensen willen stoppen met leven. Zowel in mijn privéleven als in mijn werk heb ik er mee te maken gehad en nog steeds. Hoewel ik zelf de instelling heb van doorvechten tot je erbij neervalt, kan ik me, in de gevallen die ik meegemaakt heb, heel goed voorstellen dat mensen besloten om dat niet meer te doen. De kwaliteit was voor hen ook niet meer aanwezig. Ik probeer mensen altijd na te laten denken in de trant van: 'Er zijn een boel dingen die je straks niet meer kunt maar er zijn ook een heleboel dingen die je nog wèl kunt, weeg die positieve kanten af tegen de negatieve kanten.' Wat ik ook altijd aangeef is: 'Bedenk dat als jij het opgeeft wat je dan laat gaan en wat dat voor mensen om je heen betekent. Mensen die van je houden, mensen waar jij van houdt.' Ik wijs er op: 'Het is wel jouw eigen leven maar er zit zoveel omheen waar je ook rekening mee wilt houden. Als je een beslissing neemt, neem die dan weloverwogen.' Ik kan me zo goed voorstellen dat je op dat moment niet in de toekomst kunt kijken en dat ook niet wilt doen. Wat ik mensen voornamelijk leer is hoe ze de activiteiten van het dagelijks leven weer op kunnen pakken, zij het aangepast. Dat begint bij het 's ochtends opstaan en dat eindigt bij het weer naar bed gaan.

Als je een beslissing neemt, neem die dan wel overwogen

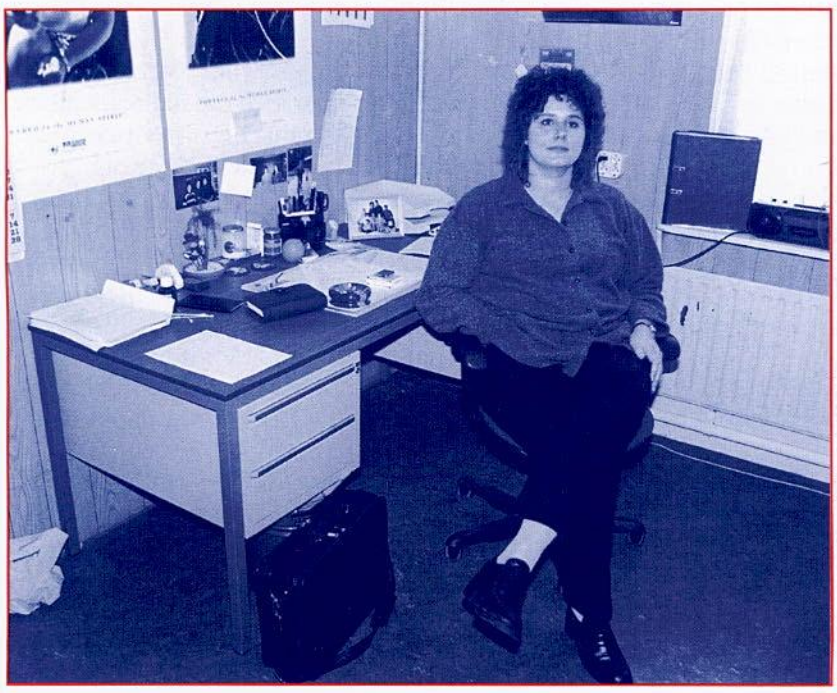

Samen kunnen genieten

Lucas Kastelijn is sinds september 1997 werkzaam als maatschappelijk werker op het M.R.C. Daarvoor was hij als bedrijfsmaatschappelijk werker geplaatst bij het korps Mariniers

Wat kwaliteit van leven voor mij is? Mijn idee daarover is bijgesteld sinds ik op het MRC werk. Bij de mariniers lopen in principe alleen maar gezonde kerels rond. Hier, op het MRC moest ik heel erg wennen aan mensen in rolstoelen of mensen met ernstige littekens. Ik ben inmiddels tot de ontdekking gekomen dat die mensen juist nog heel veel kunnen. Kijken naar wat ze nog wèl kunnen en dat is ook kwaliteit van leven. Wat mijn persoonlijke idee van kwaliteit van leven betreft: ik geniet als ik zie dat de mensen om wie ik veel geef genieten. Ik heb net een moeilijke, hectische periode achter de rug. Mijn vrouw is onlangs ernstig ziek geweest en wat ik toen wèl fijn vond om te zien was dat mijn drie kinderen toch nog `normaal' door konden gaan met leven. Ik ben pas geleden met mijn kinderen naar de Efteling geweest. Ik heb daar heel erg van genoten maar als ik als volwassene daar alleen had rondgelopen dan zou ik alles vanuit een hele andere beleving hebben waargenomen. Dan zie ik het verval, de wolf die al 40 jaar buiten staat en nodig nieuwe kleren moet hebben. Mijn perceptie van kwaliteit van leven is heel erg gewijzigd omdat mijn situatie zo gewijzigd is. Als iemand mij vorig jaar had gevraagd wat ik onder kwaliteit van leven verstond, had ik waarschijnlijk de meest verschrikkelijke machodingen opgenoemd. Nu zie ik dagelijks om me heen dat mensen die soms ernstig verminkt zijn tòch nog kunnen genieten. Ik heb wèl gemerkt dat gezond zijn heel belangrijk is. Een bepaalde mate van kwaliteit blijft wel aanwezig maar het genieten wordt dan wel een diffuus begrip. Als ik zo om me heen kijk vind ik dat ik een bevoorrecht mens ben. Wat mijn werk betreft: als ik iemand houvast en uitzicht kan bieden, als ik het voor iemand mogelijk kan maken dat die toch weer de zon kan zien schijnen dan geniet ik ook. Ik haal bijzonder veel voldoening uit mijn werk als revalidatie maatschappelijk werker. Op onze afdeling leren wij de mensen dat ze niet achterom maar juist vooruit moeten kijken. Onze taak is om eerst de mentaliteit op te trekken en dan te gaan werken aan het gebrek. Een van mijn collega's, Hanne Lap, geeft cursussen die gebaseerd zijn op het boek 'De pijn de baas.' Eerst erkenning (Voel je pijn?), dan begeleiding (de patiënten praten samen over hun problemen en leren zo hun pijnproblemen te behandelen).Of ik me voor kan stellen dat sommige mensen niet meer willen leven? Ik heb veel mensen gezien die zó ernstig toegetakeld zijn dat ik er begrip voor heb dat ze dan niet meer verder willen. Aan de andere kant moet ik proberen te vermijden de indruk te wekken dat ik begrip voor hun donkere toekomstvisie heb. Anders loop ik het risico dat ik die mensen in hun idee bevestig, waardoor dat idee misschien alleen maar versterkt wordt. Zonder zweverig te willen zijn (ratio is emotion killing) probeer ik de mensen terug te halen naar de realiteit: 'Zak nou niet weg in dat moeras van verdriet, laat mij u helpen om te leren uw verlies te hanteren.' Toen ik nog bij de mariniers zat zei ik altijd: 'Als ik zwaar gehandicapt raak, zet mij dan maar op de treinbaan en laat mij daar staan.' In het begin van mijn tijd op het MRC dacht ik: hoe kan jij zoveel bekijken in een rolstoel? Nu denk ik: wat fijn dat je weer kunt lachen!

Liefde, betrokkenheid en belangstelling

Geurtje van Garderen is, na jaren als ziekenverzorgster in het Militair Hospitaal te hebben gewerkt, nu al weer bijna tien jaar revalidantenbegeleidster. Zij functioneert als gastvrouw voor de revalidanten die enkele dagen per week naar het MRC komen

Tijdens de landelijke Revalidatie Opleiding voor ziekenverzorging op de Roesingh maakte ik kennis met het begrip gastvrouw en was erg onder de indruk van het werk dat die vrouw verrichtte. In een gesprek met mijn toenmalige baas heb ik aangegeven dat ik vond dat er op het MRC ook zo'n functie moest komen. Na het behalen van mijn diploma kwam hij daarop terug en vertelde dat als ik dat wilde de dag daarop in die functie kon aantreden. In het begin kwamen er ongeveer 20 revalidanten. Dat is inmiddels uitgegroeid tot 100 revalidanten per week. Op maandag, woensdag en vrijdag zijn er ongeveer 60 mensen die gebruik maken van onze faciliteiten. Dinsdag en dondag zijn dat er wat minder. Mijn taak als gastvrouw omschrijf ik vaak als koffie en thee zetten, maar het werk houdt natuurlijk veel meer in. Het belangrijkste is er zijn voor onze revalidanten. Voor de een ben je er om een kopje thee in te schenken en te luisteren naar zijn verhaal, de andere moet helpen met het eten. Voor weer een andere ben je een soort van klok. Die moet je er op wijzen dat het tijd voor een bepaalde therapie is. Bij sommigen voorkom je een ongelukje door ze op tijd naar de wc te sturen. Verder brengen we mensen die in een rolstoel zitten, en dat zelf niet kunnen, naar de volgende therapie. Een aantal mensen moet tussen de middag rusten en die helpen we, soms met de lift, in bed. Het is een heel uitgebreide zorg waarbinnen je ook nog echt tijd voor mensen hebt. Naast mij zijn er vier vrijwilligers die als gastvouw of gastheer optreden. Ina, Annelies, Brenda en Igmar. Wat in ons werk heel belangrijk is, is dat we de rust hebben of nemen om met mensen bezig te zijn. In tegenstelling tot bij de therapieën 'verwennen'

we de mensen hier ook een beetje. Tijdens de therapieën wordt er enorm hard gewerkt en hier mogen mensen even bijkomen. Hier helpen we ze met die dingen die ze in de therapie zelf moeten doen. Met één hand een appeltje schillen. Een jas aantrekken of ze even op gang helpen met de rolstoel. Natuurlijk moeten mensen die zaken zelf weer leren, maar als wij ze hier eventjes helpen kunnen ze net als anderen ook genieten van het gezelschap van de anderen in de groep. Want ook dat moet je niet onderschatten... de mantelzorg in de groep. Revalidanten onder elkaar kunnen soms hard zijn, harde en grove grappen maken, maar ze helpen elkaar ook. Juist ook door zaken bij hun naam te noemen. Maar ook door heel betrokken op elkaar te zijn, elkaar moed in te spreken en te steunen als een van hen het moeilijk heeft. In mijn denken over kwaliteit van leven neemt liefde voor en van je medemens een hele belangrijke plaats in. Veel mensen zeggen dat gezondheid het belangrijkste is, maar door mijn werken in de gezondheidszorg weet ik dat liefde de allerbelangrijkste is. Liefde, betrokkenheid en belangstelling voor het leven om je heen. In je werk, thuis, vrienden, familie en mensen op zich. Liefde, je geliefd voelen, maakt dat je als je depressief bent de kans krijgt om toegereikte hand te pakken. Om vol te houden en te knokken voor betere tijden. Extreem gezegd liefde kan zorgen dat je het lijntje met het leven vasthoudt. Liefde kun je geven en ontvangen ook als je in een rolstoel zit, ook als je je handen niet meer kunt gebruiken, ook als je door hersenletsel terug bent gevallen tot het niveau van een kind van een jaar of tien. Natuurlijk zijn er mensen voor wie dat niet voldoende is of niet opgaat. In de tien jaar dat ik hier nu werk hebben vier mensen een eind aan hun leven gemaakt. Dat heeft een enorme indruk op mij gemaakt. Ik zal nooit tegen iemand zeggen: 'ik begrijp dat je het zwaar hebt, dus maak er maar een eind aan.' Maar ik weet dat het voor sommige mensen niet doenlijk is om verder te leven. Ik begrijp die keuze, ik vind het heel verdrietig, maar ik heb er, nu ze het toch gedaan hebben, toch vrede mee en denk bij mezelf: 'nu heeft hij of zij eindelijk rust.' Maar gelukkig komen de meeste mensen die ik hier heb leren kennen met de wetenschap dat ze nodig en geliefd zijn, door de periode van negativiteit.

Extreem gezegd: liefde kan zorgen dat je het lijntje met het leven vast houdt

De juiste balans tussen lichaam en geest

Louis Crooijmans is zorgmanager op het MRC, vanaf mei 1995. Hij had al een verpleegkundige achtergrond en is militair geworden door te reageren op een advertentie van Defensie

Kwaliteit van leven is voor mij: dat er de juiste balans is tussen lichaam en geest. Ik probeer gezond te blijven, ook door lekker te functioneren in mijn werk. Wat mijn werk betreft ben ik altijd geneigd om dat begrip, kwaliteit van leven, te relateren aan het ethische vraagstuk. Is een levenskwaliteit nog acceptabel? Bij puur gezonde mensen spreek je over een bepaalde kwaliteit van leven als je een gevoel van welbevinden hebt. Kwaliteit van leven heeft veel meer relevantie in die gevallen waarbij juist dat begrip discutabel is. Ik denk al heel lang na over dat vraagstuk. Natuurlijk denk ik aan de toekomst: als ik ooit dement word of dat en dat, dan zou ik niet meer willen leven. Ik heb nooit stilgestaan bij wat kwaliteit voor mezelf is. Wèl ben ik als zorgmanager voortdurend bezig met de kwaliteit van leven van anderen. Als het lukt, neem ik geen zorgen mee naar huis. Maar je hebt dingen die dermate ingrijpend zijn dat je niet om vijf uur kunt zeggen: Pats boem! Thuis geef ik een andere invulling aan die kwaliteit van leven, omdat mijn sociale context daar volledig anders is. Mijn kwaliteit van leven hier is wèl mede bepalend voor hoe ik mijn kwaliteit van leven thuis invul. Thuis heb ik de balans die nodig is voor kwaliteit van leven al bereikt. Ik vind dat wij als gezin functioneren als een heel harmonisch geheel.

Je moet zorgen dat je de motivatieklieren van de betrokkene prikkelt

Mijn contacten met revalidanten zijn niet zo intensief. Als klachtenfunctionaris liggen mijn contacten op een ander niveau. Aan de hand van mijn eigen referentiekader ga ik met iemand om. Een klacht vindt zijn oorsprong ook in de belevingswereld van degene die de klacht indient. Als ik in de gelegenheid ben om die klacht af te handelen of te beantwoorden dan ben ik dus per direct bezig met een bepaalde invulling te geven aan een kwaliteit van leven. Ik denk dat alles wat hier gebeurt, of helemaal niet gebeurt, zonder meer interfereert aan hoe een persoon hier straks de deur uitgaat.

Ik kan me voorstellen dat sommige mensen niet meer verder willen leven, ik heb er ook wel eens over nagedacht wat ikzelf zou doen in een uitzichtloze situatie. Mensen worden hier geconfronteerd met een handicap of een stoornis die soms zó ernstig is dat ze er niet mee verder willen leven. Dan is het denk ik de kunst en de vakkundigheid van hulpverleners om degene die het betreft op een ander spoor te krijgen. Kijk, als ik zo direct mogelijkerwijs, comateus ben, dan heb ik voor mezelf geen kwaliteit van leven meer, omdat ik het niet meer bewust meemaak.

Elizabeth Küpler-Ross heeft de 5 fasen, die iemand doorloopt in een rouwproces, beschreven. In zo'n rouwproces heb je bepaalde fasen van ontkenning, van verdriet, van acceptatie en noem maar op. Dat zijn dus 'normale' stadia waar iedereen doorheen loopt. Sommige mensen blijven daarin steken. Het is het werk van hulpverleners om iemand te helpen die stadia te doorlopen. Dàn kun je van volledige ontkenning tot acceptatie komen. Die acceptatie houdt in dat je met aanpassingen moet leren omgaan. Ieder mens heeft zijn eigen gebruiksaanwijzing. De kunst van hulpverlenen is om elk mens datgene te bieden wat die vraagt. Natuurlijk zal het wel een keer niet klikken of zal er wel eens iets fout gaan maar gelukkig zijn de mensen wat mondiger geworden. Er kan nog over gesproken worden en dat is dan ook gewoon tweerichtingsverkeer. Het is wel een paar keer gebeurd dat ik de patiënt, de therapeut en mijn persoon om de tafel had. Dat mag de frictie wel niet altijd oplossen maar er is dan in ieder geval begrip voor elkaar, er is naar elkaar geluisterd. Niks is gemakkelijker als vanuit dit bureau te roepen van: 'Die doet dat niet'. Of de patiënt die vanuit zijn kamer roept: 'Nee maar die therapeut zus en

zo!' Daar bereik je niets mee. Zeker in deze kleine leefgemeenschap, waarin eigenlijk iedereen op elkaar let, kun je dat soort dingen absoluut niet gebruiken. Ik vind het niet goed dat mensen op zo'n manier met elkaar omgaan. Communicatie is, zeker binnen de revalidatie, maar ook in de maatschappij, iets wezenlijks. Je moet je gevoelens kunnen uiten. Om bepaalde zaken te verduidelijken moet men kunnen toelichten waarom een bepaalde beslissing genomen is. Want geef je de ander geen informatie die onderbouwd is, dan kan die daar ook helemaal niks mee. Je moet ook kunnen switchen naar andere niveaus van begrip. En dat is een kunst. Je moet zorgen dat je de motivatieklieren van de betrokkene prikkelt.

Als je met mensen werkt is er altijd sprake van een uitdaging. En zeker daar waar je werkt aan kwaliteit van leven zul je continu alles in het werk moeten stellen om te blijven beantwoorden aan criteria die je aan jezelf gesteld hebt. Je loopt natuurlijk op tegen nieuwe ontwikkelingen in de hele medische wereld en die gaan steeds verder. Het lijkt erop of je tegenwoordig niet meer gewoon dood mag gaan, met kunst- en vliegwerk wordt geprobeerd om mensen in leven te houden. Voor zover je dan nog van mensen kunt praten, men probeert een lichaam in leven te houden. Medici willen, lijkt het, een oplossing waarbij mogelijk aan andere, wezenlijke zaken, zoals bijvoorbeeld kwaliteit van leven, voorbij wordt gegaan.

Je mogelijkheden benutten

Iris van Es was tot twee jaar geleden coördinator van de afdeling ERGO-therapie. Ter verbetering van de kwaliteit van haar leven nam ze de beslissing een stapje terug te doen en werkt sindsdien als activiteitenbegeleidster.

Niet hetgeen wat je kunt, maar de dingen die je doet bepalen de kwaliteit van het leven. De kwaliteit van het leven wordt beter als de variatie in wat je doet groter is. Als mens moet je niet eenzijdig bezig zijn maar proberen je op een heleboel verschillende terreinen thuis te voelen. In de loop der tijd heb ik heel veel mensen ontmoet die naast werken niets anders hebben gedaan en hier dan eigenlijk in een groot gat vallen. Soms hebben ze niets anders dan de afstandsbediening van hun tv. Dat vind ik jammer, want er zijn zo ontzettend veel zaken waar je genoegen aan kunt beleven. Waarbij je je prettig kunt voelen. Dat kan liggen op het gebied van handvaardigheid, maar er zijn natuurlijk tal van andere zaken die mensen in hun vrije tijd kunnen doen. In de natuur zijn, werken of spelen met computer, luisteren naar muziek, noem maar op. Hier op het centrum ontdekken mensen vaak dat ze eigenlijk niet eens weten welke interesses ze hebben, wat ze naast werken nog meer leuk vinden en kunnen. Welke mogelijkheden ze hebben en welke mogelijkheden er zijn om dat werk te compenseren of om naast dat werk te doen. Het fijne van mijn werk als activiteitenbegeleidster is dat ik mensen kennis laat maken met verschillende mogelijkheden van vrijetijdsbesteding en ze laat ontdekken dat ze bijvoorbeeld wel kunnen tekenen of weven. Of dat ze met al de beperkingen die ze hebben toch een mat kunnen maken. Ze ontdekken op die manier dat het maken van een schilderij of kerststukjes je grote voldoening kan schenken. Dat een hobby, dat activiteit, ook al zijn er nog zoveel beperkingen, je leven kan verrijken. We hopen natuurlijk dat de mensen die hier komen helemaal herstellen en zingend en juichend de deur weer uitgaan, maar de realiteit is dat er een heleboel mensen zijn die dat niet halen, die dat niet kunnen halen. Juist voor die laatste groep is het belangrijk dat ze hier ontdekken welke mogelijkheden ze hebben om hun dag door te komen. Ik probeer mensen altijd aan te zetten om alle mogelijke vormen van handvaardigheid uit te proberen om zodoende te ontdekken wat ze leuk vinden. Samen kijken we dan of de activiteit die ze aanspreekt ook thuis te realiseren is. Zo nodig gaan we op zoek naar kleine aanpassingen en adviseren ten aanzien van de mogelijkheden in de thuissituatie. Ik hoop altijd dat mensen hier iets ontdekken dat ze later thuis ook op kunnen pakken of dat de activiteiten die hier zijn ontplooid ze aanzet om in de thuissituatie ook onbekende zaken uit te proberen. Dat lukt natuurlijk niet altijd. Het komt natuurlijk ook voor dat mensen hier dingen leren en doen, maar zodra ze de deur hier achter zich dicht hebben getrokken onder die creatieve activiteiten een streep zetten en thuis achter de geraniums naar buiten gaan zitten staren. Dat is jammer want het hebben van activiteiten maakt je minder kwetsbaar. Terwijl als je de mogelijkheden die je hebt allemaal benut, ze de kwaliteit van je leven, van je bestaan ten goede komen. Ik probeer mensen die veel vrije tijd moeten doorbrengen in ons centrum over te halen tot activiteiten. Verveling moet geen kans krijgen. Daar is de revalidatie niet bij gebaat. Bij ons komen veelal mensen uit het verpleegcentrum. Ook mensen die 'vluchten' voor de nare verhalen die rondgaan in de zitkamer over enge ziektes en andere ellende. In de ontspannen sfeer op de Activiteiten- en begeleiding komen de mensen tot rust en het zet ze aan tot leuke activiteiten. En dát motiveert uiteindelijk om het gevecht aan te gaan dat revalidatie heet!

De acceptatie van jezelf

Hans Kastelein is sporttherapeut. Hij was in oktober j.l. zes jaar werkzaam op het MRC

Wat kwaliteit van leven voor mij betekent? Dat is heel moeilijk, ik heb erover nagedacht. Ik denk dat het te maken heeft met acceptatie van jezelf en in relatie met de revalidatie: met de acceptatie van de beperkingen die je hebt. Als je die beperkingen accepteert, denk ik dat dàt de kwaliteit van je eigen leven ten goede komt. Dat zie je hier. Je hebt natuurlijk altijd dat het voor een aantal mensen heel moeilijk is te accepteren om met de beperkingen om te moeten gaan. Ik kan me goed voorstellen dat als je net wat overkomt, je dat niet direct accepteert. Ik denk ook niet dat je dat gelijk moet accepteren. Als je op een gegeven moment in een fase zit waarin er geen verbetering mogelijk is, dus als het onomkeerbaar is, ga je over tot acceptatie van je beperking. In mijn werk als sporttherapeut probeer ik mensen op een zo hoog mogelijk niveau te laten functioneren. Als er mensen zijn die op een bepaalde manier niet meer kunnen, in de sport bijvoorbeeld, dan probeer ik altijd een alternatief voor ze te zoeken. Stel, een fanatiek sporter komt blijvend in een rolstoel door een dwarslaesie. Dan probeer ik iets te zoeken waardoor hij toch weer die sportgeur, dat sportgevoel, kan krijgen en wel op een andere manier.
Sporters hebben altijd een bepaalde vermoeidheid nodig om zich prettig te voelen. Ik probeer iets aan te bieden waar ze zich toch lekker bij voelen. Zelf ben ik trainer van een gehandicapten-ploeg; waterbasketbal. Daar zie je alleen maar mensen die blijvend gehandicapt zijn, maar je ziet tevens dat zij op hun manier, op hun niveau, toch nog heel veel bereiken en nog heel veel plezier hebben. Dus ja, ik probeer mensen te motiveren om iets anders te gaan doen. Dat lukt niet altijd, was dat maar zo. Ik vind dat jammer. Maar dat heeft ook te maken met een fase waarin mensen zijn aanbeland. Soms zitten mensen in een fase waarin ze niet open staan voor andere dingen omdat ze hun beperkingen niet geaccepteerd hebben. Ze willen toch iets anders bereiken, iets wat niet kan! Er zijn mensen met een dwarslaesie die zeggen: 'ik zal weer lopen!'. Die drive vind ik

Sporters hebben altijd een bepaalde vermoeidheid nodig om zich prettig te voelen

goed maar als ze nog in die fase zitten, is het heel moeilijk om iets aan te bieden wat ze in die rolstoel kunnen doen, want dat willen ze eigenlijk niet horen.
Ik kan me voorstellen dat mensen, die zodanig gewond zijn geraakt dat hun leven er nooit meer zo uit zal kunnen zien dan voorheen, willen stoppen met leven. Als mensen in zo'n proces zitten, vind ik het heel erg dat het zover gekomen is. Als ik er zelf mee te maken zou krijgen, dan zou ik altijd proberen om toch nog het licht in die tunnel te blijven zien. Ook al zijn het maar kleine dingen. Om toch nog plezier te blijven zien. Ik vind het heel angstig maar ik kan ook begrijpen dat mensen zelfmoord willen plegen.
Sinds ik hier werk, is mijn visie gewijzigd. Ik heb vroeger altijd gezegd: Als ik in een rolstoel kom dan gooien ze me maar van een toren, hè, dat is toch geen leven? Toen moest ik altijd bewegen, sporten, met mijn lichaam bezig zijn. Als dat niet meer zou kunnen, dan kon toch niks meer? Nu zie ik dat er toch veel andere mogelijkheden zijn en dat bewegen voor mij een heel belangrijk deel van mijn leven is maar het is niet alles. Daarnaast zijn er nog andere dingen die je kunt doen, waar je ook je plezier uit kan halen, waar je je ook fijn bij kunt voelen.

Communicatie is een heel belangrijke factor

Adri Lugthart was BBT-fysiotherapeut. Na 5 jaar MRC is hij in september overgestapt naar een baan in de burgermaatschappij

Ik heb lang nagedacht over kwaliteit van leven, er thuis en met de collega's hier ook nog over gesproken. Kwaliteit van leven is zo individueel bepaald. Hoe ben je opgevoed en met welke normen en waarden, wat voor opleiding heb je gehad? Ik denk dat mijn opleiding, gericht op de gezondheidszorg, en mijn werk daarbinnen in belangrijke mate hebben bijgedragen aan mijn ideeën over kwaliteit van leven. Gezondheid is een van de eerste dingen waarbij je over kwaliteit van leven kunt beschikken. Communicatie vind ik een hele belangrijke factor. Dat is wat wij hier bijvoorbeeld tegenkomen. Je komt mensen tegen met hersenletsel, mensen zoals jij en ik die heel normaal zijn geweest, die in de auto zijn gestapt en een heel ernstig auto-ongeval hebben gekregen. Ja, en daar zó als ander mens uit zijn gekomen, daar krijg je gewoon de rillingen van. Ik denk dat het verschrikkelijk moeilijk is om dan te communiceren. Wat ik hier wèl heb geleerd is dat, ondanks een handicap of een ziekte, er best nog wel kwaliteit van leven mogelijk is. Maar communicatie moet dan mogelijk zijn. Als ik gehandicapt raak en ik kan niet voor mezelf zorgen maar ik kan dan ook niet eens meer communiceren, dàn denk ik dat het voor mij wel erg dramatisch zou aflopen. Ik denk dat ik dan niet meer zo erg van kwaliteit kan spreken. Dat zou ik voor mezelf niet willen maar ook voor mijn omgeving niet. In die zin kan ik mij goed voorstellen dat mensen een eind aan hun leven willen maken. Ik heb dat thuis ook wel eens besproken. Je wordt toch gevormd door het werk in de gezondheidszorg,

Proberen er uit te halen wat er in zit

ik heb vrienden en kennissen die gewoon een kantoorbaan hebben. Die hebben van dit soort van problematiek en deze vraagstukken gewoon absoluut geen weet. Als je dat niet van dichtbij meemaakt, is het moeilijk voor te stellen. Ik vind het goed dat mensen af en toe geconfronteerd worden met die andere kant van het leven. Dat geeft je meer diepgang. Het leven is méér dan die mooie auto, die goede baan, die mooie vakantie of die dure reis. Ik denk dat je dat de laatste tijd in deze maatschappij te veel tegen komt. Een stukje materialisme komt bij mij ook wel kijken. Ik hou er ook van om mijn huis leuk ingericht te hebben, maar ik denk niet dat dàt het belangrijkste is voor kwaliteit van leven. Wat voor mij ook belangrijk is, is dat ik het gevoel heb dat ik iets voor een ander kan betekenen, zowel privé als ook op mijn werk. Hoe ik mensen met zwaar hersenletsel nog kan begeleiden of stimuleren, terwijl ikzelf op die manier niet meer verder zou willen? Ik denk dat dat mijn beroepsethiek is. Ik vind dat ik daar persoonlijk wel een ander idee over mag hebben. Vaak denk je wel: o nee, dit zou ik niet willen. Maar ja, de wonderen zijn de wereld nog niet uit. Sommige mensen waarvan je in het begin denkt van: o, dit kan niet! kunnen soms toch nog een bepaald niveau bereiken. Daarin ligt ook de moeilijkheid van zulke dingen. Bij hersenletsel weet je niet hoe het verder verloopt. Wat wij misschien pogen in ons vakgebied is proberen eruit te halen wat er in zit.

Nodig zijn en nodig hebben

Toos Quanjer-Meijerink is coördinator van de uit twee mensen bestaande afdeling Logopedie. Ze werkt al meer dan 25 jaar op het MRC

Logopedie in de revalidatie is heel breed. Wij houden ons bezig met alles wat betrekking heeft op het hoofd-halsgebied. Zowel wat de motoriek, dus de bewegingen van het gezicht, betreft, alsook de mond- en keelholte en de stoornissen in de sensibiliteit in gezicht en mond. Met de problemen bij het eten en drinken. Communicatie zowel verbaal als non-verbaal is een van de hoofdzaken. Daarnaast de stoornissen in de taal die kunnen ontstaan door hersenletsel. In wezen 'bemoeien' we ons met alles wat met spreken te maken heeft. De taalvorming op zich, de uitdrukkingsvorm en alle technische zaken zoals de stem en de uitspraak.

Kwaliteit van leven is voor een mens lang niet altijd hetzelfde. Het is aan verandering onderhevig. Je hebt voor jezelf bepaalde normen waaraan je graag wilt voldoen. Zo wil iedereen zelf kunnen lopen, denk ik. Of een baan hebben, of iemand om van te houden. In je gezondheidsituatie kunnen veranderingen optreden en dan pas je je aan bij dat wat niet meer kan of niet meer is. Ik denk dat het heel veel mensen pas duidelijk wordt dat het ook met minder of anders kan als dat werkelijk aan de orde is. Dan stel je het denken over kwaliteit van leven bij en kom je tot de ontdekking dat het leven toch nog de moeite waard is. Ook als het minder wordt op allerlei gebied en je bemerkt waar je grenzen liggen. Kwaliteit van leven heeft heel veel te maken met nodig zijn en nodig hebben. Ik probeer dat ook over te brengen bij mijn patiënten. Het gaat niet alleen om wat voor jou belangrijk is, maar dat het óók belangrijk is je te realiseren dat jij belangrijk bent voor anderen. Dat je nodig bent. Dat er familieleden en vrienden zijn die jou nodig hebben. Ik wil graag dat mensen zich dat realiseren. Ik heb de neiging om mensen wat op te peppen. Misschien speelt daarin mee dat ik de kleindochter van een dominee ben, ik wil graag wat uitdragen. Mensen die getroffen zijn door hersenletsel komen hier vaak als bange vogeltjes binnen en ze moeten dan weer een beetje de moed krijgen om de wereld tegemoet te kunnen treden. Daarin is het belangrijk denk ik dat ze leren dat er meer is dan hun eigen lijden. Want dat is waar ze vaak heel erg aan vast zitten, ze kunnen daar veelal niet langs kijken. Ik probeer ze te laten zien dat daar buiten ook nog iets is.

Communicatie is een hele belangrijke voor-

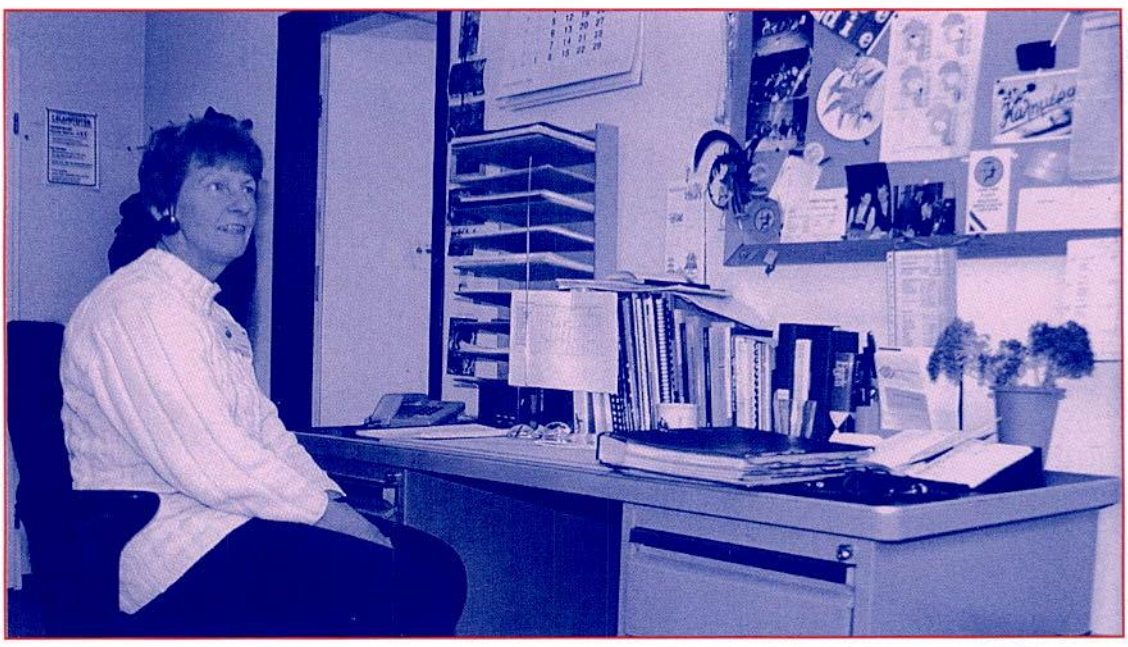

waarde bij kwaliteit van leven. Ik kom hier soms in contact met patiënten die een hele ernstige afasie hebben. Mensen die praktisch geen mogelijkheden hebben om iets over te brengen. En dan zie ik dat de mens een sterk ingebakken gevoel heeft van toch verder te willen. In de afgelopen vijfentwintig jaar heb ik drie keer meegemaakt dat iemand helemaal afhaakte en ook niet tot therapie te bewegen was, omdat ze het absoluut niet meer zagen zitten. Er was toen ook sprake van depressiviteit. Een van de ergste dingen die je kan overkomen is dat je niet meer kunt communiceren. Het is heel belangrijk dat we proberen om onze revalidanten alternatieven aan te bieden, ze daarin de weg te wijzen. Als het verbaal niet meer lukt om je duidelijk te maken zijn er hulpmiddelen waardoor je mogelijk toch nog kan communiceren. Er zijn hele simpele middelen, denk maar eens aan een alfabetbord. Als je de woorden niet meer kunt uitspreken, maar je kent ze nog wel en je hebt voldoende handfunctie dan is communicatie mogelijk door de woorden te spellen. Natuurlijk dat duurt langer, maar het gaat wel en het haalt het gevoel van onmacht en afhankelijkheid voor een deel weg.

Ik heb de neiging mensen wat op te peppen

Tegenwoordig heb je ook een soort van computertjes waar je de boodschap in kunt typen.

Soms zie je dat de wereld van mensen door de aandoening die ze hebben, bijvoorbeeld afasie, enorm is gekrompen. Hun communicatiebehoeften zijn dan ook veranderd. Dan kun je een plaatjesboek gebruiken en daarin aanwijzen waar het over gaat. Maar soms blijft het een onoverbrugbare toestand, sta je allemaal met je handen in het haar en vraag je je af wat je moet doen om iemand te bereiken. Dan zijn er geen mogelijkheden om ook maar iets aan de situatie te verbeteren.

Gelukkig kan een mens toch heel veel meedelen door hele simpele middelen. Gezichtsuitdrukkingen, bewegingen of door dingen aan te wijzen. En dan zie je dat kwaliteit van leven heel rekbaar is, maar voor mij is communicatie in dat geheel uitermate belangrijk.

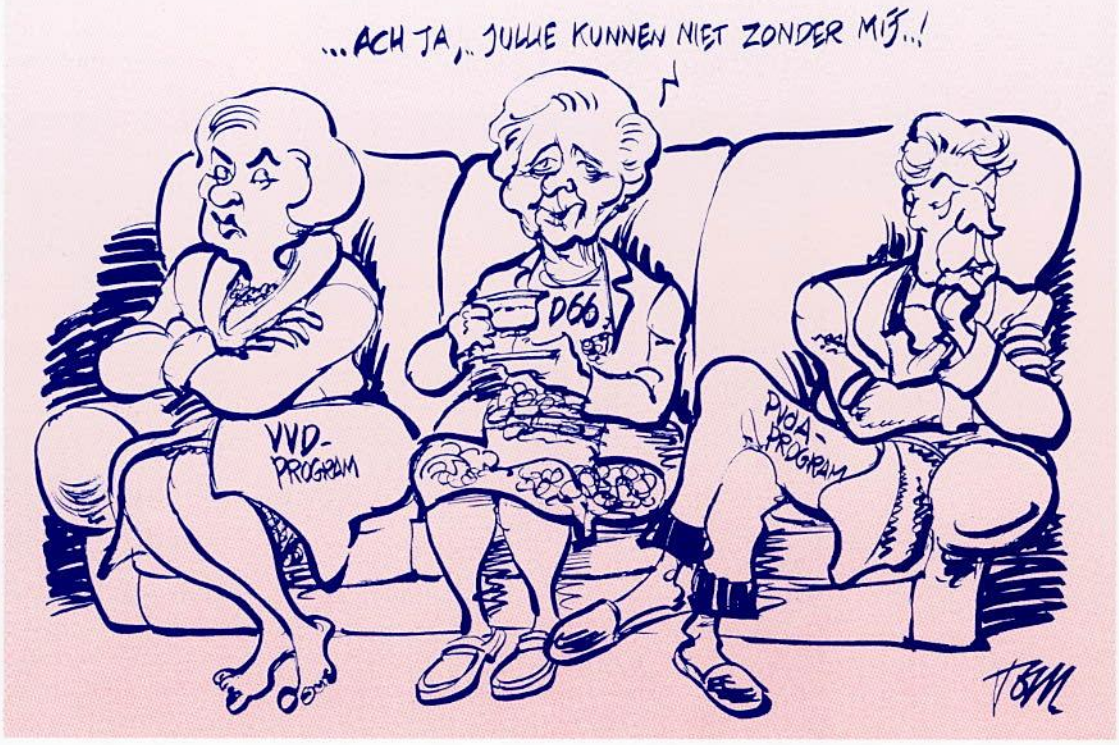

Iedere vorm van leven heeft kwaliteit

Johan van Hoogdalem is coördinator van de afdeling fysiotherapie en 20 jaar werkzaam op het MRC

Kwaliteit van leven? Voor mij heeft dat sterk te maken met mijn geloofsovertuiging. Iedere vorm van leven heeft kwaliteit. Iedereen heeft daar criteria voor. Met euthanasie redeneren een hoop mensen: 'Bij een mensonwaardig bestaan, zijn wij er voorstander van.' Dan denk ik ja, dat zeg jij maar wat zegt de betrokkene daarover? Ik denk dat kwaliteit van leven in dat opzicht is: welke betekenis heb ik, heb jij of wie dan ook nog voor jezelf, voor de directe omgeving, voor de maatschappij? Als ik nu nadenk over wat kwaliteit van leven voor mij is, dan meet ik dat af aan mijn gezonde situatie, aan mijn werk. Maar als ik morgen aangereden word en in een rolstoel terecht kom, moet ik dat opnieuw bekijken. Daar loop ik ook in mijn werk tegenaan. Mensen zeggen op een gegeven moment: 'Dit is voor mij geen kwaliteit van leven.' Ik probeer daar vervolgens professioneel op in te gaan, ze aan te geven dat er, met veel training nog wel mogelijkheden zijn. Ik hou in mijn achterhoofd: ook jij met je beperkingen hebt wel degelijk een functie in dit leven. Ik probeer de vensters ook naar de andere kant open te zetten. Ik zeg dat nu vanuit mijn situatie. Die is gezond en er mankeert niks aan, dus kan ik dat misschien makkelijker zeggen. Ik heb jarenlang hardgelopen, lange afstanden. Ik kreeg een keer een ongeval en sindsdien kan ik niet langer veel hardlopen. Dan doe ik toch iets anders? Als je flink gehandicapt bent, stòrt je wereld behoorlijk in elkaar. Dan heb je op dat moment één ding voor ogen: hoe kom ik hier uit? Voor veel mensen is het in eerste instantie gewoon overleven, los nog van de kwaliteit daarvan. Ik kan me voorstellen dat er mensen zijn die een eind aan hun leven willen maken. Dat moet je op een bepaald moment respecteren. Ik probeer steeds om niet mijn mening te ventileren, maar mensen tot het inzicht te laten komen dat er wel degelijk nog iets is om voor te leven. Ik kom vaak mensen tegen die zeggen: 'Van mij hoeft het allemaal niet meer, geef me een pistool en ik blaas mezelf op!' Dan zeg ik: 'Mijn taak is niet om jou een pistool in handen te duwen, mijn taak is om weer wat van jouw leven te maken'. Vaak haakt men daar wel op in. Want iedereen moet zich toch vastgrijpen aan het leven. Als iemand terminaal in een ziekenhuis ligt, vind ik dat een heel ander verhaal. Er komt een moment waarop ik zou denken: geef me nou alstublieft de gelegenheid om te gaan! Want ook dat is kwaliteit van leven. Dat klinkt misschien paradoxaal maar op zo'n moment loopt kwaliteit van leven ten einde en dat moet je niet met allerlei kunst- en hulpmiddelen nog eens drie maanden rekken. Dat betekent niet dat ik er achter sta om het leven actief te beëindigen. Ik heb hier meegemaakt dat mensen een mislukte poging ondernamen. Daarna heb je heftig gefrustreerde mensen tegenover je. Van hen is die poging een signaal, ze leggen daarmee extra verantwoordelijkheid bij je neer. Dat is niet altijd makkelijk. Ik vind het geweldig om hier een, vergeef me het woord, 'wrak' binnen te krijgen en na twee jaar tot de conclusie te komen dat dàt 'wrak' weer volwaardig de deur uitgaat en zijn werk weer hervat. Dat is voor mij geweldig, dat is de ultieme kick. Dat je met elkaar, en de patiënt voorop, dat voor mekaar bokst. De patiënt moet het willen, die moet dat doen. Aan ons de taak om dat te motiveren. Als iemand dan, letterlijk, op beide benen terecht is gekomen en weer een plaats in de maatschappij heeft, vind ik dat hartstikke mooi en dat houdt me ook aan het werk.'

Zelf richting aan het leven geven

Gert Jan van Essen is revalidantenbegeleider, sinds drie jaar werkzaam op het MRC

Mijn taak is om de revalidanten op verschillende gebieden te begeleiden. Sommige mensen komen revalideren en doen amper een beroep op mij. Ik zorg er dan alleen maar voor dat ze gehuisvest worden, een bed hebben. Die mensen redden zichzelf prima. Ook is er een grote groep mensen die regelmatig bij ons binnenlopen voor een gesprek, advies of een hulpvraag. Ons bureau is een soort inloopbureau waar mensen terecht moeten kunnen wanneer zij daar behoefte aan hebben. We krijgen steeds vaker te maken met BBT-ers die door hun blessures niet meer aan de militaire eisen voldoen en zich moeten voorbereiden op een loopbaan in de burgermaatschappij. Ik probeer ze te stimuleren om over hun toekomst na te denken en te begeleiden bij het kiezen voor een opleiding. Het definitieve studieplan wordt gemaakt op het educatief centrum, maar ik probeer de drempel om een opleiding te gaan starten en de stap naar het educatief centrum te maken te verlagen. Sommigen kunnen dan al tijdens de revalidatieperiode aan de studie beginnen. Mijn begrip van kwaliteit van leven is sinds ik hier werk alleen nog maar sterker geworden: dat ik gezond en gelukkig ben. Voor mij hangt het geluk er voor een heel groot deel van af of ik in staat ben om zelf richting te geven aan mijn leven. Soms wordt die richting noodgedwongen wel wat veranderd, maar zolang ik mij daar nog goed bij kan voelen, ben ik gelukkig. Hoe dat plaats vindt in mijn werk als revalidantenbegeleider? Daar ben ik in de loop der tijd achter gekomen. In mijn werk bij de geneeskundige dienst op kazernes kwam ik over het algemeen gezonde mensen tegen. Daar kreeg ik te maken met mensen met blessures of een griepje waar men redelijk snel van genezen was en gewoon de draad weer op kon pakken. Ik kom vaak in contact met mensen waarbij die mogelijkheid om de draad weer op te pakken, het eigen leven in te richten is afgepakt. Dat zet je voeten toch wel aardig op de grond. Als je met mensen een gesprek hebt, gaat het over dingen die ze niet meer kunnen. Dat is natuurlijk ook zo, dat valt niet te ontkennen. Wat mij is opvalt is dat als mensen heel vaak in de penarie zitten, ze de leuke dingen die het leven hun nog te bieden heeft ook uit het oog verliezen. Tijdens mijn gesprekken probeer ik die leuke dingen toch weer boven tafel te halen en te bespreken wat wel kan. Niet alleen maar benoemen wat niet meer kan, dat gebeurt al genoeg. Misschien wel te veel? Ik kan me voorstellen dat mensen niet meer willen leven. In sommige gevallen is het leven zó verstoord dat het niet meer past bij de persoon die ze eerst waren. Dan kan ik me voorstellen dat mensen dan denken voor mij hoeft het allemaal niet meer zo nodig. Vaak zie ik mensen die verschrikkelijk in de problemen zitten. Alles wat in het leven tegen kan zitten zit hen tegen. Het valt mij op dat veel mensen och bereid zijn om voor hun bestaan, hun leven te knokken. Sinds ik dit werk doe word ik wel gedwongen om hier vaker over na te denken. Kijk, toen ik voor de eerste keer zo'n verhaal hoorde, was ik in eerste instantie wel geneigd te denken van: ojee, wat verschrikkelijk! En natuurlijk is dat ook wel zo, maar aan die situatie zelf kan ik niets meer veranderen. Wanneer ik mij hier alleen maar mee bezig zou houden zou ik daar niemand bij helpen. Je geeft mensen dan niet de ruimte om zelf weer hun voelhoorns uit te steken en te kijken wat ze nog wel kunnen en opnieuw te ontdekken wat het leven hun nog te bieden heeft. Iemand zal misschien veel dingen nooit meer kunnen, maar vaak komen daar weer andere zaken voor in de plaats.

Als je gezond bent...

Marianne Maigret is medisch secretaresse op het MRC. Sinds 1 juli is zij in vaste dienst

Ik heb echt een paar weken moeten nadenken over de vraag wat voor mij kwaliteit van leven is. Als je gezond bent dan is kwaliteit van leven zo vanzelfsprekend en daar kun je natuurlijk je eigen niveau in aanbrengen. En als je gezond bent, stel je die niveaus erg hoog, vind ik. Omdat ik op het MRC werk ging ik automatisch denken: er zitten twee kanten aan, een gezonde situatie en een situatie met beperkingen. Voor mij is kwaliteit van leven: alles kunnen en willen doen waar ik waarde aan hecht. Wat kwaliteit van leven op mijn werk betreft: als ik mijn werk zo goed mogelijk probeer te doen dan biedt het de revalidant ook meer kwaliteit. Als mijn werk niet lekker loopt dan geeft dat alleen maar frustratie. Dat brengt voor de revalidanten waarschijnlijk nòg meer beperkingen met zich mee. Ik kan me voorstellen dat er mensen zijn die niet meer verder willen. Ik heb toevallig in mijn vriendenkring iemand die ernstig ziek is en die niet meer wil, voor wie het leven geen kwaliteit meer te bieden heeft. Zij heeft al het mogelijke uit het leven gehaald en zij zegt zelf ook: 'Ik leef in reservetijd.' Als iemand nog zodanig zijn hersenen bij mekaar heeft dat hij zelfstandig kan beslissen tot euthanasie, zal ik de laatste zijn om te zeggen: 'Dat mag je niet doen.' Ik ben nu niet in de situatie waarin ik kan zeggen: als ik zo'n ziekte zou hebben dan zou ik ook zo beslissen, want dat weet ik niet. Ik ben wèl anders gaan denken over het begrip kwaliteit van leven sinds ik hier werk. Als ik hier mensen zie, in een rolstoel bijvoorbeeld, dan is het niet zo vanzelfsprekend meer om in de auto te stappen en ergens naar toe te rijden om een boswandeling te gaan maken. Ik neem de problemen die ik op mijn werk tegenkom niet mee naar huis. Als ik hier de poort uitrij dan ben ik die kwijt. Niet dat het me dan niet meer interesseert maar het is meer zo van: buiten de poort heb ik mijn eigen leven. Als ik hier 's morgens weer binnenkom dan blijft mijn privé-leven ook buiten. Ik vertel thuis wel

Soms gebeuren daar kleine wondertjes

eens iets over mijn werk maar als ik erover gepraat heb dan kan ik dat weer naast me neerleggen. Ik loop wèl altijd tegen mijn vrienden en kennissen te roepen dat hier zulk goed werk wordt gedaan. Iets heel opvallends was bijvoorbeeld: ik ging vorig jaar in september weg, toen was er een bepaalde patiënt die op bed lag en niks kon. Ik kwam terug in juli en ik zag die patiënt ineens in de gang lopen! Dan denk ik wel van: gôh, dat is mooi werk. Dat geeft mij zelf ook voldoening. Ik roep wel eens zo in mijn vriendenkring: 'Soms gebeuren daar kleine wondertjes hoor!' Er zijn wel mensen die even bij me blijven zitten voor een praatje en soms hoor ik nog wel eens dingen die ze bij de arts niet vermeld hebben. Dat hoeft niet eens op medisch vlak te zijn. Ik probeer me dan toch wel even tijd te gunnen en er zijn patiënten waar ik een hele goede band mee heb. Mijn invoelingsvermogen is zeker groter geworden sinds ik in de revalidatie werk. Van sommige mensen weet ik dat ze helemaal zenuwachtig worden als ik te vlug op ze inspring. Ik probeer ze te laten uitspreken en dan kan het me niet schelen hoe lang dat duurt. Toen ik jarenlang in de juridisch advocatuur werkzaam was en de zakelijke aspecten daarvan na verloop van tijd weinig bevrediging meer gaven ben ik cursussen gaan volgen om mijn medische kennis op te frissen. Ik heb mijn baan opgezegd met de gedachte: Ik zie wel waar ik terechtkom. Uiteindelijk is het voor mij een gouden greep geweest.

Ongelooflijk subjectief

Emiel Jansen is revalidatiearts. De dienstplicht vervulde hij als arts op het MRC. Halverwege zijn opleiding tot revalidatiearts waren er verschillende revalidatiecentra in hem geïnteresseerd. 'Ik was al ver met een sollicitatie elders toen kolonel-arts Van der Meij mij opbelde met de vraag of ik bij het MRC wilde komen werken. Hij had mij geholpen toen ik hier als dienstplichtige zat en ik vond dat ik op z'n minst met hem moest gaan praten. Eigenlijk wilde ik hier persé niet komen werken. Als dienstplichtige had ik al meegemaakt dat de hotemetoten uit Den Haag kwamen vertellen: 'het MRC wordt gesloten.' En dan... wat er daarna gebeurde hier, op het terrein, onder het personeel... Het kwam aan als een psychologische mokerslag. Er ontstond dan een situatie waarin het niet leuk werken was. Maar toen ik hier het terrein opreed dacht ik: dit is het helemaal, hier ga ik dus werken!'

Uitdagend en leuk

Jansen vertelt enthousiast over de ligging van het centrum, de gebouwen die verspreid zijn over een bosachtig terrein, de sfeer die het uitademt, het soort patiënten dat het centrum bevolkt en de wijze waarop de mensen die op het MRC werken met elkaar omgegaan. 'Ik voelde me hier meteen weer thuis. Hier doe ik zaken met een kleine, overzichtelijke organisatie van mensen waar ik het goed mee kan vinden en dat maakt het heel prettig.' De revalidatiearts vindt het 'uitdagend' en 'leuk' werken bij Defensie. Werken met jonge, goed gemotiveerde mensen die op een fysiek hoog niveau functioneren biedt hem een uitdaging waarbij hij zich prettiger voelt dan het werken in de civiele revalidatie. 'Daar heb je te maken met een hele andere patiëntengroep. Neem de gemiddelde leeftijd van de patiënten en de daarmee samenhangende levensfase. Dat is een wezenlijk verschil.' Jansen ziet de revalidatie als een vergaarbak. 'Als in de gezondheidszorg alle stations doorlopen zijn en het gaat nog steeds niet goed dan moet er binnen de revalidatie maar verder gekeken. In de civiele sector is er een negatieve selectie van mensen waar, soms ook vanuit revalidatie-optiek, geen eer meer aan te behalen valt. In Enschede, waar ik ben opgeleid, profileert men zich nadrukkelijk als een revalidatiecentrum met kennis en vaardigheden op het gebied van chronische-pijn-patiënten. Ik heb daar heel veel geleerd, maar de consequentie was wèl dat ik heel veel chronische pijn patiënten gezien heb. Te veel, denk ik soms. Hier is er een goed evenwicht.

Uitgesproken

Jansen is nogal uitgesproken. Binnen zijn beroepsgroep heeft hij als assistentarts het imago gekregen dat hij in geweer komt als er sprake is van onrecht, niet bang is een mening te geven of ruzie te maken. Dat sommigen hem té uitgesproken vinden ontdekte hij tijdens een sollicitatiegesprek. 'Je bent veel te uitgesproken, je past niet binnen onze groep' werd hem verteld. 'Ik hèb niet alleen ideeën, ik spreek ze ook uit. Soms is dat niet slim. Eerlijkheid duurt misschien wel het langst maar wordt toch ook nog wel eens afgestraft. Krijg nog wel eens terug dat ik de indruk wek dat ik heel hard ben. Ik heb misschien wel gelijk, maar de waarheid is niet voor iedereen acceptabel. En al helemáál niet als die heel duidelijk wordt uitgesproken. Soms zijn zaken waarvan ik achteraf denk van: oei, wat stom! Van andere denk ik: ik ben blij dat ik dat gedaan heb. Het is een conflict geworden en daardoor is er iets in werking gesteld. Bij mij gaat de rem er af als ik denk van: hier gebeuren onrechtvaardige dingen. Soms is dat een gemis en voor andere lui ook niet makkelijk. Die afwijzing is zo'n situatie waarvan ik achteraf denk: ik ben blij dat ik zo uitgesproken ben want als ik wèl die rem zou hebben, zou ik diep in mijn hart toch ongelukkig zijn en ga ik in zo'n situatie werken. Dat bevordert niet je kwaliteit van leven.' Op het MRC is volgens de revalidatiearts wel ruimte voor uitgesproken ideeën. Bij de artsen onderling, maar ook in de teams van therapeuten en begeleiders. Hijzelf speelt geen echte rol in het hiërarchische krijgsmachtbedrijf maar realiseert zich, juist ook door contacten met patiënten, dat het binnen defensie niet altijd even gemakkelijk is om voor je mening uit te komen. 'Je moet daar altijd kijken of

het uitgesprokene wel bij je functie past, bij de plaats die je in de hiërarchische lijn hebt.'

Duidelijk

Ook naar patiënten is de revalidatiearts duidelijk. Hij is gewend patiënten te confronteren met zijn denkbeelden over hun situatie. Dat wordt door sommige patiënten wel op prijs gesteld. 'Maar... ik heb ook mensen zien weglopen om die reden. Ik heb het gevoel dat hoe feller mensen reageren, hoe groter mijn gelijk is. Als mensen niet reageren of heel lauw, dat ik er misschien wel naast zit. Ik heb niet de illusie dat alles wat ik denk en vind goed is. Ik denk ook niet dat van mij, als revalidatiearts, verwacht moet worden dat ik voor alle problemen een goede oplossing kan verzinnen of het bij het rechte eind heb.' Voor Jansen is het een samen zoeken met de patiënt, met de therapeuten. 'In mijn specialisme gaat het nooit over leven of dood, gebeuren er niet zo snel rampen. Gelukkig maar, maar dat ontslaat mij niet van de plicht zorgvuldig met mensen om te gaan en de beste weg voor genezing of verbetering te zoeken.'

Niet generaliseren

Jansen kan zich heel goed voorstellen dat mensen zelfmoord willen plegen, alleen: 'de praktijk van alledag is, in de revalidatie, dat grenzen van elastiek zijn. De grens ligt vandaag hier en als de situatie verandert zie ik dat mensen die grens bijstellen. Mensen gaan daarin heel ver. Als voorbeeld noem ik de jonge mensen die bij een tragisch ongeval een dwarslaesie hebben opgelopen. Vaak hebben die van tevoren aan hun partner of familie ooit gezegd: 'Als ik in een rolstoel terecht kom hoeft het voor mij niet meer. Dan moet je zorgen dat de stekker eruit getrokken wordt.' In de praktijk gebeurt dat zelden of nooit. In de revalidatie-fase trekt de overgrote meerderheid die bewering in. Maar als je vergelijkender wijs kijkt dan ligt het aantal zelfdodingen bij dwarslaesie-patiënten toch een stuk hoger. Je kunt dus niet generaliseren. We hebben in ons vak ook te maken met patiënten met spierziekten die hoe dan ook zullen lijden tot de dood, patiënten na ernstige traumata, met hersenletsel. Zo'n aandoening kan zó ingrijpend zijn dat ik me kan voorstellen dat iemand zegt: 'Ik stel bepaalde eisen waar het leven aan moet voldoen om het de moeite waard te blijven en die grens is bereikt.' Of de militair die ik elders in een ziekenhuis heb bezocht nadat hij gepoogd heeft om een einde aan zijn leven te maken. Ik kan me goed voorstellen dat die man dood wil. Hij zit in een onmogelijke situatie, heeft in voormalig Joegoslavië verschrikkelijke dingen meegemaakt en daaraan posttraumatisch-stress-syndroom overgehouden. Hij zit zo gevangen in het syndroom dat het leven, naar zijn idee, niet verder kan gaan.'

Euthanasie

Met euthanasieverklaringen heeft de arts het moeilijk. 'Het idee is dat je, gezond van geest en lichaam, zo'n verklaring opstelt. Meent dat je dan in staat bent om te voorspellen waar die grens van leefbaarheid ligt op het moment dat je niet gezond bent. Volgens mij kun je dat niet. Mensen vergissen zich daarin. Ik ben erg nauw betrokken geweest bij een patiënt waarbij er een verschil van inzicht was of er sprake was van een uitzichtloze situatie. De patiënt en zijn familie waren daarvan vast overtuigd. De behandelaars, en wij hebben daar een heleboel mensen bijgehaald, twijfelden daar heel sterk aan, zagen nog behandelmogelijkheden. De patiënt sloot die behandelmogelijkheden uit. Wij hebben toen gesteld dat we geen euthanasie wilden plegen. De patiënt heeft het recht dat hij geholpen wordt om naar elders te komen. Naar een plek waar er mensen zijn die in ieder geval weer over zijn verzoek willen nadenken. Dat is ook gebeurd. Een paar weken nadat hij hier vertrokken was, is er elders euthanasie gepleegd. Je kunt niet voor andere mensen beslissen, vind ik, dat zou een gevaarlijke ontwikkeling zijn. Soms heb ik het gevoel dat andere mensen de beslissing voor de patiënt gaan nemen. Ik ben blij dat ik dat niet voor andere mensen hoef te doen.'

Kwaliteit van leven

'Ik ben blij dat ik voor mezèlf geen beslissing hoef te nemen. Maar de aan de andere kant is de vraag of je door moet gaan met behandelen omdat iemand niet meer voor zichzelf kan beslissen. Dat is ook niet goed. Hoe het wèl moet, weet ik niet. Het heeft alles te maken met wat je onder kwaliteit van leven verstaat. En dat is ongelooflijk subjectief. Mijn idee over kwaliteit van leven is veranderd sinds ik in de revalidatie werk. Voor mijzelf is kwaliteit van leven: onafhankelijk zijn. In de dingen die ik wil en die ik kan. Iedereen vult dat begrip kwaliteit van leven anders in. Daarom zijn er ook beslissingen die een patiënt echt zèlf zal moeten maken. De eindverantwoordelijke is voor mij niet de dokter maar de patiënt. Het is zijn leven, hij moet uitmaken wat hij met het leven wil. Ik vind alleen dat wij als revalidatieteam de patiënt daarin met raad en daad moeten bij-

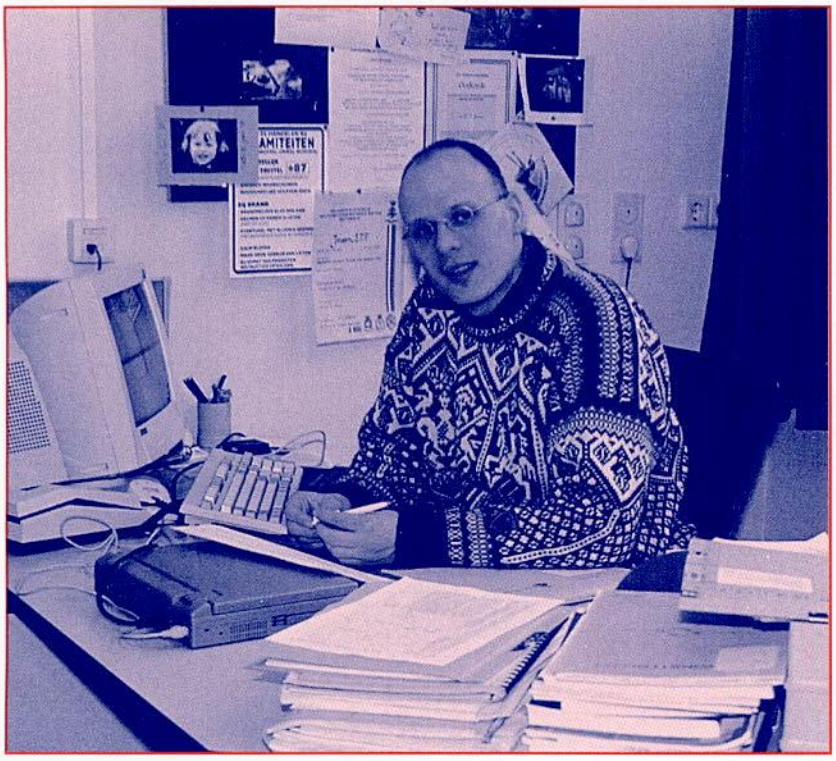

staan. Veel patiënten willen ook liever geen beslissingen nemen, die vinden het wel prettig dat iemand anders zegt: 'Laten we die kant maar eens opgaan.' Als iemand uiteindelijk een bepaalde keuze maakt dan moet je dat als behandelaar of als hulpverlener accepteren. Je moet je eigen kwaliteit van leven niet willen verkopen.'

Namibië

Jansen begon zijn studie met het idee om naar de Derde Wereld te gaan en de mensen daar te helpen. Hij dacht: 'Daar is mijn plek, dié mensen hebben me nodig! Nu hoor ik hoe naïef dat klinkt en dat was het ook.' Op advies van mensen die eerder in de Derde Wereld hadden gewerkt ging hij, voordat hij zijn verdere carrière en leven in die richting plande, polshoogte nemen. Als gastarts mocht hij een periode in een missieziekenhuis op het platteland van Namibië werken. Eenmaal daar kwam hij al snel tot de ontdekking dat hij zijn gedachte dat hij wel zonder zijn familie, vrienden en de cultuur waarin hij opgroeide, zou kunnen niet klopte. 'Ik kwam al heel snel tot de ontdekking dat een brief er wel zes weken over deed om mij te bereiken. Dat ik alleen maar, staande op mijn bed, mijn armen gestrekt naar de hemel met de radio in mijn handen naar de wereldomroep kon luisteren. Er was doorgaans geen vervoer. Als er vervoer was, dan was het levensgevaarlijk. Aan de overkant van die rivier waar ik leefde lag Angola en daar werd oorlog gevoerd. We zaten midden in de bush met wilde beesten en weet ik wat allemaal. Ik kwam erachter dat ik de televisie, de bioscoop, het theater, mijn familie, vrienden en de kroeg verschrikkelijk miste.' Ook het werk was anders dan hij had verwacht. Naast het ziekenhuis dat veel meer patiënten kreeg dan ze aankon waren er een aantal buitenpolikliniekken waar 'ongelofelijke aantallen' patiënten op af kwamen. Over de motivatie van de uit de lokale bevolking geselecteerde verpleegkundigen klinkt hij teleurgesteld: 'De enige reden waarom ze als verpleegkundigen werkten was omdat ze op die manier een goede opleiding kregen èn daarvoor goed betaald werden. Anticiperen was een begrip wat in hun cultuur volstrekt afwezig was. Daar hadden ze nog nooit van gehoord ze deden het ook niet. Keer op keer legde ik ze dingen uit: geduldig, ongeduldig, boos, teleurgesteld, op alle manieren. Maar goed, zij leven nú en niet morgen, morgen zien ze wel weer.' Om het mentaal vol te kunnen houden begaf de revalidatiearts zich in gevaarlijke situaties. Terugkijkend zegt hij: 'Ik ging ook onverantwoorde dingen doen, een stuk hardlopen in de bush. Niet vanwege mijn fysieke gezondheid want wat ik deed was heel gevaarlijk, maar mentaal had ik het anders niet volgehouden.'

Ommekeer

Van zijn gastheer kreeg hij het advies eens te gaan praten met een Nederlandse pater die in, wat Jansen noemt 'het paradijs' woonde. De pater vertelde na 35 jaar Namibië, de taal beter te kennen dan wie ook, alles te weten over de cultuur en de gewoontes van de bevolking. Met iedereen contact te hebben maar met niemand écht contact omdat niemand iets van hem wist, niet van zijn achtergrond, van zijn cultuur. Jansen vertelt: 'Over de wezenlijke dingen des levens kan die man met niemand praten. Zelf zei hij: 'met niemand, behalve met onze lieve Heer. Alleen onze lieve Heer. Eigenlijk ben ik doodongelukkig. Mijn broers en zussen zijn stokoude mensen, die heb ik al 35 jaar niet meer goed gesproken, mijn ouders zijn dood, mijn vrienden zijn hetzij vertrokken, hetzij overleden, hetzij niet meer aanspreekbaar. Ik ben helemaal vervreemd van Nederland. De manier waarop de maatschappij zich ontwikkeld heeft in 35 jaar is zó veranderd dat ik mij daar absoluut niet meer thuis voel. Ik zit nu, hier in Namibië, te wachten tot ik doodga.' Het was een schok voor Jansen te ontdekken dat hij daar niet thuishoorde. 'Ik zou daar nu zó heen willen, op vakantie, maar ik ga daar nooit meer werken. Die periode daar is een soort omwenteling in mijn leven geweest. Ik dacht als ik op deze manier ga leven dan zal het met mij niet anders gaan. En dan heb ik

nog niet eens onze lieve Heer om op te leunen. Mijn vrouw praat over vóór Namibië en na Namibië als ze het over mij heeft. Ik sta toch wel heel anders in het leven daardoor. In die zin is 't misschien toch wel de beste tijd van mijn leven geweest, achteraf gezien...'

Hét ideale revalidatiecentrum

De revalidatiearts is van mening dat het MRC zo langzamerhand hét ideale revalidatiecentrum is. Het belangrijkste verschil ligt zijn inziens in het doel van de revalidatiebehandeling. 'In de militaire revalidatie ligt het behandeldoel, de lat, veel hoger.'
Zijn uitgesproken ideeën over het verschil tussen het MRC en andere revalidatiecentra bracht hij tijdens een vergadering van vakgenoten naar voren. En recent werd een artikel gepubliceerd in het Nederlands Militair Geneeskundig Tijdschrift. Jansen: 'Dat is mij niet in dank afgenomen. Het MRC heeft een hele goede naam. We hebben meer patiënten dan dat we aankunnen. We hebben goed personeel. Een betere infrastructuur. Daar kan men niet omheen.'

Wensen

Toch meent Jansen dat er nog het nodige kan verbeteren. Ondermeer op het gebied van geestelijke en psychische begeleiding heeft het MRC nog weinig te bieden. Als het aan de revalidatiearts ligt komt daar op afzienbare tijd verandering in. 'Wat wij doen is goed maar het kan nog beter. Als wij een aantal behandelprogramma's nog iets zouden aanscherpen, beter op elkaar afstemmen en duidelijker formuleren wat we willen dan komt dat de kwaliteit van de revalidatie zeker ten goede en dat is wat voor de patiënt telt.' Ook zou hij een betere samenwerking met het Centraal Militair Hospitaal toejuichen en het betrekken van de psychosociale en maatschappelijke factoren in de begeleiding zou een pre zijn, in zijn optiek: 'Op het MRC zijn we nog heel sterk gericht op puur lichamelijke oorzaken van pijn. Dat lichamelijke is een belangrijk onderdeel van de pijn, maar er zijn ook sociale factoren. Iemands karakter en de ervaringen die iemand tot nu toe heeft opgedaan in z'n leven zijn minstens zo belangrijk. Voor sommige patiënten zijn die factoren mogelijk allerbelangrijkst.' De revalidatiearts heeft geleerd dat hij een zekere frustratiegrens moet inbouwen bij het maken en ventileren van zijn ideeën en plannen. Maar zo zegt hij: 'In de anderhalf jaar dat ik hier nu werk zijn een aantal dingen gerealiseerd. Ik was op het juiste moment op de goede plek. En ik heb een goed team. Na twee maanden kwamen de mensen met allerlei voorstellen. Daar ben ik natuurlijk onmiddellijk op ingegaan. Het team formeerde zich eigenlijk vanzelf. Een goede werksfeer is van belang voor mijn kwaliteit van leven. Maar veel belangrijker is (en daarvoor zitten we hier) dat als wij ons werk goed doen en proberen te optimaliseren dat ten goede komt van de patiënt en wij misschien kunnen bijdragen aan zijn of haar kwaliteit van leven.'

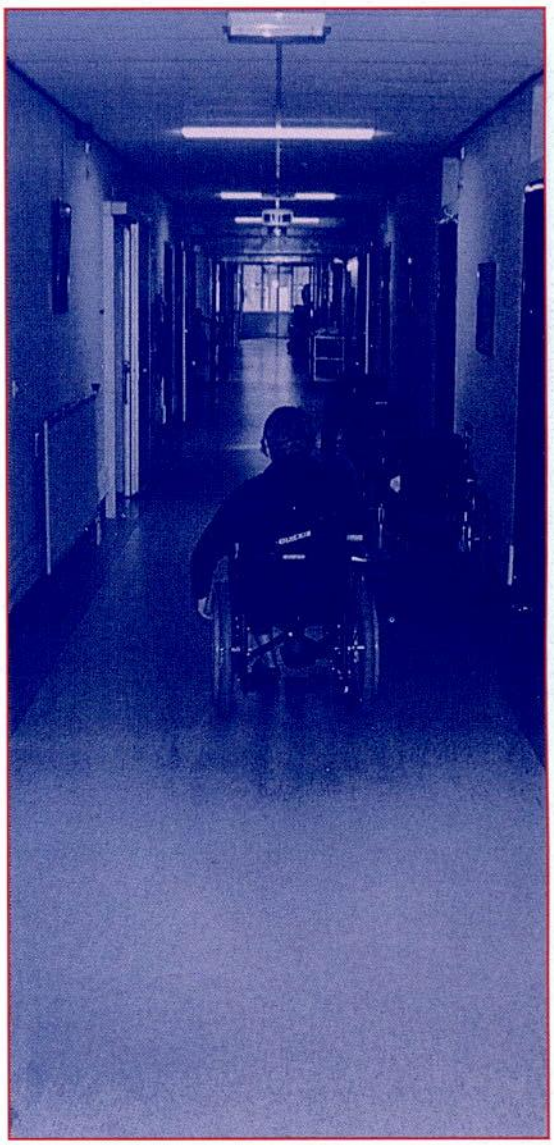

Kleine stappen, kleine doelen...

Het voorval en de gevolgen...

Hoe werken lichaam en geest en geest en lichaam op elkaar en welke rol speelt dat in mijn denken over kwaliteit van leven. Door deze vraag werd ik aangezet om na te denken over mijn revalidatieperiode op het Militair Revalidatie Centrum te Doorn. In het MRC heb ik een aaneengesloten revalidatieperiode van negen maanden achter de rug. Dit omdat ik op 25 juli 1993 betrokken ben geweest bij een mijn-ongeval tijdens de VN uitzending naar Cambodja. De eerste vijf maanden van deze periode heb ik in een rolstoel gezeten, omdat ik i.v.m. de verschillende letsels niet kon lopen (zijdelingse luxatie en een fractuur spronggewicht van het linker hielbeen, een Weber C fractuur links, een hielbeenfractuur rechts en een impressiefractuur van mijn 4e lendewervel).

Gevoelens als: verdriet, angst, woede, onzekerheid, neerslachtigheid en mislukking

Als ik terugdenk aan deze periode komen gevoelens en gedachten als verdriet, angst, woede, onzekerheid, neerslachtigheid en mislukking weer boven. Ik kan me voorstellen dat mensen het woord mislukking vreemd geplaatst vinden in dit rijtje. Toch heeft de gedachte dat mijn leven vanaf het moment van het ongeval mislukt zou zijn vele malen door mijn hoofd gespeeld. Ik had net als ieder ander mens bewust en onbewust doelen gesteld in mijn leven.
Ik kan me nog goed herinneren dat ik in Cambodja vele rondjes heb hardgelopen in en rondom het kamp Phum Soeung. Met deze fysieke inspanning heb ik mijn conditie en uithoudingsvermogen verbeterd. Het doel hiervan was, dat ik na terugkeer in Nederland bij de plaatselijke voetbalvereniging W.V.F. een basisplaats zou kunnen veroveren. Dit concrete voorbeeld is slechts een schim van alle doelen die ik als 100% fysiek goed gezond mens heb gesteld. Maar door het ongeval werd ik lichamelijk beperkt in mijn doen en laten.

Tijd...

Het heeft een lange tijd geduurd voordat ik weer wat levensvreugde van mezelf kon ervaren. Een lange tijd hebben begrippen als futloosheid en neerslachtigheid mijn leven bepaald. En juist op deze momenten, de dalen in iemands leven, is het belangrijk om steun te krijgen van je naasten en waar mogelijk van professionals uit verschillende disciplines. Mede door de hulp van verschillende mensen als mijn vrouw, familie, fysio-, sport- en ergotherapeuten heb ik mezelf in deze tijd ertoe gezet om alles te geven om mijn fysieke gestel zo goed mogelijk te maken. Na verloop van tijd, na een intens rouwproces, heb ik voor mezelf vastgesteld dat naast lichamelijke ontwikkeling ook geestelijke ontwikkeling goed zou zijn voor mijn welbevinden.

Samenwerking tussen geest en lichaam...

Achteraf gezien denk ik dat het heel goed is geweest om me op zowel het fysieke als mentale deelgebied te concentreren, om mezelf erbovenop te helpen. Ik las eens 'Het is voor ieder mens goed om een balans te vinden tussen je eigen geestelijke en lichamelijke leefgebieden. Mocht één van beide leefgebieden - door welke reden dan ook - minder goed functioneren, dan is het mogelijk om psychische problemen op te lossen via het lichaam en fysieke problemen via de geest, mits er sprake is van een subtiele en een grondig luisterend vermogen tussen die twee.' (1) en 'Wat daarbij belangrijk is, is het contact met jezelf, je gedachten, je gevoelens, je intuïtie, je lichaam, je verlangen, je doel, je visie en droom.' (2)
Beide citaten zijn voor mij schitterende voorbeelden hoe je kunt omgaan met het verlies van fysieke en/of mentale capaciteiten. Zeker als dit capaciteitsverlies heeft geleid tot (levens-)doel verlies, tot aantasting van de kwaliteit van het leven. Zeker achteraf gezien kan ik niet anders dan beide volzinnen beamen en nastreven. Echter er is heel veel kracht, moed en doelgerichtheid nodig om op een dusdanige manier te werk te gaan. En juist doelen en duidelijkheid ontbreken in een crisisperiode. Toch door zelf te vechten en open

te staan voor andermans hulp, is het wel mogelijk om nieuwe levensdoelen vast te stellen en de kwaliteit van je leven te verbeteren. Wat mij daarbij heeft geholpen is telkens kleine doelen, kleine stapjes na te streven. Veel kleine stappen vooruit, met de daarbij behorende terugval, hebben tot gevolg dat er op termijn grote stappen worden gemaakt. Door bepaalde 'zaken' te accepteren en andere 'zaken' juist aan te vechten, is het mogelijk om nieuwe doelen te stellen en te bereiken. Voor ieder mens zijn deze 'zaken' verschillend. Maar het is voor mij belangrijk geweest om mezelf (kleine) doelen te stellen. Ik kreeg daardoor het gevoel dat ik weer grip kreeg op mijn leven, op de kwaliteit van mijn leven...

Rodney de Vries

I. Steenbrink (studieweek '98)
J. Hocher (studieweek '98)

Moeten kunstenaars wijken voor een kilo graszaad?

Kunstenaars hechten veel waarde aan kwaliteit van leven. Niet het materiële bezit, maar de ruimte om je volledig te kunnen ontplooien is voor hen belangrijk. Het vrijheidsgevoel staat hoog in het vaandel. Kraken is een van de middelen daartoe. Maar als je op een terrein van Defensie kraakt, botsen de opvattingen over vrijheid.

Camouflagekleuren

Maandagmiddag. Het is warm en zonnig. Voor een publiek van kunstenaars, krakers, musici, politici en sympathisanten wordt een bord gehesen op het dak van een van de gekraakte woningen. 'Defensie ziet ons niet zitten', kunnen we lezen. Dan begint op het dak een saxofonist te spelen. Het publiek kijkt stil en gebiologeerd omhoog. Een man uit het publiek valt met zijn instrument bij. De krakers komen naar voren en beschilderen voor het oog van een paar televisiecamera's een auto met de traditionele camouflagekleuren. Camouflagenetten die de voorkant van de rij woningen helemaal verhulden worden nu aan verschillende kanten opgehesen. We worden uitgenodigd om binnen te treden en het tentoongestelde werk van de kunstenaars te bezichtigen. Achter de woningen is een prachtige Marokkaanse tent opgezet waarin de band 'The Paprika Planes' gaat optreden. Her en der worden kunstenaars geïnterviewd door de journalisten die in groten getale zijn komen opdagen.
In een legertent in de voortuin wordt, o.a. middels een aantal krantenartikelen, uitgelegd wie de krakers zijn en wat ze doen. Pierre Courbois, musicus, componist en SP-lid, heeft pamfletten samengesteld over het kunst- en cultuurbeleid van de Gemeente Arnhem. De conclusie ervan luidt: 'Mensen zijn belangrijker dan grote hoeveelheden (duur) beton en ijzer!'

Collectief 4

Deze kleine manifestatie vond plaats aan de Deelenseweg in Schaarsbergen, 60 meter naast het officiershotel. Op het oefenterrein Klein Heidekamp hebben beeldend kunstenaar Victor Poels, muzikant Emiel Jansen, graficus Rob Zwartjes en evenementenorganisatrice Luc Korstens op 7 november 1997 een rijtje woningen gekraakt. De groep noemt zichzelf 'Collectief 4'. Twee van de woningen stonden al 13 jaar leeg. De andere twee werden drie jaar geleden dichtgetimmerd. Defensie had er onder andere de gasleidingen en de ramen uit laten slopen om te voorkomen dat de panden nogmaals bewoond zouden worden. 'Collectief 4' heeft de woningen met eigen middelen weer bewoonbaar gemaakt. Nu wonen er vier personen, twee honden en een kraai.

Kilo graszaad

Een aantal bewoners van het dorp Schaarsbergen is op bezoek geweest. Zij betuigden hun steun aan de krakers en zetten hun handtekening. De dorpsraad Schaarsbergen had enkele jaren geleden bij de gemeente Arnhem al een verzoek ingediend voor herbewoning van de 4 huizen. Hun voorstel was toen om er bejaarden in te laten wonen, de leegstaande woningen waren hen een doorn in het oog. Nu zit die doorn in het oog van Defensie die de krakers niet representatief genoeg vindt om ze zo vlakbij het officiershotel te laten wonen. Ook willen de bezoekers van het hotel hun parkeerterrein en tennisbaan niet delen met de krakers. Terwijl we later in het nieuwsprogramma '5 in het land' kunnen zien dat die tennisbaan helemaal is overwoekerd. In een krant kunnen we zelfs lezen dat het hotel in 2003 waarschijnlijk gesloopt zal worden. Een ander argument van het Ministerie van Defensie is dat het eenvoudigweg niet kan instemmen met een burgerenclave op militair terrein. Juridisch medewerker A. Ranzijn van het Ministerie van Defensie denkt dat eventuele bewoners overlast kunnen ondervinden van oefeningen van de luchtmobiele brigade. Victor Poels moet daar om lachen. Volgens hem maken de spechten meer lawaai. Hij vindt dat Defensie drogredenen aanvoert om te kunnen slopen. 'Voor hen betekent het prestigeverlies dat wij hier zitten, terwijl het voor ons een geweldige plek is', aldus Poels. Een hek om het perceel, zoals

het vroeger was, zou de oplossing zijn voor alle problemen volgens 'Collectief 4.' Maar ook dat idee kan Defensie niet overtuigen. Volgens de Staat vormen de panden en hun bewoners een belemmering voor de militaire bedrijfsvoering. Het komt er op neer dat de woningen en hun nieuwe bewoners moeten wijken voor een kilo graszaad, meent Poels.

Gemeenteraadsvergadering

Om hun argumenten nog meer kracht bij te zetten, woonden de krakers een gemeenteraadsvergadering in Arnhem bij. Ditmaal wilden zij aan de gemeente vragen om te bemiddelen in het conflict met Defensie. Hiermee hoopten zij de tijd te winnen die nodig was om in hoger beroep te kunnen gaan. Emiel Jansen vertelde dat ze de woningen aan de Deelenseweg kraakten omdat er volgens hem lange wachtlijsten zijn in de gemeente Arnhem, zowel voor een woning als voor werk- of oefenruimte.
Met name de Burgemeester werd aangesproken. 'Hij heeft immers de politie onder de vleugels?', grapte Jansen.
Die kon er niet om lachen en hij bleek ook niet erg welwillend te zijn. Hij had Defensie al eens benaderd en vond dat hij genoeg gedaan had. Fractievoorzitster van de S.P. Mariet Berendse ging in de verdediging voor de kunstenaars. Berendse wees even op één van de onderwerpen in het nieuwe plan, Arnhem 2015. Dat plan houdt in dat kunst en cultuur moeten bijdragen aan de aantrekkelijkheid van de stad. Wilde de Burgemeester zelfs niet een Arnhemse cultuurprijs instellen?
In de wandelgangen werd Jansen nog aangesproken door Cingöz van Groen Links. Zij wilde proberen de ontruiming via Volkshuisvesting een halt toe te roepen. Al met al kwam er verder weinig respons van politieke zijde en 'Collectief 4' keerde teleurgesteld huiswaarts.

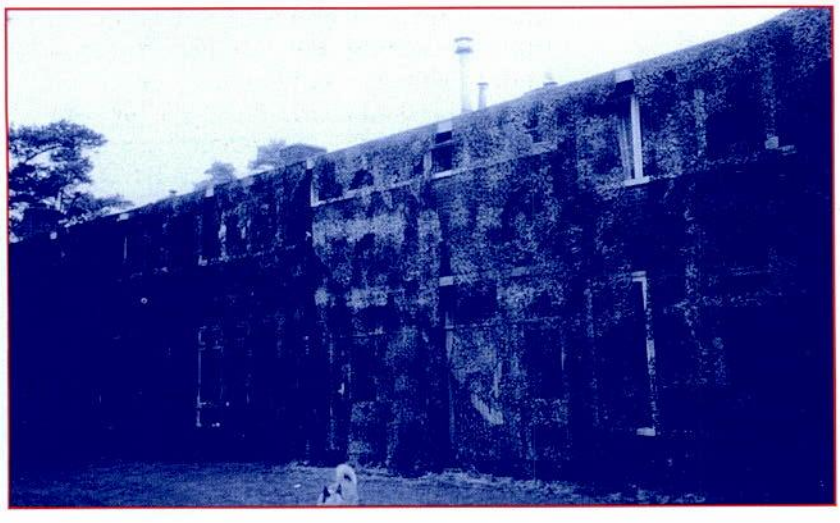

Knokploegje

In een door 'Collectief 4' ingezonden artikel, in de dorpskrant van Schaarsbergen, kunnen we lezen: 'Tussen de bedrijven door zijn Garnizoenscommandant Bos en plv. commandant Buurman op visite geweest, na schriftelijke uitnodiging van ons. Dit gesprek leverde niets nieuws op. Maar we hebben in ieder geval kennis gemaakt.'
Poels vertelt dat de Dienst Gebouw, Werken en Terreinen de krakers 10.000 gulden 'oprotpremie' aanbood. Toen ze geweigerd hadden dat aan te nemen, was er iemand van de M.E. gekomen om in te schatten hoeveel manschappen er nodig waren voor een ontruiming. Ook was een knokploegje van drie jonge militairen langsgekomen, midden in de nacht, om een paar boomstammen door de ruiten te gooien terwijl ze riepen: 'Vuile linkse ratten. Dit is ónze grond. Weg hier of we maken jullie af!' Het leek erop dat die jonge militairen teveel gedronken hadden en zij zijn dan ook later terug geweest om hun excuses aan te bieden. Ook hadden ze een schadevergoeding beloofd maar die is er nooit gekomen. Wèl kregen de krakers een brief van Defensie waarin stond dat ze 8 dagen respijt konden krijgen, mits ze dan zouden tekenen voor vertrek. Op aanraden van hun advocaat zijn ze niet akkoord gegaan met dat voorstel.
'Collectief 4' had een officieel bericht nodig van de verlenging van de sloopvergunning om in Hoger Beroep te kunnen gaan, maar niemand van de bevoegde personen bleek bereid te zijn om dat papier op te stellen. Meteen volgde er weer een protestactie. Een legertent werd opgezet voor de ingang van het gemeentehuis. Daar hebben de krakers een hele dag gezeten en gesproken met voorbijgangers, pers en politici. Tijdens één van de gesprekken bleek dat de PvdA al in de jaren '70 gecharmeerd was van het plan om kunstenaars in leegstaande kazernes te plaatsen. Poels verklaarde de actie met: 'Als er niets gebeurt, worden we op straat gezet en daarom zijn we er alvast gaan zitten.'

Actie John Frost brug

Aan de oostkant van de Nelson Mandelabrug in Arnhem heeft de Zwitserse kunstenaar Rémi Zaugg een paar jaar geleden de volgende woorden aangebracht: huizen - wind - de stroom - de verte - de utopie - indonesië - boten - de zee - blauwe lucht. Dat prestige-project bleek zoveel geld te kosten, dat de afdeling Kunst en Cultuurbeleid van de Gemeente Arnhem het plan om ook de John Frost brug in Arnhem te laten versieren door Zaugg op de lange baan schoof.

Vrijheid en de middelen zoeken om die vrijheid te kunnen voelen

Er werd opnieuw tot actie overgegaan. Als onderdeel van hun protest tegen de eventuele ontruiming wilden de kunstenaars aan de westkant van de John Frost brug ook woorden aanbrengen: enclave - muziek - intentie - de visie - brood - veluwe - portret - wijsheid - idee. Deze woorden moesten lijnrecht tegenover die van Zaugg komen want hiermee wilde 'Collectief 4' het kunstwerk van Zaugg afmaken. De letters werden gemaakt van plastic en afval uit containers. Op de brug stond een aantal kunstenaars klaar om de letters tevoorschijn te halen. Onderaan de brug was de inmiddels bekende groene legertent opgezet met daarin de pers, sympatisanten, gemeenteraadsleden en Luc Korstens als woordvoerster. Al voordat het spektakel begon stopten voorbijgangers om nieuwsgierig over de brugleuning te turen. Toen het tijd was om de letters te laten zakken, regende het pijpestelen en de actievoerders raakten tot op het bot doorweekt. Het waaide hard en de letters wapperden als vlaggetjes in de wind. Daardoor was eigenlijk geen van de woorden goed te ontcijferen. De kunstenaars verwijderden de woorden dan ook na afloop.
Er was ook positief nieuws: wethouder Lenferink van de PvdA gaf toestemming tot het zwart op wit zetten van de verlenging van de sloopvergunning. Ook stuurde de Arnhemse PvdA-fractie een open brief aan de krijgsmacht.

Tot elkaar veroordeeld

Maar wat vindt Defensie er van? Aan de Koningsweg in Schaarsbergen is er meer dan 5 jaar geleden ook al eens een conflict geweest tussen Defensie en kunstenaars. Toentertijd heeft de rechtbank de twee partijen tot elkaar veroordeeld en sindsdien bestaan zij vredig naast elkaar, elk aan weerszijden van een hoge schutting. Een prachtige oplossing waarvan kennelijk toch niet iedereen overtuigd is geraakt. Ook in een voormalig munitiedepot op de Galgenberg bij Arnhem wonen nu al meer dan 8 jaar 14 burgers die het ooit gekraakt hebben. Zelfs op Klein Heidekamp zelf, slechts 200 meter achter de woningen aan de Deelenseweg, wonen al meer dan 11 jaar twee vrouwen met kinderen in gekraakte militaire woningen.
Majoor Camdel van de Oranjekazerne in Schaarsbergen vindt de vraag waarom de krakers van de Deelenseweg geen burgerlijke enclave mogen vormen op militair terrein, terwijl andere krakers al jaren op militair terrein kunnen wonen, moeilijk te beantwoorden. Wèl laat hij me weten dat ik hem op een idee heb gebracht. Hij vertelt dat hij absoluut geen last heeft van de acties die de krakers tegen Defensie voeren. Eén van de toekomstplannen voor Klein Heidekamp is dat het terrein gebruikt zal worden voor legeringsgebouwen voor het personeel, met name BBT'ers. Waarom gebruikt Defensie de reeds bestaande woningen dan niet als woongebied voor beroepsmilitairen? Hij antwoordt dat de investering die daarvoor nodig is niet opweegt tegen bewoning, kortom slopen is goedkoper. Op de vraag waarom ze last van de krakers hebben antwoordt hij meteen: 'Geen mens accepteert dat op zijn privé-terrein een x aantal zaken van buitenaf plaatsvindt.'
Na enig rondvragen word ik uiteindelijk opgebeld door de heer Shönau van Directie Voorlichting op het Ministerie van Defensie. Misschien kan hij mijn vragen beantwoor-

den. Maar ook hij houdt zich aan de oppervlakte. Ten aanzien van het wel of niet toestaan van burgerlijke enclaves, is zijn antwoord kort: 'Ik wil geen zaken met elkaar vergelijken.' Hij kan alleen maar benadrukken dat Defensie behoefte heeft aan het terrein aan de Deelenseweg, ze willen het gebruiken voor verdere uitbreidingsplannen. Shönau wacht, net als Camdel, op wat de president van de rechtbank te zeggen heeft zodat Defensie daarna verdere plannen kan maken. De Rechtbank Arnhem beslist gunstig voor Defensie. Maar Shönau strijkt uiteindelijk de hand over het hart en na de uitspraak van de rechtbank deelt hij, namens de Staatssecretaris van Defensie, aan de bewoners van de gekraakte panden mede dat de directe sloop voorlopig is afgewend.

In een memorie van grieven, opgesteld door procureur Bosnak van het Gerechtshof te Arnhem, merkte die o.a. het volgende op: 'Her en der verspreid liggen woningen die alle in civiel gebruik zijn, in huur, met kraakwacht of gekraakt. Het officiershotel vormt als het ware een militaire enclave op civiel terrein (in plaats van andersom).'
De PvdA vroeg de krijgsmacht in een open brief om zich te ontdoen van haar wapenuitrusting en zelf eens een kop koffie te gaan drinken in de panden aan de Deelenseweg. Toen de PvdA-fractie ter plekke ging kijken, raakten de leden onder de indruk van de inzet, het inzicht en het bewonderswaardige doorzettingsvermogen van de door idealen gedreven jonge mensen. 'Is er weer ruimte voor een beetje 'verbeelding' in de moderne krijgsmacht?', vroeg de PvdA-fractie in de open brief. Een verslaggever van De Gelderlander had de brief ook gelezen en merkte snedig op: 'Tiemens (fractievoorzitter) ondertekent het fraai verwoorde epistel met zijn volle defensiebescheiden. Legernummer, lichting en functie: res. 1e Lnt (in ruste). Als het beroep op het sociale geweten van Defensie geen uitwerking heeft, dan wellicht toch deze uitsmijter van 'oude vrienden onder elkaar'.
Alle steun en mooie woorden mochten niet baten: 'Collectief 4' heeft uiteindelijk de strijd verloren, het vonnis van hoger beroep is ten gunste van Defensie gevallen.
Maar mede dankzij de inzet van verschillende politieke partijen en de bereidwilligheid van de heer Shönau en voormalig staatssecretaris Gmelich-Meijling woonden en werkten de kunstenaars van 'Collectief 4' toch nog een jaar aan de Deelenseweg. De grond onder hun voeten werd echter flink heet gestookt. Na verschillende dagvaardigingen, producties, pleitnotities, vonnissen, appèldagvaardigingen en een memorie van grieven hebben de krakers, op aanraden van garnizoenscommandant Bos, ook nog een overzicht van overlast opgesteld. Dat is een ellendig lange klachtenlijst geworden. Poels gaf toe dat ze er zelf van geschrokken waren dat ze al zóveel hadden moeten verduren. Naast een bijna dagelijkse portie schelden, intimidatie en geclaxonneer, werden er af en toe ook dingen kapot gemaakt of gestolen. Eén van de honden was zelfs meegenomen en bij het asiel afgeleverd met de boodschap: 'Volgende keer verdwijnt hij.' Je zou kunnen denken dat het hier om ordinair getreiter ging, ware het niet dat er ook poging tot doodslag en bedreiging met de dood op de lijst staan. Wat heeft de garnizoenscommandant hierop te zeggen? Helaas wil hij niets met de krakers te maken hebben en daarom wil hij ook geen commentaar geven.
Tenslotte heb ik aan één persoon van elk van de partijen gevraagd wat voor hem kwaliteit van leven inhoudt.
'Dat je geaccepteerd wordt met al je ins en outs en dat daar door anderen op een fatsoenlijke manier mee omgegaan wordt. Dat je niet meteen vooroordelen over je heen krijgt', vindt Camdel. Poels stelt resoluut: 'Vrijheid en de middelen zoeken om die vrijheid te kunnen voelen'.
Het feit blijft dat er een groot gebrek is aan woon- en werkruimte in Nederland en dat er bij Defensie, dankzij bezuinigingen, steeds meer ruimte vrijkomt. Het is daarom ook te hopen dat Defensie een oplossing vindt die voor meerdere partijen acceptabel is.

Anouk Helder

Een bijdrage aan het welzijn van militairen en veteranen

Zorg en nazorg een bijzondere verantwoordelijkheid

Mevrouw J.L.E.M.W.R.R. (Marie-Louise) Tiesinga-Autsema (D66) is, sinds begin 1998, weer lid van de Eerste Kamer der Staten Generaal. Eerder was zij dat van 1981 tot 1995. Zij werkt als zelfstandig beleidsadviseur, is voorzitter van de Stuurgroep Vrouwenhulpverlening van het Ministerie van VWS, voorzitter van de Commissie van Toezicht van de Penitentiaire Inrichting Lelystad en actief voor een aantal non-profit organisaties in binnen- en buitenland. EGO sprak met haar in haar hoedanigheid van voorzitter van de Begeleidingscommissie Cambodja Klachten Onderzoek en de Begeleidingscommissie Lukavac-klachten van het Ministerie van Defensie.

Betrokkenheid bij Defensie

Toen mevrouw Tiesinga in 1981 voor D66 in de Eerste Kamer kwam wilde ze de Defensieportefeuille want: 'Ik kom uit een nest waar respect voor inzet, moed en trouw van mensen die onder geweldsomstandigheden hun betaalde en onbetaalde werk hebben gedaan, vanzelfsprekend was. Mijn vader is een verzetsman die in het Westland heeft gewerkt, een traditionele antirevolutionair, maar met een redelijk liberale instelling. Ik denk dat ik beide van hem geërfd heb. Die liberale instelling zeker, maar óók het respect en de waardering voor wat mensen in zo'n situatie doen en meemaken.' Tiesinga werd woordvoerder Defensie en was dat tot ze in 1995 de Kamer verliet. Ze werd met alle aspecten van het militaire apparaat geconfronteerd. Met name de personele kant had haar aandacht: 'Begin jaren tachtig manifesteerde zich de aversie, binnen de verschillende krijgsmachtdelen, tegen de integratie van de vrouw in de Krijgsmacht. Terugkijkend denk ik dat we daar door de jaren heen, de politiek, maar ook de defensieleiding zelf, een goed antwoord op hebben gevonden. Het mag dan zo zijn dat we nog niet zoveel vrouwen in de krijgsmacht hebben als we zouden willen, maar ik denk dat er héél veel verbeterd is. Hetzelfde geldt voor de integratie van homoseksuele mannen en vrouwen binnen de krijgsmacht. De erkenning dat mensen een verschillende seksuele geaardheid hebben en dat dát geen verschil mag maken in hun rechtspositie, in hun loopbaan of in de bejegening.' Omdat een D66 senator als Commissaris van de Koningin in Utrecht werd benoemd zit Tiesinga tijdelijk, tot de volgende verkiezingen, weer in de Eerste Kamer. Nu geen Defensie in haar portefeuille: 'Uiteraard niet, want dan heb je je handen niet vrij om ook het werk voor de VN-militairen, het onderzoek naar mogelijkheden voor nazorg en psychische en fysieke problemen die VN-militairen ondervinden als ze terugkomen, te doen.'

Onafhankelijk voorzitter

Toen de Staatssecretaris van Defensie, drs. J.C. Gmelich Meijling, op 1 maart 1996, opdracht gaf aan de Vrije Universiteit in Amsterdam een groot onderzoek te doen naar zorgbehoefte en de zorgstructuur van jonge veteranen, wilde hij een begeleidingscommissie met een onafhankelijke voorzitter. Tiesinga werd gevraagd en benoemd. Na veel actie en publiciteit én op aandringen van de Tweede Kamer, kondigt de Staatssecretaris in de zomer van 1996 aan dat er een onafhankelijk onderzoek zal worden verricht naar de aard en omvang van de Post Cambodja Klachten. Op 8 november 1996 wordt de Begeleidingscommissie Post Cambodja Klachtenonderzoek geïnstalleerd. Ook van deze commissie wordt Tiesinga onafhankelijk voorzitter en namens de Inspectie van Staatstoezicht voor de Volksgezondheid wordt mevrouw A. Amber-Huiskes als tweede onafhankelijk commissielid benoemd. De Begeleidingscommissie krijgt tot taak toe te zien op de uitvoering van het onderzoek, te fungeren als interme-

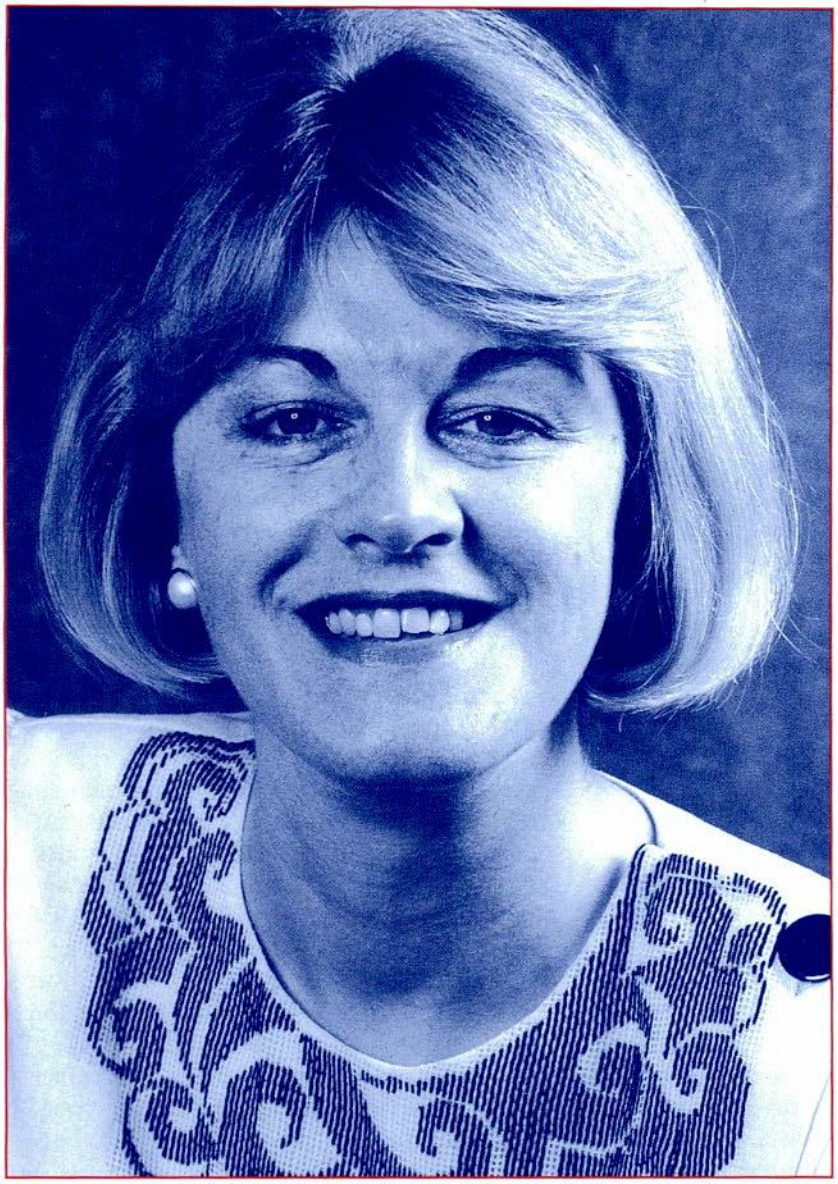

FOTO PERSBURO DIJKSTRA BV

diair tussen de onderzoekers en het veld van onderzoek en het beoordelen van de tussenrapportages en het eindrapport van het onderzoek. Later volgt het onderzoek naar Lukavac-klachten. Tiesinga: 'Zo'n Begeleidingsgroep ziet erop toe of het onderzoek volgens het plan verloopt en of het op tijd klaar is. Ziet erop toe dat een onderzoek in volle onafhankelijkheid kan gebeuren. Want anders hebben de militairen er niets aan, maar ook Defensie niet. In een Begeleidingscommissie gaat het om mensen, deskundigheid van binnen en buiten Defensie, specialisten... Maar vooral ook om een aantal onafhankelijke personen. En natuurlijk de onderzoekers.'

Bijzondere verantwoordelijkheid

'Defensie heeft voor, tijdens en na de uitzending een bijzondere verantwoordelijkheid ten opzichte van haar personeel, de mensen die zij uitzendt. Daartoe behoort ook het luisteren naar hun verhaal en het duiden van wat zij over hun ervaringen te vertellen hebben. Uit oogpunt van een verantwoord personeelsbeleid, maar ook om het defensiebeleid voortdurend te herijken en waar nodig bij te stellen. Ervaringen die militairen bij uitzending opdoen, behoren een voortdurende toetssteen van het beleid te zijn. Wetenschappelijk onderzoek is daarvoor heel belangrijk', aldus senator Marie-Louise Tiesinga. 'Onderzoek is in de eerste plaats belangrijk voor de veteranen of de uitgezonden militairen zelf. Omdat daarmee aandacht, erkenning en respect wordt gecreëerd, zowel politieke als maatschappelijke erkenning. Ik ben me er van bewust dat als je als militair of als veteraan aan zo'n onderzoek meedoet en je krijgt van die lange vragenlijsten dat dat best heel vermoeiend is. Dat een mens daar tegenop kan zien, maar ik denk dat het héél belangrijk en héél nuttig is. Op de tweede plaats is onderzoek voor Defensie zelf heel nuttig. Defensie moet vanuit dat oogpunt van verantwoord personeelsbeleid goed luisteren wat mensen te vertellen hebben en als je goed bestuurt moet je je beleid regelmatig evalueren en herijken. Ik denk overigens dat Defensie haar verantwoordelijkheden waar maakt. Dat leid ik af van de maatregelen en verbeteringen die er in de loop van de tijd tot stand zijn gebracht. De derde partij waarvoor het belangrijk is dat er onderzoek wordt gedaan, is de maatschappij. De maatschappij doet daardoor kennis op over wat het zenden van militairen op vredesmissies voor mensen kan betekenen. Dat is belangrijk want er mag best meer aandacht, respect en erkenning komen voor de mensen die waren uitgezonden Een generaal b.d. zei laatst in de krant dat Nederland niet zou houden van zijn krijgsmacht. Ik denk dat hij daar gelijk in heeft en dat mag wel eens veranderen. Als je de gemiddelde Nederlander vraagt: 'vindt u het niet nuttig dat Nederland een bijdrage levert aan het oplossen van alle ellende in de wereld' dan zullen de meeste mensen zeggen JA NATUURLIJK! DAT IS EEN UITING VAN INTERNATIONALE SOLIDARITEIT! Maar als je dan vraagt wat dat dan betekent, dan weten ze alleen maar wat er in Srebrenica is gebeurd, denk ik. En dat is natuurlijk niet het enige... Gelukkig... Maar het beïnvloedt wel de publieke mening over het imago van alle militairen die uitgezonden zijn geweest, het imago van Defensie. Terecht of onterecht daar spreek ik me niet over uit. Maar door de daaraan gekoppelde mening wordt niet alle militairen recht gedaan. Ik denk dat er ook hele positieve dingen te vertellen zijn over mensen op vredesmissies. Dat mag ook wel eens gezegd worden.'

Resultaten

Tiesinga is er van overtuigd dat de onderzoeken die zij begeleidt zin en effect hebben. Als voorbeeld neemt ze de beleidsaanbevelingen die de Begeleidingscommissie Onderzoek Veteranenzorg op 22 mei 1997 aan de Staatssecretaris van Defensie deed. In zijn brief van 17 april 1998 over de hoofdlijnen van het veteranenbeleid aan de Tweede Kamer bleek dat de Staatssecretaris deze vrijwel in zijn geheel heeft overgenomen: 'Er komt een veteraneninstituut waarbinnen kennis en ervaring bij elkaar wordt gebracht opdat veteranen nog beter geholpen kunnen worden. Er zijn door Defensie sindsdien een aantal maatregelen genomen om de voorbereiding van de uitzending te verbeteren, de hulp tijdens de uitzending en de nazorg te verbeteren. Verder verwacht ik dat de Staatsecretaris ook de aanbevelingen van de Begeleidingscommissie van het Post Cambodja Klachtenonderzoek zal overnemen.'
Tijdens de presentatie van het Post Cambodja Klachtenonderzoek, op 21 september 1998 blijkt dat Tiesinga gelijk heeft. Ook de huidige Staatssecretaris H.A.L. van Hoof, neemt de problematiek van uitgezonden militairen én de aanbevelingen van de onderzoekers en Begeleidingscommissie serieus. 'De onderzoeken van de laatste jaren tonen steeds weer aan dat bijna 20% van de militairen met klachten van uitzending terugkeert, waarvan enkele procenten met ernstige klachten. Weest u ervan overtuigd dat ik me bewust ben van de grote verantwoordelijkheid die dat voor Defensie met zich meebrengt. Het verplicht tot een goede nazorg en het verplicht tot het voortzetten van het onderzoek naar Post Cambodja Klachten', aldus de Staatssecretaris van Defensie.

Bijdrage aan het welzijn van militairen en veteranen

Als er iets prominent uit de verschillende onderzoeken naar voren komt is dat wel de behoefte aan aandacht, erkenning en zorg vanuit Defensie volgens Tiesinga: 'Aandacht, erkenning en zorg, kennelijk zijn dat de kernpunten waarop een zorgbeleid staat of valt. Daarnaast aandacht voor het thuisfront. Partners en familieleden moeten begeleid worden in het omgaan met de eventuele verwerkingsproblematiek van de (ex-)militair. En het thuisfront zelf moet zo nodig worden bijgestaan wanneer dat problemen bij henzelf oplevert.' Bij de adviezen over zorg op maat, voor, tijdens en na de uitzending benadrukt Tiesinga ook de eigen verantwoordelijkheid van de militair en veteraan: 'Mensen moeten zelf ook op de lijn komen. Waar, wanneer en bij wie iemand hulp wil zoeken mag geen punt van discussie zijn: keuzevrijheid is een sleutelbegrip. Het zorgbeleid van Defensie is een belangrijke factor die kan bijdragen aan het welzijn van militairen en veteranen. Echter aandacht, erkenning, respect en waardering vanuit de samenleving voor de betreffende personen is minstens zo belangrijk!'

Waarom gaat het dan toch weer mis?

Een poging tot begrijpen.....

Klazien, samen met Joost de Vries.

Bovenstaande tekst is de titel van een boek dat onlangs is uitgebracht door de Dienst Humanistisch Geestelijke Verzorging. Het is geschreven door Klazien van Brandwijk-Wiltjer, raadsvrouw en voor de trouwe lezer van EGO ongetwijfeld bekend vanwege haar artikelen in EGO. Het laatste jaar stelde ze met Irma Ouwehand-Jacobs een aantal EGO-specials samen.
Klazien ging als raadsvrouw bij het Korps Mariniers in 1993 mee naar Cambodja en is sinds die uitzending ernstig ziek. Zij behoort tot de inmiddels bekende 'groep van 27'. Sterker nog, zij is de personificatie van die groep. Ze heeft, terwijl ze ernstig ziek is, tot vandaag de dag de belangen van die groep veilig proberen te stellen en te behartigen. Dit ging vaak ten koste van haarzelf, maar ze ging door. Toch kwam er een moment dat ze behoefte kreeg een punt te zetten achter haar werk als raadsvrouw om zo duidelijkheid te krijgen en een rustpunt te vinden op haar weg naar herstel. Geheel in Klazien haar stijl heeft ze dat gedaan door een afscheidsreceptie te geven waarbij enkele honderden aanwezigen haar boek gepresenteerd kregen. De voormalige hoofdraadsman Wim Heij schreef haar (vrij vertaald) 'Klazien, je gaat weg zoals je gekomen bent... IN STIJL...'
Beter kan het niet verwoord worden. Kort en krachtig.
Het boek is een anekdotisch verhaal over het gevecht rond acceptatie door Defensie van het ziekzijn van Klazien en van de mensen uit de 'groep van 27'. Het geeft een nauwgezet relaas van de lange weg van de mensen uit deze groep die ze hebben afgelegd bij Defensie en in het medisch circuit (zowel binnen als buiten Defensie). Het is een onthutsend verhaal dat gaat van bewuste manipulatie, botte onwil, provocatief gedrag en wat dies meer zij van ambtenaren, militaire commandanten en medici in alle lagen van de krijgsmacht en daarbuiten tot en met de ontroerende steun, trouwe aanhang en deskundig en adequaat ingrijpen en handelen van weer andere (top-)ambtenaren, militairen, hulpverleners en medici. Het is de weg van verstoting en uitstoting naar erkenning en daarmee samenhangend gedrag.
Klazien maakt in haar boek inzichtelijk dat ze in haar ziekste ziek zijn haar vak als geestelijk verzorger nooit los heeft gelaten. Het is een absolute aanrader voor allen in de krijgsmacht, zeker commandanten die te maken krijgen met militairen met onbekende ziekten, artsen en hulpverleners. Een ieder die iets met zorg voor mensen te maken heeft binnen de krijgsmacht 'moet' dit boek standaard als leermateriaal in het werkpakket meenemen.
Het mag als een kroon op Klazien haar werk gezien worden dat op haar afscheidsreceptie, velen, die een rol hebben gespeeld in haar leven en waarvan verschillenden terug te vinden zijn in haar boek, er waren. Van de Directeur Generaal Personeel drs. W.J.M. Bunnik tot de marinier uit Cambo. Van de commandant van 'haar' bataljon, de Directeuren Personeel van de KL en KM, hooggeplaatste militaire artsen tot de arts en psycholoog uit een van de vele ziekenhuizen waar de leden van de 'groep van 27' onderzocht zijn. Van oud Tweede Kamerlid Mieke Sterk tot vele collega geestelijk verzorgers, maatschappelijk werkers en mensen uit de Veteranenwereld. Maar bovenal ook verschillende mensen, militairen en hun partners,

die in de zeventien jaar durende diensttijd een beroep op haar deden.
Hoofdkrijgsmachtraadsman Joost de Vries memoreerde dat Klazien door haar werkwijze vele beurse tenen had veroorzaakt, maar ook dat de aanwezigen ervan getuigden dat veel mensen binnen Defensie echt op haar konden rekenen. En dat omdat, zoals ze in 1983 in haar eindscriptie van het Humanistisch opleidingsinstituut schreef: 'De mensen die ik bij de GV tegenkom zijn niet allemaal lieverdjes, maar het zijn wel mensen van vlees en bloed. Van gevoel en emotie en met het verlangen dat er ook zo met hen wordt omgegaan. Ik heb de indruk dat dat nog wel eens wordt vergeten. Als geestelijk verzorgers, van welke richting dan ook, hebben we in deze tijd zeker een belangrijke taak in de Krijgsmacht te vervullen. Mensen in de Krijgsmacht moeten kunnen rekenen op geestelijk verzorgers die in de eerste plaats solidair zijn met mensen in die Krijgsmacht.'

Een soort mentaliteit

Mieke Sterk , die het boek overhandigde aan de Directeur Generaal Personeel van Defensie, stelde het tijdens de presentatie nog eens duidelijk: 'We moeten voor eeuwig in de krijgsmacht af van een soort mentaliteit waarbij iedere keer mensen naar huis worden gestuurd met de boodschap: het komt wel goed..... en vervolgens komt het dan niet goed. En het komt niet goed omdat men ontzettend geneigd is om zaken niet grondig en to the point aan te pakken, maar om af te dekken. Een soort verdeel en heers. En dat moet worden afgeschaft.'
Als klap op de vuurpijl bekende de DGP zich min of meer tot eenzelfde standpunt. Dát staat als een huis, dáár kan niemand meer omheen. Dat is een structurele bijdrage aan de zorg binnen de krijgsmacht net als het boek WAAROM GAAT HET DAN TOCH WEER MIS? een poging tot begrijpen...

Klazien, geheel in stijl, beter kon het niet. We missen je reeds nu.

Jan den Boer, Raadsman.

Kwaliteit van leven of welke keuzes maak je?

Majoor van het wapen der cavalerie Bart Richters

Hij heeft een heldere, soms harde stem, die je wanneer je de gang in loopt al hoort. Hij wil graag gehoord worden. Maar hij heeft ook een andere kant, die de dingen veel meer afweegt. Dan vraagt hij zich af, waarom hij iets moet doen, en hoe. En heeft hij soms spijt dat de dingen toch anders gelopen zijn. Met weemoed en met trots denkt hij terug aan Angola. Majoor Bart Richters, van het wapen der cavalerie vertelt aan Raadsvrouw Immy Beijer over zijn uitzending.

Ik wilde heel graag uitgezonden worden. Stond als het ware te dringen om ook te 'mogen'. Maar mijn chef kon me niet missen van de functie, die ik op dat moment had. Uiteindelijk mocht ik toch. Ik spreek over eind 1992. Ik zou naar Angola gaan als VN-waarnemer. De doelstelling van die missie was drieledig: ontwapenen van de beide partijen, creëren van één leger van de regering, en het uitvoeren van de VN-resolutie. Ik werd op het CVV in de Harskamp opgeleid, een hele karige opleiding. We kregen wat over survival, over het omgaan met verbindingsmiddelen en over de rechtspositie. Verder kregen we een tropenuitrusting en een heleboel spuiten. Bij aankomst in Luanda op het hoofdkwartier, zouden we dan in 14 dagen verder geinformeerd worden over de situatie daar.
We vertrokken met 26 mensen. UNMO's van de KL en UNPO's van de KMar.
De informatie die we in Luanda kregen werd beperkt tot 2 dagen. Vervolgens werden we het land in gestuurd. Ergens op een post met z'n tweeën. Ik zat met een Braziliaan. In the middle of nowhere.
Ik wilde graag worden uitgezonden. Je bent militair. Ik wilde weten hoe ik onder hele extreme omstandigheden zou functioneren. Of ik zou blijven functioneren (zoals ik zelf inschatte) of dat ik het moeilijk zou krijgen. Ik bedoel, we worden als militair toch niet opgeleid om alleen achter een bureau te zitten. De mogelijkheid om mijn grenzen te verkennen heb ik in Angola zeker gekregen. Het was dus de uitdaging. Maar ook een vorm van idealisme. Ik was wel eens in Kenia geweest. Dat land had indruk op me gemaakt. Ik had het idee dat Angola daarmee te vergelijken was. Wonderschoon qua natuur. Als militair lever je een bijdrage aan de vrijheid van het volk van Angola. Verder wilde ik ook de ervaring van een uitzending hebben. Steeds meer mensen zijn uitgezonden geweest, binnen onze organisatie.
Natuurlijk komt dan meteen ook de vraag naar je thuissituatie boven. Hoe vindt je familie het. We (mijn gezin en ik) hadden net een periode leven als een gezinsvervangend tehuis achter de rug. We vormden het thuishonk voor jongeren die dat niet hadden. En op het moment dat ik mocht gaan, zaten we midden in een verhuizing naar een eigen huis. Gelukkig heb ik een hele zelfstandige vrouw. Ik wist zeker dat zij alles aan zou kunnen. Maar je maakt de overweging wel. Aan de ene kant je eigen belangen (je wil graag uitgezonden worden) aan de andere kant ben je natuurlijk niet voor niets getrouwd. Daar praat je over met je vrouw. Vervolgens maak je zelf een afweging.

In Angola lukte het Cyrillo (mijn Braziliaanse collega) en mij om een goede relatie op te bouwen met de dorpsoudste. Je zat op je post erg geïsoleerd. Een belangrijk deel van de tijd waren we bezig om ervoor te zorgen dat we konden werken. Zorgen voor vers drinkwater, eten. Je moest er $1^1/_2$ uur voor rijden. We konden op onze post koken, we bakten zelf ons brood. En soms lukte het ons om eieren los te peuteren van de lokale bevolking. Eten uit Nederland opsturen had geen zin. De post kwam bijna niet en het was nog maar de vraag of eten was aangekomen.
We 'verkenden' natuurlijk ook, dat was een van onze taken en gaven via de kortegolfradio dan door aan het hoofdkwartier wat

onze bevindingen waren. Dat was ons enige communicatiemiddel, een korte golf radio.
Je zat dus heel erg verlaten. Wat betreft de taal al. Ik sprak gelukkig Frans, met Cyrillo sprak ik Engels. En ik leerde er wat Portugees bij. Maar je kon nou nooit eens heel enthousiast een verhaal vertellen, omdat je altijd naar woorden moest zoeken.
Op een gegeven moment hadden we een 'uurtje kleppen' ingevoerd. Met de andere Hollanders konden we dan om 20.00 uur via die korte golf radio met elkaar praten. Je kunt je toch knap eenzaam voelen, zo'n periode.
Opeens moesten we vluchten. De burgeroorlog laaide weer op. En we zaten midden in het oorlogsgeweld. We moesten evacueren. Een twee uur (in normale omstandigheden) durende autorit, richting Benguela. Daarbij moesten we de vijandige linies overschrijden. Eigenlijk was er geen goede alternatieve route.
Met z'n tweeën in alleen maar één auto rijden we 's morgens weg. We worden inderdaad met de oorlog geconfronteerd. Op de weg wordt het op een gegeven moment ontzettend stil. Alsof iemand al het geluid heeft uitgedraaid. Op de weg voor ons zien we wat oorlog betekent. Over de lengte van 750 meter: munitiekisten, granaatkokers, hulzen, vernietigde voertuigen met gesneuvelde soldaten erin en er buiten. Dood en verderf. Afschuwelijk.
Wanneer we erlangs zijn gereden worden we tot stoppen gedwongen door twee mannen op een bromfiets. We moeten terug. Weer het hele stuk. Weer langs al die lijken. Om ons te melden bij de lokale commandant, waar we onder bedreiging duidelijk mogen maken waar we naartoe gaan.
De beelden van dié autorit kan ik nog steeds zo oproepen. De geur, het stof, de temperatuur. En dan daarna de dreiging. Aan de ene kant je totaal machteloos voelen en aan de andere kant wil je niet in paniek raken en zoek je naar een manier om die situatie (op een veilige manier) te doorbreken. Wat is wijsheid in zo'n situatie.
Na verloop van tijd mogen we vertrekken. Onder begeleiding van dezelfde bromfiets gaan we opnieuw op weg. Weer door het slagveld heen. Inmiddels hebben ze ons ook verteld dat er mijnen liggen op de weg waar we argeloos al twee maal overheen gereden zijn en waar we nu een derde keer overheen moeten.

We bereiken het hoofdkwartier die avond. Ze zijn verschrikkelijk blij ons daar te zien.

Ja, ik was bang, van binnen

Ja, ik was bang. Van binnen. Ik heb militair gezien wel het juiste gedaan. In die zin weet ik nu dat ik onder stress het juiste doe. Daarmee is mijn vraag van voor de uitzending beantwoord. Ik heb ook het gevoel gehad: wat kan mij nu nog gebeuren, na zo'n dag. Een gevoel van onkwetsbaarheid.

Maar later komen de beelden terug. Ik weet nog het moment dat ik in Nederland mijn koffer open maakte. Ik rook aan mijn kleding weer wat ik had meegemaakt.
Later de boosheid dat we geen VN-medaille kregen. Die krijg je pas na drie maanden. En die drie maanden hadden wij niet volgemaakt. En dat terwijl we aan zoveel gevaar waren blootgesteld Ik weet wel: het is een regel om pas na zoveel dagen in aanmerking te komen voor de medaille, maar ik vind dat het geen recht doet aan ons. Wij hadden best langer willen blijven, maar dat kon gezien de situatie niet.

Nu, na ruim vijf jaar vraag ik me nog wel eens af hoe ik de beelden een plek moet geven. Het beeld van de man uit het dorp waarmee we zo'n goede band hadden, captain Job, dood, met een kogel door z'n hoofd. De man waarmee we lachten. De tegenstelling tussen 750 meter slagveld en een paar uur later Mac Donald's.
Ik heb het nodig om erover te vertellen, om erover te schrijven.
Misschien is dat wat ervoor zorgt, dat de beelden, de geur, de gedachten langzaam een plek krijgen.

Immy Beijer

Vragen staat vrij

Wat bedoelen we toch,
of misschien beter:
waar praat ik over
als ik het heb over:

Kwaliteit van leven

Er lijkt iets in te zitten van:
- mogelijkheden tot deelname aan iets 'buitenhuis';
- kunnen uitwisselen met anderen: gedachten; maar ook gevoelens;
- het kunnen beleven van genot en verdriet; liefde geven en krijgen;
- een zekere mate van lichamelijke en geestelijke vitaliteit;
- contact voelen met wat mij en andere mensen bezig houdt of beroert;
- een mate van zelfstandigheid of onafhankelijkheid;
- (nog) zin ervaren aan het bestaan.

Moeilijk in woorden te vatten.

Kwaliteit van leven

Ik ervaar: in elke leeftijdsfase is dat anders, zijn er andere accenten.

Toen ik kind was:
- warme, aandachtige ouder (s),
- leuke en gezellige school ,
- geen te grote schokkende gebeurtenissen,
- vriendjes en vriendinnetjes

In mijn pubertijd:
- een veilig thuis waar je mag protesteren, en men je toch niet laat vallen,
- voldoende ruimte en voldoende grenzen,
- begrip voor mij, mijn grillen en twijfels,
- steun om te volharden in opleidingen,
- groepen leeftijdsgenoten die met me spoorden.

In de tijd met veel toekomst, en nog een klein verleden:
- een aardige partner,
- stel vrienden,
- het geluk om werk te vinden en te hebben waar ik plezier in had,
- voldoende loon om rond te kunnen komen,
- goede en gezellige woonomgeving.

In de tijd met minder toekomst, en al meer verleden:
- enkele stabiele relaties, waarin ik veel van mezelf bloot kan geven,
- redelijke gezondheid, zodat mijn dagvulling niet gaat bestaan uit het opzoeken van een arts,
- nieuwsgierigheid naar nieuwe ontwikkelingen, inzichten of leefwijzen van mensen,
- bezigheden waarin ik zin heb en die voldoening geven.

Met nauwelijks nog toekomst, met bijna alles verleden.
Ik stel me voor:
- nog helder van geest zijn,
- nog geestverwanten of leeftijdsgenoten met wie ik kan praten; die me beter begrijpen omdat we in eenzelfde tijd opgegroeid en gevormd zijn,
- voldoende en warme zorg,
- als mens niet gereduceerd worden tot oud zijn, ziekte of gebrek,
- een evenwaardige benadering,
- enkele mensen die er blij mee zijn dat ik (nog) besta.

Was je ooit bezig met die vraag:
Wat is kwaliteit van leven?

Wat maakt voor jou,
kwaliteit van leven uit?
Nu,
later
veel later?

Heb je daar een antwoord op?
Wat is jouw antwoord?

Steven

Mensenrechten en kwaliteit van leven

Op 10 december 1948 is er in Parijs een historische doorbraak in de geschiedenis van de mensenrechten. In de algemene vergadering van de Verenigde Naties wordt de Verklaring voor de Rechten van de Mens aangenomen. De internationale gemeenschap stelt daarmee een universele standaard van normen vast waaraan elke staat moet voldoen. De verklaring omvat dertig artikelen die als leidraad dienen om te komen tot een wereldgemeenschap waarin iedereen van de geformuleerde rechten en vrijheden kan genieten. Sinds die dag is de relatie tussen staat en individu niet alleen meer een binnenlandse aangelegenheid, maar worden mensenrechten als internationale zaak beschouwd. Alle staten en burgers in de hele wereld kunnen zich beroepen op de mensenrechtenverdragen.

10 december 1948. Vijftig jaar geleden is het inmiddels dat de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is aangenomen. De gruwelijkheden van de Tweede Wereldoorlog mochten nooit weer gebeuren, was het idee erachter. De praktijk is echter weerbarstig. Talloze conflicten en genocide in onder meer Cambodja, vml. Joegoslavië en Rwanda liggen ons nog vers in het geheugen. En de mensenrechtensituatie ontbreekt vaak op de internationale politieke agenda of wordt overschaduwd door economische belangen. Regeringen legitimeren schendingen van mensenrechten nog regelmatig door te wijzen op diepgewortelde culturele of religieuze tradities. Of, zo zegt men tijdens gewapende conflicten, de tijd is niet rijp voor mensenrechten. Maar een gebrek aan respect voor mensenrechten speelt zich niet alleen ver van ons bed af. Ook binnen de Europese Unie en Nederland moeten we alert zijn op de handhaving en verbetering van de mensenrechten voor alle inwoners.

'Mensenrechten en kwaliteit van leven hebben heel veel met elkaar te maken. Ieder mens zou in staat moeten zijn om in menselijke waardigheid te leven. Die menselijke waardigheid is een soort van minimum kwaliteit die de overheid van een land aan haar burgers zou moeten garanderen. Burger vrijheden geven de mens de vrijheid om zich te ontplooien en sociaal economische rechten geven mensen de mogelijkheid om in hun toekomst te investeren zodat ze ook perspectieven hebben om zich te ontplooien', aldus Martha Meijer, directeur van het Humanistisch Overleg Mensenrechten. 'Het Humanistisch Overleg Mensenrechten, kortweg het HOM, heeft als doelstelling bij te dragen aan het Nederlandse publieke debat over mensenrechten. Verder probeert het HOM de politiek te beïnvloeden tot een actief mensenrechtenbeleid'.

Militairen en mensenrechten

'Tijdens hun VN-taken is het werk van militairen veel meer gericht op burgers dan op het normale militaire werk. Zij dienen dan ook rekening te houden met de rechten van die burgers. Daarom is het belangrijk dat militairen weten wat die rechten inhouden en hoe ze die kennis kunnen toepassen in hun werk. Daarnaast is het belangrijk dat Nederlandse militairen laten zien dat óók militairen zich aan mensenrechten kunnen houden. In heel veel andere landen is het zo dat mensenrechtenschendingen door de overheid vaak fysiek worden uitgevoerd door militairen. In die zin hebben Nederlandse militairen een voorbeeldfunctie als ze laten zien dat zij mensenrechten belangrijk vinden. Ieder mens heeft de plicht te zorgen dat mensenrechten gehandhaafd worden, maar het uitdragen daarvan door Nederlandse militairen tijdens VN-missies heeft een veel grotere betekenis naar buiten.'

HOM-projecten gericht op mensenrechten van vrouwen

'Mensenrechten zijn er voor alle mensen, dus óók voor vrouwen. Wij kijken vanuit het mensenrechtenperspectief heel gericht naar rechten van vrouwen. In de praktijk blijkt dat vrouwen in het dagelijkse leven onvoldoende mogelijkheden hebben om haar recht te halen, bijvoorbeeld als het gaat om geweld binnen het gezin. Onze projecten zijn er op gericht om juist ook voor vrouwen de toepassing van de mensenrechten te verbeteren. Zo hebben we het project BASTA gehad, dat duidelijk maakte dat geweld tegen vrouwen niet gerechtvaardigd kan worden met een beroep op godsdienst, traditionele gebruiken of de 'inferioriteit' van de vrouw, het is een schending van de mensenrechten. Dit project spitste zich later toe op de mensenrechten van vrouwen in oorlogssituaties en als asielzoeker. Vrouwelijke asielzoekers vinden vanwege een beperkte interpretatie van het VN-vluchtelingenverdrag minder gehoor voor hun vluchtverhaal. Op dit moment is er PRESTO! Een internationale campagne voor mensenrechten van vrouwen die er op gericht is dat afspraken die al gemaakt zijn óók worden toegepast. We houden, samen met tal van andere organisaties, de politiek voor ogen dat al die afspraken papier blijven als we daar geen actie voor voeren. PRESTO! Opschieten, het wordt tijd dat de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens ook voor vrouwen gaat gelden. Het wordt tijd dat de afspraken die 5 jaar geleden gemaakt zijn tijdens de VN-mensenrechtenconferentie in Wenen en die drie jaar geleden op de VN Wereldvrouwenconferentie in Beijing nogmaals bevestigd zijn, worden gerealiseerd. PRESTO! wil benadrukken dat overheid en maatschappelijke organisatie vaart moeten zetten achter hun inspanningen om de positie van vrouwen te verbeteren. De komende twee jaar gebruiken wij als toets om het beleid van regeringen door te lichten. Wat zijn de bedoelingen van de eerder gemaakte afspraken, hoe is de uitvoering en welke effecten heeft het. Mensen rechten moeten voor alle mensen, mannen, vrouwen en kinderen in alle landen gerealiseerd. Het is niet voor niets Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Onze projecten lopen volgend jaar in de pas met de plannen van het Europese parlement. 1999 is uitgeroepen tot het Europese jaar tegen geweld tegen vrouwen.'

50 jaar Universele Verklaring van de rechten van de mens

Andere projecten?

'In dit herdenkingsjaar, 50 jaar Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, ondersteunde het HOM de handtekeningenactie van Jessica Prager-Stein tegen de 'sekseapartheid' in Afghanistan en zijn er 18.000 handtekeningen doorgestuurd naar Mary Robinson, VN Hoge Commissaris voor de Mensenrechten. Daarnaast was er op 5 juni j.l. een themabijeenkomst over Vrouwen en gewapend conflict. En op 2 juli een publiek debat tussen Artsen zonder Grenzen, Novib, het Rode Kruis, een uit Afghanistan gevluchte arts en het ministerie van Buitenlandse zaken rond het thema: 'Schipperen in Afghanistan: dilemma's bij de hulpverlening en solidariteitsacties.' Op 25 november was er een werkconferentie over de Mensenrechten van vrouwen. Hier is aan de hand van

analyses van het Nederlandse overheidsbeleid op de thema's 'geweld' en 'de sociaal economische positie' een stappenplan uitgewerkt dat de afspraken van de VN-vrouwenconferentie in Beijing moet bevorderen. 10 december was er een grote landelijke manifestatie ter viering van vijftig jaar Universele Verklaring van de Rechten van de Mens in Utrecht en heeft staatssecretaris Job Cohen de duizenden ondertekende actiekaarten in ontvangst genomen.'

Specifieke HOM-projecten?

'Daarnaast blijft het project LINKING SOLIDARITY doorgaan. LINKING SOLIDARITY brengt familiecomités van verdwenen mensen met elkaar in contact opdat ze elkaar door informatie en uitwisseling kunnen steunen. Het komende jaar gaan we ons nadrukkelijker richten op de gevolgen van het oorlogsgeweld in Afrika. Wij willen regeringen duidelijk maken wat de gevolgen van verdwijningen zijn. De problematiek rond verdwijning is daar anders dan in Latijns Amerika, maar de ervaring leert dat er van echte rouwverwerking pas sprake kan zijn als mensen zeker weten wat het lot van hun relatie is. Dan pas kunnen mensen proberen er mee te leren leven en een plaats geven in hun eigen leven. Dat is wat wij inmiddels zeker weten.'

Effecten? Resultaten?

'Kijkend naar mensenrechten van vrouwen, dan heeft de politieke en maatschappelijke lobby effect gehad. Tijdens de VN-mensenrechtenconferentie in Wenen is onder die druk van vrouwenorganisaties het geweld tegen vrouwen als mensenrechtenschending aangemerkt. In het krachtenveld van 'anders gaan denken' kun je niet zien of hard maken dat onze voorlichtingscampagnes mentaliteitsverandering op gang hebben gebracht. Je moet alsmaar doorgaan en er op vertrouwen dat mensen uiteindelijk anders gaan denken.'

Samenwerking

'Het HOM richt zich op bewustwording en voorlichting in Nederland, terwijl b.v. Amnesty International heel concreet de slachtoffers van schending van de mensenrechten in de hele wereld ondersteunt en tracht daardoor bewustwording van die problematiek in Nederland op gang te brengen. Het HOM en Amnesty staan niet alleen naast elkaar, maar staan hand in hand naast elkaar. Het HOM heeft als aanvullende mogelijkheid om zich heel duidelijk uit te spreken tegen sociaal economische zaken als kinderarbeid. Amnesty verwijst zaken aan ons door. Zo is LINKING SOLIDARITY door mensen van Amnesty bedacht en voeren wij het op hun verzoek uit. Natuurlijk werken we ook samen met andere mensenrechtenorganisaties.'

Bijdragen aan het werk van het HOM?

'De projecten van het HOM worden breed gedragen en wij ontvangen subsidies van verschillende nationale en Europese overheidsinstellingen. Toch is een betalende achterban heel belangrijk als morele steun. We hebben en houden donateurs nodig om ons werk te kunnen doen. Dus als er mensen zijn die ons werk willen steunen.... Men kan informatie aanvragen bij het HOM, Postbus 114, 3500 Utrecht en ons giro nummer is: 1460115.'

Meer weten?

Bij het HOM zijn tal van readers, boeken en brochures verschenen en voor donateurs is er vier keer per jaar een Nieuwsbrief. Meer informatie kunt u daarover verkrijgen via telefoonnummer: 030 – 2334027 of per e-mail: hom@euronet.nl
Kortgeleden is onder redactie van Martha Meijer bij uitgeverij Greber in Utrecht het boek 'Grondrecht in wisselgeld' verschenen.

Klazien van Brandwijk Wiltjer

Kwaliteit van leven in Laos

Voor reizigers, die impulsief besluiten het vliegtuig in te stappen, op zoek naar een zonovergoten oord vol luxe en tropische warmte, is Loas hoogst waarschijnlijk een ongeschikte vakantiebestemming. Wat tropische warmte betreft heeft het land genoeg te bieden, maar daar houdt het dan ook weer mee op. Het is moeilijk om dit land van een goed passende typering te voorzien. De voornaamste emotie, die de meeste reizigers zal treffen, is ongetwijfeld de verbazing.
Verbazing over hoe aardig de mensen zijn, verbazing hoe weinig criminaliteit er is, verbazing over de gemoedelijkheid waarmee leven er van zonsop-tot zonsondergang voorbijgaat, verbazing over de hoeveelheid kinderen, kuikentjes en biggen, maar vooral verbazing over de omstandigheden waarin de meeste mensen er verkeren.
Objectief zou gesteld kunnen worden, dat Laos een arm land is. Het ligt er vergeten bij, tussen China, Vietnam, Thailand en Cambodja in. Tijdens de Vietnam-oorlog werd het bestaan van Laos door de Amerikanen zelfs min of meer ontkend. Aan de oorlog, die de Amerikanen er voerden tegen de communisten, wordt tegenwoordig gerefereerd met termen als 'the secret war', of 'the war that wasn´t'. Dit neemt niet weg, dat Laos een van de zwaarst gebombardeerde landen ter wereld is per hoofd van de bevolking. Tijdens de Vietnam-oorlog gooiden de Amerikanen 6.300.000 ton bommen op zuid-oost Azië, waarvan ongeveer eenderde op Laos. In het noord-oosten, vlakbij de grens met Vietnam zijn de gevolgen hiervan nog duidelijk zichtbaar.

'The secret war'
'The war that wasn't'

Wanneer de reiziger een bezoek brengt aan de Vlakte der Kruiken, een van de belangrijkste bezienswaardigheden die het land rijk is, dringt al snel de vraag zich op, waarom in deze omgeving het landschap zo kaal is (en stoffig, in de droge tijd), en waarom er in de omgeving toch zo veel staalconstructies te zien zijn. Tijdens een rondrit door de omgeving dringt de ware betekenis van het begrip 'carpet-bombing' pas enigszins door. De enige versiering, die de kale bergen nog tooit, zijn de oplichtende bomkraters is het dorre gras.
Verder zijn er veel huizen te zien die niet op palen zijn gebouwd maar op onontplofte bommen.
Toch wordt er sinds 1980 weer gewoon gewoond en gewerkt, en op enkele plaatsen groeit alweer een boom. Al met al maakt het plaatsje Phonnsavanh bij de Vlakte der Kruiken een veel modernere indruk, dan vele andere plaatsen die de reiziger op zijn rondreis kan aandoen. De cijfers doen het reeds vermoeden: meer dan driekwart van de bevolking is werkzaam in de agrarische sector, de gemiddelde levensverwachting schommelt rond de 55 jaar, een op de vijf kinderen haalt de vijf jaar niet. Bovendien is slechts tien procent van de dorpen via een weg bereikbaar.
Laos is een van de armste landen ter wereld. Dit neemt niet weg dat het een aantrekkelijk land is voor vakantiegangers die tegen een stootje kunnen. Het landschap is doorgaans prachtig, en de mensen bijzonder aardig. Alle ontberingen die daarvoor doorstaan moeten worden zijn absoluut de moeite waard.
De conditie van de meeste wegen is ronduit slecht te noemen. Veel normale auto's zul je er dan ook niet aantreffen. De gemiddelde levensverwachting van voertuigen lijkt hoger te zijn, dan die van mensen. Personenvervoer vindt voornamelijk plaats met behulp van pick-ups en gammele bussen. Ook dit is een ervaring die absoluut niet gemist mag worden. Regels, die in Nederland bij het openbaar vervoer in acht genomen worden, zoals het niet spreken met de bestuurder terwijl de bus rijdt, lijken op dat moment volkomen misplaatst. Terwijl de reiziger zich ingeklemd ziet tussen zestig Laotianen en de vissaus vanaf het dak in zij nek voelt druipen verliest het verbod op het eten van ijsjes in bus of tram in Nederland toch al gauw iedere betekenis.
Het aantrekkelijke van Laos zit hem ook niet zozeer in de bezienswaardigheden. Voorzover ze er al zijn, zijn ze of niet of nauwelijks onderhouden. De grootste bezienswaardigheid is eigenlijk het land zelf, hoewel daarvan ook gezegd kan worden dat het niet of nauwelijks onderhouden is. De omstandigheden, waarin het grootste deel van de bevolking verkeert, kunnen feitelijk gezien, als erbarmelijk aangemerkt worden. Toch lijkt deze typering niet helemaal terecht.

De dorpjes, waaraan een bezoek mogelijk is, stralen veelal een rustgevende gemoedelijkheid uit. Zodra de hanen gaan kraaien begint de dag, en als de duisternis invalt is hij zo goed als afgelopen. Er zijn niet veel plaatsen waar men vrijelijk over elektriciteit kan beschikken. Waar een lamp is komen de mensen samen en wordt er nog wat gegeten. Elke dag lijkt rustig voorbij te glijden. Van een 24uurs-economie hebben ze in Laos in ieder geval nog nooit gehoord.
Iedereen wekt de indruk op een of andere manier in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien, er wordt nauwelijks gebedeld. Op prijzen hoeft zelden te worden afgedongen en gestolen wordt er al helemaal amper. De meeste vrouwen, die in Laos betaalde arbeid verrichten, weven stoffen of borduren lapjes. Dit gebeurt op de hand of met improvisorische weefgetouwen. De stoffen worden grotendeels verkocht aan toeristen.

Zodra de hanen gaan kraaien begint de dag, en als de duisternis invalt is hij zo goed als afgelopen

Dit resulteert in het feit dat de vele etnische minderheden, en bevolkingsgroepen een prachtige en bovendien kleurige eigen klederdracht hebben. Dit wordt vooral zichtbaar tijdens een bezoek aan de markt, waar de bewoners uit naburige dorpjes hun producten komen verkopen. Meestal is dat niet meer dan wat zelfgemaakte koeken, groente of onderdelen van een juist geslacht varken, Lao-Lao (rijstbrandewijn die naar spiritus smaakt en door boeren zelf gestookt wordt) vindt ook gretig aftrek. De kleding, die door de mensen gedragen wordt, ziet er niet zo florissant uit als nu misschien gedacht wordt. Vooral kinderen komen er in deze slecht vanaf. Of ze hebben niks aan, of ze dragen gescheurde t-shirtjes waarop soms nog vaak teksten te lezen zijn, die herinneren aan weldoeners die het betreffende dorpje eens een bezoek gebracht hebben.
Vroeger werd in reisgidsen de aanbeveling gedaan om oude kleding mee te nemen naar Laos om daar uit te delen. Dit heeft duidelijk zijn sporen nagelaten.
Opvallend is hoe snel je gewend kan raken aan het niet aanwezig zijn van faciliteiten, die de gemiddelde vakantieganger verwacht aan te treffen in het land waar de reis hem of haar heenvoert. Hotels zijn er in Laos haast nergens. Alleen guest-houses zijn nog wel te vinden. In vergelijking met bijvoorbeeld Vietnam, waar ondanks de armoede toch een redelijke hoeveelheid sjieke hotels te vinden is, doet Laos op z`n minst erg mager aan. Alleen in de grotere steden zijn er een paar.
Het begrip restaurant, en wat er onder verstaan wordt, vereist ook enige bijstelling gezien de gelegenheden die er voor in aanmerking komen. Hetzelfde geldt eigenlijk voor meer begrippen, die in het Westen hele andere associaties oproepen. Ontbijt en lunch bestaan hoofdzakelijk uit vuh, oftewel noodlesoep- Dit is een soort bouillon met kruiden, noodles en die delen van een kip, die met geen mogelijkheid nog ergens anders toe kunnen dienen. Soms zijn er wel broodjes verkrijgbaar. Overblijfsels uit de koloniale tijd toen de Fransen het land bezetten. Toch heeft de keuken van Laos een heel eigen karakter, voor zover hij niet beïnvloed wordt door het al dan niet verkrijgbaar zijn van de benodigde ingrediënten.
De reiziger stapt een geheel 'nieuwe' wereld binnen zodra hij in Laos aankomt. Een 'nieuwe' oude wereld, want aan de indruk dat het leven er zo uitgezien moet hebben voor de industriële revolutie kan men zich haast niet onttrekken. Dit wordt nog wel het meest duidelijk als we Laos vergelijken met Thailand. Thailand wordt over het algemeen niet aangemerkt als een van de rijkere landen in de wereld. Toch is het verschil enorm. In Thailand zijn er snelwegen, verkeerslichten, auto's en echt grote steden. Er is een internationale luchthaven. Laos heeft dat allemaal niet. Het meest frappant is misschien nog wel, dat de reiziger in Thailand in het museum dingen kan aantreffen, die in Laos nog steeds dagelijks gebruikt worden, zoals zelfgemaakt speelgoed, de al eerder genoemde krakkemikkige weefgetouwen, traditionele kleding, enzovoort.
Ondanks de armoede kan Laos getypeerd worden als een land, dat nog de meeste van zijn natuurlijke charmes behouden heeft, misschien wel meer dan welk land ook ter wereld. De kwaliteit van leven is er naar Westerse maatstaven niet erg hoog, maar ach, kwaliteit is tenslotte zeer subjectief.

Mila van Wissen

Afscheid van EGO

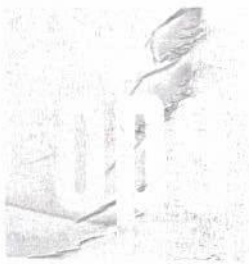

Raadslieden – waar en wie

Bureau	Naam	Telefoon bureau	MDTN	Telefoon privé
Oirschot	I.L. (Immy) Beijer	040-2664697	*06-549-4697	073-6445711
Apeldoorn	J. (Jacques) van den Blink	055-3573742	*06-573-3742	0575-530937
Den Helder	C.C. (Tineke) Dekker-Hundling	0223-657520	*06-209-57520	0299-403525
Havelte	A.B. (Adri) van Deurzen	0521-348194	*06-532-8194	0522-262273
	M.J. (Marias) van Dorp			0622-379698
Driehuis	J. (Joop) Flokstra	0255-561282	*06-219-282	075-6164252
Curaçao	R.P. (Rob) Geene	0059-99637136		
Apeldoorn	J.J. (Jaap) Geuze	055-3573741		030-2343235
Assen	L.W.A. (Bart) Hetebrij	0592-358573	*06-541-8573	0516-513579
Breda	C. (Carine) van Hinte	076-5273607		0499-571843
Doorn	A.H.T. (Ad) Hornis	0343-471639	*06-202-764	030-2937808
Weert	F.G. (Frits) van de Kolk	076-5273607		0653-746795
Seedorf	B.J.T. (Ben) van der Linden	0049-42817512288	*06-894-22880	049-476173578
Rheindahlen	J.G.J. (Jan) Nauts	0049-21615655309		0049-24345995
Amersfoort	K.S. (Kees) Roza	033-4606663	*06-500-7051	020-6323785
Volkel/De Peel	G. (Gerard) Snels	0493-598872	*06-509-8873	024-3229069
Ede	M. (Marijke) van der Stigchel-Wijngaard	0318-681258	*06-678-1258	0318-591675
Woensdrecht	J.P. (Joke) van Straaten	0164-692977/2654	*06-504-2977	010-4362192
Seedorf	J.W.F. (Jan) Sulman	0049-42817512286	*06-894-2286	0049-42818445
Leeuwarden	G.J. (Gerrit) Vlietstra	058-2346826	*06-519-6826	0511-472385
Rotterdam	M.C. (Mart) Vogels	010-4539341	*06-213-341	0118-629844
Hoofdkrijgsmacht-raadsman	J.P. (Joost) de Vries	030-6914436		026-3519188
Plv.Hoofdkrijgsmachtraadsman	J.J. (Joan) Merens	030-6914436	026-362-9745	
Coornherthuis				
	J. (Jacques) van den Blink	030-6914060		0575-530937
	J.(Jan) den Boer	030-6914060		0321-318934
	K..M. (Karen) Joachim	030-6914060		020-4904824
	E.H. (Marlies) Laureijs-Joosten	030-6914060		030-6923149
	Anita Witten	030-6914060		

Nogmaals: Egoïsten

1964

ego

Maandblad van de humanistische geestelijke verzorging voor militairen

No. 31 – november 1964
3de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84, Driebergen
telefoon 03438 – 2878

Vaste medewerkers:

Mw. A. C. W. B. v. d. Hage–Rens
Jan Brouwer
Ton Hartsuiker
R. Jans
R. v. Kamp
Henk J. Meier
G. Schuurman
B. Vuysje
Dick Zaal

Abonnementsprijs: *f* 5,— per jaar
Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Bij de voorplaat:

Een van de jonge mensen, die voor Kees Brusses film 'Mensen van morgen' over hun leven vertelden, staat deze maand op onze voorpagina. Hoewel de film, na een uitspraak van de rechter, uit de roulatie is genomen, hebben wij in dit nummer een bespreking van de film opgenomen. Het is een film (geweest) van en over jonge mensen. Die hoort in EGO een plaats te krijgen.

Eerst een brief van een lezer:

'Af en toe lees ik het tijdschrift van het Humanistisch Verbond, dat onder de titel EGO verschijnt. Waar ik me telkens over verbaas is: waarom draagt uw blad nu als titel EGO?

EGO, dat betekent 'ik', zo'n titel doet me onmiddellijk denken aan 'egoïsme', 'egocentrisch', 'zich zelf het belangrijkst vinden', 'zichzelf in het middelpunt plaatsen', 'alleen maar aan je eigen 'ik' denken.' En juist dit EGO is de titel van een humanistisch tijdschrift! Humanistisch, wat wil dat zeggen? Menslievend, goed voor anderen, niet in de eerste plaats aan je zelf denken . . .

Neen, EGO, ik vind zo'n woord juist een geschikte titel voor een blad van de vereniging 'de oude vrek', een vereniging voor gierigaards, of van een vereniging 'Wij miljonairs', maar niet voor een blad van een vereniging van humanisten. Daarom zou ik bijzonder graag van u vernemen waarom uw blad deze voor mij onbegrijpelijke titel draagt.'

We willen proberen op het bovenstaande een duidelijk antwoord te geven.

Inderdaad ego betekent ik en ons blad stelt dus duidelijk in zijn naamgeving het ik van schrijver en lezer voorop. Maar is dat nu zo verkeerd?

Natuurlijk wel als men – zoals de briefschrijver – daarbij onmiddellijk denkt aan egoïsme. Egoïsme betekent het dienen van het platte eigenbelang met verwaarlozing van het belang van anderen. Maar moet deze afleiding van het woord ego beslist worden gemaakt?

Om een vergelijkend voorbeeld te noemen: iemand die van zichzelf zegt dat hij een sociaal mens wenst te zijn geeft daarmede toch nog niet te kennen dat hij socialist is? (om misverstand te voorkomen: ik bedoel niet dat het woord socialist een ongunstige betekenis heeft zoals het woord egoïst).

Wij menen inderdaad dat een mens grote belangstelling voor zijn ego, zijn ik dient te hebben. In het ik van de enkele mens liggen alle menselijke mogelijkheden besloten. Ook de mogelijkheid tot liefde!

Nu kan men natuurlijk op verschillende manieren met zichzelf bezig zijn! In het ik zijn ook alle mogelijkheden van jalouzie, afschuw en haat opgenomen en wie die in zichzelf voedt wordt op den duur een geïsoleerd, egoïstisch mens.

Dat is de ene mogelijkheid! Maar de andere is dat men in zichzelf ontdekt de mogelijkheid tot ontplooiing van eigen krachten, het verlangen naar de ander.

Een echt geïsoleerd ik dat alleen maar het ik kent bestaat eigenlijk helemaal niet, in het ik is de ander reeds van het begin af opgenomen. Dat betekent: in het ik ontmoeten we reeds de ander.

We leven in een maatschappij die met vele middelpuntvliedende krachten ons tracht af te leiden van het 'ik', niet om ons te voeren naar de ander maar om ons te verstrooien in allerlei onechte, voor de mens niet-wezenlijke situaties.

Het humanisme wil de mens terug voeren naar zichzelf, niet om zich in egoïsme in zichzelf op te sluiten maar om hem terug te voeren naar de werkelijke bronnen van menselijkheid. Wie de mens niet ontmoet in zichzelf zal hem ook nimmer ontmoeten in de wereld.

Wij willen niet naar het geïsoleerde individu, dat kan trouwens in het geheel niet bestaan, maar naar het individu dat in zichzelf de samenhang met het andere en de ander ontdekt. De wereld ligt niet buiten ons maar in ons.

Wie zo tot zichzelf komt komt tegelijkertijd tot de wereld. Werkelijke belangstelling voor mijn eigen ik is geen egoïsme maar het omgekeerde daarvan.

De echte egoïst is als regel de man die zichzelf om der wille van vermeende belangen verwaarloost. Hij komt namelijk nimmer toe aan de in hem aanwezige mogelijkheden tot echte menselijkheid.

De naam EGO van ons blad is een opwekking om aan deze dingen te denken. Met egoïsme heeft het niet te maken.

RED.

1964 *Verklaring voor meerderjarigen*

Naam en voorletters: _____

Registratie-nummer: _____

onderdeel: _____

Plaats: _____

Ondergetekende verklaart, dat hij wenst deel te nemen aan de geestelijke verzorging vanwege het genootschap het Humanistisch Verbond.

Datum: _____ Handtekening: _____

Na invulling en ondertekening inleveren bij administratie-onderdeel

Verklaring voor minderjarigen

Naam en voorletters: _____
(van de militair)

Naam en voorletters: _____
(ouders of voogd)

Registratie-nummer: _____

Adres: _____

Onderdeel: _____

Plaats: _____

Plaats: _____

Ondergetekende verklaart, dat hij/zij wenst dat zijn/haar zoon/pupil deelneemt aan de geestelijke verzorging vanwege het genootschap het Humanistisch Verbond.

Datum _____ Handtekening: _____

Na invulling en ondertekening inleveren bij administratie-onderdeel

Het vraagstuk van de kernwapenen 1965

De titel van dit stuk is ontleend aan het rapport van de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk, maar ik wil me in het onderstaande zeker niet alleen tot dit rapport bepalen.

Er is in de strijdkrachten een m.i. verheugende toename van belangstelling voor het gesprek over het vraagstuk van de kernwapenen en de vraag van bewapening en ontwapening in het algemeen.

De militair neemt, als het ooit opnieuw tot oorlogvoering mocht komen, de uitvoering van het oorlogsgeweld op zijn schouders. Dat is een zware verantwoordelijkheid!

Gezien in het licht van de huidige bewapeningstechniek moet zelfs worden gesteld dat de woorden 'zware verantwoordelijkheid' te zachtaardig zijn. De opdracht om het huidige wapenarsenaal tot activiteit te brengen, heeft zulk een afschuwelijke inhoud, zulke gruwelijke consequenties, dat de mensen die met de uitvoering van deze opdracht worden belast, voor een bijna onmenselijke, onmogelijke verantwoordelijkheid staan.

Wie kan eigenlijk de verantwoordelijkheid op zich nemen voor het uitvoeren van een opdracht die, wellicht, de vernietiging van het menselijk leven tot gevolg heeft?

Het is ongetwijfeld de verdienste van het rapport van de Synode, dat het dit vraagstuk in zijn volle omvang en zwaarte heeft geplaatst in het midden van ons volk en daarmede ook in het midden van de strijdkrachten.

Het is een geluk dat de minister van efensie het ook zo heeft begrepen en t hij heeft verklaard het gesprek over deze zaak in de Nederlandse strijdkrachten te accepteren als een noodwendige consequentie van de huidige situatie.

Sindsdien is dat gesprek op gang gekomen. Het rapport van de Synode, het aanvullende Woord en Wederwoord (ook van de Synode), de artikelen in G3, enkele artikelen van officieren in het VOKL-orgaan, de vergadering van de officiersverenigingen in Ermelo, enz.

Natuurlijk is niet alles wat in dit 'gesprek' naar voren is gebracht even wijs en doordacht, maar dit risico zullen we moeten nemen, het is nl. niet mogelijk het gesprek over een onderwerp dat voor ons allen zo beslissend is, te voeren zonder dat hier en daar een rationeel niet of niet geheel gecontroleerde emotionaliteit een woordje gaat meespreken. Het is niet verstandig zich daarover erg op te winden. Men dreigt dan bovendien ook zelf door emotionaliteit te worden meegesleept.

Wij willen in EGO gaarne aan dit gesprek deelnemen, omdat we het op prijs stellen ook de lezers van EGO erin te betrekken. Het kan nl. niet zo zijn dat dit gesprek beperkt blijft tot enkele kleine groepen officieren. Het is een zaak die ons gehele volk aangaat en dus ook álle militairen. Ook de jonge, dienstplichtige militairen. Niet één mens behoort zich aan deze verantwoordelijkheid te onttrekken!

Directe aanleiding tot dit artikel is het congres van het Humanistisch Verbond dat op 10 en 11 april te Utrecht is gehouden en waar, op voorstel van de gemeenschap-Den Helder en met steun van het hoofdbestuur, een motie werd aangenomen die wij elders in dit blad publiceren. Daarmede is, nog eens, van humanistische zijde een uitspraak over deze zaak gedaan. Dat betekent allerminst dat nu alle humanisten gelijkluidend over deze materie denken, maar wel dat humanisten eensgezind (en eensgezind met andersdenkenden!) willen mede zoeken naar een uitweg uit de huidige afschuwelijke impasse. Wie de motie met aandacht leest, zal begrijpen dat de humanisten deze uitweg niet als eenvoudig zien.

Waar ligt de kern van het huidige vraagstuk?

Ik wil een poging doen om die kern met weinig woorden duidelijk te maken. In zeker opzicht, zou je kunnen zeggen, is er niets aan de hand.

Naties en groepen van naties hebben, net als vroeger, tegenstrijdige belangen, tegenstrijdige ideologieën en hebben zich bewapend om, zo nodig, hun belangen en ideologieën gewapenderwijs te verdedigen of te bevorderen. Als dat gebeurt, dan zal er weer een oorlog zijn, zoals er altijd oorlogen zijn geweest. So what?

Het is natuurlijk verschrikkelijk voor de honderdduizenden die in zo'n oorlog zouden omkomen, maar waarom zou het in onze generatie plotseling anders zijn dan in alle vroegere generaties? Tja, waarom?

Er is een complicatie! Het wetenschappelijk en technisch vernuft van de mens heeft ertoe geleid dat sinds de vorige oorlog — via de ontwikkeling van kernwapens en biologische en chemische wapens — het geweldsvermogen van de mens zodanig is ontplooid dat het gebruik daarvan in een oorlog tot gehele of bijna gehele vernietiging van het leven op aarde zou kunnen leiden.

En daarmede is oorlog onmogelijk geworden en is zelfs een beperkt gewapend conflict op een afgebakend plekje van de aarde levensgevaarlijk geworden, omdat je nooit weet waar het toe leidt, zo gauw één van de grote, d.w.z. moderne wapens bezittende mogendheden er zich mee gaat bemoeien.

Dat is de kern van de zaak: oorlog is onmogelijk geworden! Tenzij het je natuurlijk niet zoveel kan schelen of het leven op aarde blijft voortbestaan.

Je kan de vraag dus ook anders formuleren, nl.: willen mensen voortbestaan, ja, of neen?

Als het antwoord 'ja' luidt, dan moeten we geen oorlog meer voeren. En daar zitten we nu wel een beetje mee.

Je zou kunnen zeggen dat alle internationale politiek tot nu toe werd gevoerd met op de achtergrond de gedachte dat oorlog als laatste en krachtigste argument aanwezig was. We zouden nu de politiek moeten ontdekken waarbij oorlogvoeren van tevoren reeds is uitgesloten. En dat is een heel nieuwe gedachte.

Laten we eerlijk zijn: als we de oorlog uitbannen, dan doen we dat niet in de eerste plaats uit naastenliefde of medemenselijkheid, maar vooral omdat we willen voortbestaan. Het voortbestaan van de vijand zullen we dan op de koop toe moeten nemen.

Nog even over dat voortbestaan. Het is mijn vaste overtuiging dat in mensen onuitroeibaar de wil tot voortbestaan aanwezig is. En deze wil is het die thans van alle kanten, ook van de Russische, in opstand komt bij de gedachte dat we dat voortbestaan in een oorlog onmogelijk zouden maken.

We spreken tegenwoordig internationaal zelfs over: survival ethics, d.w.z. een menselijke moraal, waardoor het voortbestaan van mensen zou worden gegarandeerd.

Inderdaad en we behoeven ook: survival politics, survival economics, survival education en... survival armament!

We willen voortbestaan! Er zijn meer zaken die dat voortbestaan bedreigen, zoals de overbevolking, de honger in grote delen van de wereld, de rassenongelijkheid, maar het wurgendst van alle is de aanwezigheid van grote hoeveelheden atomair, biologisch en chemisch oorlogsmateriaal, daardoor staat de mens heel reëel aan de rand van de afgrond.

Waarom houden we er dan eigenlijk niet mee op? Tja, waarom niet?

Die onmogelijkheid om oorlog te voeren komt op een zeer ongelegen ogenblik. We waren waarschijnlijk in de wereld alweer aan een oorlog toe. De materiële belangentegenstellingen, de politieke verschillen, de ideologische contrasten en vooral het onderling wantrouwen zijn langzamerhand groot genoeg om via de weg van ongelukkig uitvallende conflicten (Cuba, Berlijn,

1965

Vietnam) vandaag of morgen tot een oorlog te voeren.

Maar we houden wederzijds stand onder onze magische atoomparaplu's. We hebben geen oorlog op grond van de wederzijdse angst, we hebben geen vrede op grond van het wederzijds wantrouwen.

Dat is, in een notedop, het geweldige probleem. Een probleem dat veel verder en dieper gaat dan alleen de vraag van bewapening en ontwapening.

Ik ben er zo goed als zeker van dat zonder de verschrikkelijke aanwezigheid van atomaire, biologische en chemische wapenen de wereld van vandaag met voorspelbare zekerheid zou afglijden naar de volgende wereldoorlog.

Het kan en mag echter niet, want juist door die wapens is oorlog onmogelijk.

In deze precaire situatie heeft de Synode van de Hervormde Kerk haar 'neen' uitgesproken tegen de kernwapenen.

Dit 'neen' kwam vooral in twee zinnen van het rapport pregnant naar voren. Ik laat deze zinnen hier volgen:

'Op grond van wat wij over de vredestaak van de kerk en over de aard van de kernwapenen hebben gezegd, mag de kerk dan ook niet anders doen dan een radicaal "neen" tegen de kernwapenen uitspreken.' (blz. 24)

'Wat men in de wereld nu reeds zeker moet weten van de christenen en van de kerk is dat zij van oordeel zijn, dat kernwapenen ook in het uiterste geval niet gebruikt mogen worden en dat christenen het niet voor hun aan het Woord en de beloften Gods gebonden geweten zullen kunnen verantwoorden aan zulk een oorlog met kernwapenen hun medewerking te verlenen.' (blz.44)

Om misverstand te voorkomen: uit de verdere discussie is gebleken dat de Synode hiermede niet een pleidooi voor eenzijdige westelijke ontwapening of voor persoonlijke dienstweigering heeft willen leveren.

De grote vraag blijft echter wel: hoe komen we uit de impasse?

Ik zou het antwoord daarop als volgt willen formuleren: Als de oorlog onmogelijk is, dan zullen we de vrede mogelijk moeten maken!

Ik heb persoonlijk het rapport van de synode ook zó begrepen: het is niet in de eerste plaats een oproep tot ontwapening, maar een beroep op regering en volk om het onmogelijke mogelijk te maken, nl. de vrede.

Waarom? Omdat de Synode een beslist en onvoorwaardelijk neen zegt tegen een oorlog die de gehele of bijna gehele ondergang van het leven op aarde zou kunnen betekenen.

Is het wel mogelijk om vanuit een christelijke of humanistische bezorgdheid om de mens iets anders te zeggen?

Totale oorlog is onmogelijk en mag daarom niet gevoerd worden.

Welke kansen hebben we om tot vrede te geraken?

Ik meen dat daarvoor eerste voorwaarde is dat onze gezamenlijke wil om voort te bestaan al ons handelen doordringt. Als het rapport van de synode dit besef in brede kring heeft opgeroepen, dan is dat een grote verdienste ervan.

Maar het is tegelijkertijd niet meer dan een begin. En reeds bij de volgende stap zijn we niet meer eensgezind.

Er zijn mensen die menen dat als we nu maar gaan ontwapenen, desnoods het Westen of Nederland alleen, dat dan reeds heel wat gewonnen is. Er zijn anderen die menen dat we ons vooral niet van de wijs moeten laten brengen en dat we 'rustig' door moeten gaan met bewapenen.

M.i. zijn beide gedachten te simplificerend. Het vraagstuk is veel gewelddiger en zou ook heel anders geformuleerd moeten worden.

Prof. dr. ir. A. van Leeuwen SJ heeft zich in Ermelo uitgesproken voor een bescheiden 'neen' waarmee hij bedoelde dat we een veelheid van activiteiten op het gebied van de mondiale samenwerking zullen moeten verrichten alvorens we een volledig 'neen' kunnen en mogen uitspreken.

Daarin heeft prof. Van Leeuwen ongetwijfeld gelijk, het principiële neen van de synode wordt eerst een reëel neen als we kans zien de vrede tot werkelijkheid te maken.

Maar kunnen en willen we dat samen met de communistische landen? Daar ligt m.i. de kern van de zaak. Willen en kunnen we in vrede leven met de communistische landen? En omgekeerd: willen de communisten dat met ons?

Ik meen dat wie zich werkelijk met het vraagstuk van oorlog en vrede wil bezighouden, niet om dit vraagstuk kan heen lopen.

Nu is het duidelijk dat we eigenlijk geen keuze hebben. Tenzij we samen met de communisten willen ondergaan. Ik zie wel een uitgangspunt, nl. mijn overtuiging dat ook de communistische landen willen voortbestaan.

In het Oosten en het Westen ontwikkelen zich ongetwijfeld de eerste tekenen van wat in dit artikel reeds eerder is genoemd de 'survival ethics'. En daarmede zijn we aangeland bij het oude, meest beklemmende vraagstuk van onze tijd: Is coëxistentie en wellicht cooperatie met communisten mogelijk? Ondanks alles?

Ik neem dat 'ondanks alles' heel zwaar. Als westers humanist heb ik onoverkomelijke bezwaren tegen een aantal communistische doctrines. En ik weet ook welke afschuwelijke daden in communistische landen t.a.v. mensen zijn begaan. Maar ik vraag me tegelijkertijd af of we wel voldoende bereid zijn tot een vér- en diepgaande confrontatie met de communistische motieven, bedoelingen en ontwikkelingen.

Om misverstanden te voorkomen: het gaat in mijn gedachten niet om een geestelijke capitulatie. Ik kan met mijn humanistische beginselen niet marchanderen. Maar het gaat om een niet-aflatend onderzoek naar de mogelijkheden van een samen voortbestaan, in het besef dat dit voortbestaan inderdaad op het spel staat.

Alle mogelijkheden die prof. Van Leeuwen in Ermelo heeft opgesomd voor internationale en mondiale samenwerking, staan of vallen met de vraag of wij een modus vivendi weten te vinden met de communisten.

En zijn we eigenlijk al niet lang met elkaar op weg? Het kernstopverdrag van Moskou, de uitwisseling van wetenschappelijke ervaringen en de beginnende wetenschappelijke samenwerking, de groeiende aandacht voor de wederzijdse economische systemen, de culturele uitwisselingen?

Er zou ook veel tegenovergesteld kunnen worden: de wederzijdse machtspolitiek, spionage en penetratie, de bedreiging iedere keer weer met geweld, het wantrouwen.

Er is nog voldoende reden tot somberheid en toch is er wel wat veranderd de laatste jaren.

Er zullen ongetwijfeld nog nieuwe crises uitbreken in de verhouding Oost-West en als de tekenen ons niet bedriegen, is zo'n nieuwe crisis zich thans rond Vietnam aan het vormen. Er zijn waarschijnlijk weer dreigende dagen op til!

De mensheid houdt haar hart vast op zulke momenten, want we kunnen weten wat er op het spel staat als het eens werkelijk mis zou gaan.

Daarom is een verdere ontspanning dringend noodzakelijk. Die zou gevonden kunnen worden in een volgende gezamenlijke stap op het ontwapeningspad. Het vertrouwen dat daarvoor nodig is, zouden de communisten kunnen winnen uit de wetenschap dat het Westen be-

slist geen kernoorlog wil. Dat mógen de communisten niet alleen weten, ze móéten dat ook weten. Alleen in dat vertrouwen zullen zij zelf in beweging kunnen komen.

Er zullen zeker wederzijds risico's genomen moeten worden. Risico's die ik hier niet kan uitcijferen, maar die zowel kunnen voortkomen uit een verkeerde bewapeningspolitiek als uit een verkeerde ontwapeningspolitiek. Daarom is alleen met de woorden bewapening en ontwapening zeker niet de hoogste wijsheid op dit terrein geuit.

Zowel in het rapport van de synode als in het voorstel van het congres van het Humanistisch Verbond vindt men meer uitgewerkte denkbeelden op dit gebied en dat vormt in beide stukken het waardevolle positieve element. Maar nogmaals: beide stukken gaan uit van een hartstochtelijke wil tot voortbestaan, van de 'mensonwaardigheid' van de oorlog met atomaire, biologische en chemische wapenen.

Het bovenstaande is geschreven vanuit de mentaliteit van een geestelijk verzorger. De geestelijke verzorgers in de strijdkrachten zijn geen propagandisten voor bewapening of ontwapening.
Het is wel de taak van de geestelijke verzorgers om het denken over de grote levensproblematiek te bevorderen. Daarbij zal enge eenzijdigheid altijd vermeden moeten worden.

Indien het vraagstuk van de kernwapens in de Nederlandse strijdkrachten werkelijk onderwerp van gesprek kan en mag zijn, dan zullen geestelijke verzorgers daarin hun aandeel kunnen leveren door de deelnemers te helpen ook en vooral vanuit de levensbeschouwelijke achtergrond tot een doorlichting van de problematiek te komen. Men hoede zich daarbij als geestelijke verzorger voor voorbarige verkondiging van standpunten. Dat staat bijna altijd de werkelijke overdenking in de weg.

Geestelijke verzorgers kunnen mensen helpen, niet door hun een standpunt te leveren maar door hen zozeer te inspireren dat zij zich zelf een standpunt willen en kunnen vormen.

Ik weet dat sommige mensen dat maar een bedenkelijke en riskante zaak vinden. Wie echter een werkelijke en verantwoorde doordenking der dingen vreest, heeft m.i. weinig vertrouwen in eigen standpunt.

Dit artikel wil daarom niet in de eerste plaats standpunten verkondigen, maar het wil een opwekking zijn — aan iedereen — tot verdere doordenking.

H. LIPS

1965

Jong beginnen-goed of slecht?

De belangstelling voor de sport vertoont in ons land pieken en dalen. Er zijn mensen die de maandagkrant met een gevoel van walging opzijschuiven, omdat ze helemaal geen interesse hebben voor de uitslag van de wedstrijd Alliance-Goes. Maar anderen lezen de sportpagina's van de eerste tot de laatste letter.

Slechts bij uitzondering komt een gebeurtenis in de sport onder de aandacht van vrijwel iedereen. Een schandaal bij voorbeeld zoals dat van de vermeende doping van zwemster Sita Posthumus in 1960. Of de sportieve en maatschappelijke levensloop van Anton Geesink, die zijn gezicht bijna iedere dag in krant of op TV-scherm kan aanschouwen.

Deze maand is er, dacht ik, weer zo'n zaak aan de orde waarvoor niet alleen de sportliefhebbers belangstelling zullen hebben.

Het gaat ditmaal niet om een gevierde ster of om een geruchtmakende affaire. Nee, de bron van het nieuws ligt bij het prille begin van de sport. De Koninklijke Nederlandse Zwembond heeft het rapport uitgebracht waarin zijn medische commissie zich uitspreekt over het deelnemen aan wedstrijden voor zeer jeugdigen. Er wordt in de Zwembond al vele jaren ernstig gediscussieerd over de vraag of men kinderen van zes, zeven jaar kan laten deelnemen aan wedstrijden en kampioenschappen — met de daaraan verbonden traningseisen — zonder dat er gevaar bestaat voor lichamelijk en (vooral) geestelijk welzijn. Ik geloof dat dit punt in alle lagen van onze bevolking de aandacht zal trekken. Want men betrekt zeer snel de opvoeding van de eigen kinderen bij deze zaak.

Het meisje van zeven dat thuiskomt met de vraag: 'Mag ik lid worden van de zwemclub' krijgt — wanneer de ouders de niet zo lage kosten kunnen dragen — waarschijnlijk wel een positief antwoord. Maar wat gebeurt er als de trainer van de club op bezoek komt en zegt: 'Meneer, uw dochter heeft aanleg voor het zwemmen. Ik zou haar graag onder mijn hoede nemen. Als ze serieus meewerkt, kan ze op haar achtste jaar al aan wedstrijden deelnemen.'

Ik kan me voorstellen dat er ouders zijn die zich dan bedenkelijk achter het oor krabben en zeggen: 'Moet dat nou? Kan ze niet een paar jaar wachten?'

Daar ligt de conflictstof. De sportleiders willen het talent zo vroeg mogelijk laten wennen aan de sportieve omstandigheden die behoren bij de topsport. Zij hebben gelijk.

De ouders denken dat hun kind jong, misschien te jong, een hoeveelheid training moet volbrengen die nadelig is voor de ontwikkeling en de speelsheid van het kind in de jaren tussen zes en twaalf zal beknotten. Zij hebben (soms) ook gelijk.

Gevaarlijke keuze

Het is natuurlijk zeer gevaarlijk om zonder een gedegen kennis van zaken te kiezen voor één van de twee mogelijkheden. De Zwembond heeft het probleem met zeer veel ernst onder ogen gezien en daarna het laatste woord gelaten aan een medische commissie.

Voor de zwemsport was uiteraard te hopen dat het oordeel van de commissie uitvalt ten gunste van het wedstrijdzwemmen voor zeer jeugdigen. Een negatief oordeel zou ons land als zwemnatie volledig 'vernietigen'. Immers, in alle andere landen met een sterke zwemploeg is het jeugdzwemmen — in Amerika zegt men agegroup-swimming — al enige jaren de basis voor latere successen. In Amerikaanse sportkranten kan men uitgebreide verslagen lezen van wedstrijden voor de groep 9- en 10-jarigen, voor 11- en 12-jarigen en zelfs voor zeven- en achtjarige jongens en meisjes.

Enige weken geleden heb ik enkele van de Amerikaanse 'toppers' die met dit 'age group swimming' zijn 'grootgebracht', in de Duitse havenstad Bremen ontmoet. Oppervlakkig gezien hebben sterren als Sharon Stouder, Donna de Varona en Steve Clark ondanks hun jarenlange harde training niets van hun jeugdige levenslust verloren. En dichter bij huis is Ada Kok — die als vijftienjarige al Europees kampioene was — een voorbeeldig sportmeisje te noemen.

Het is overigens goed te bedenken dat niet alleen in de sport soms zeer jong offers worden gevraagd om later de top te bereiken. Een jongen die een groot violist wil worden, zal al heel jong enige uren per dag moeten studeren.

En ik durf er mijn hand niet voor in het vuur te steken dat in die sector soms niet te veel wordt gevraagd van een jongen of een meisje dat als de trots van de ouders door het (jonge) leven gaat . . .

Ik geloof dat het rapport van de Zwembond niet alleen voor de 70.000 leden van de KNZB van belang is. Iedereen die zich de opvoeding van zijn kinderen aantrekt — en speelt de sport daarbij niet vaak een grote rol? — zou de conclusies moeten lezen. Zelfs de vader die de maandagkrant altijd ongelezen in de hoek werpt . . .

HENK LICHTENVELDT

1970

Toiletten en motivatie

Altijd als ik een militair toilet betreed dat vooral gebruikt wordt door dienstplichtigen, valt mij het geweldige verschil op tussen dit en alle andere min of meer openbare toiletten.
In beide is de drang om op deuren en muren kreatief bezig te zijn even groot als die andere, maar er is een groot verschil in de onderwerpen die tot die kreatieve uitingen inspireren.
Is het in bijna alle toiletten vooral de sexualiteit die de bezoeker brengt tot verbale of picturale expressie, in het militaire toilet zijn de drijfveren uitgesproken kuis. Slechts het aantal nog te dienen dagen van de betrokken skribent vormen de inspiratiebron en als gemeenste scheldwoord zult u daar aantreffen het woord 'Bol!'. Allerlei variaties van dit begrip komen voor en zo vond ik laatst zelfs: 'Frisse Vrucht!'.
Waarom vertel ik dit? Omdat het mij verbijstert dat alle driften, zelfs de voortplantingsdrift, stukslaan op dit unieke feit dat blijkbaar alle dienstplichtigen bezighoudt, de afzwaaidatum.
Het aantal dagen is van belang en verder helemaal niets. Alle mogelijke autoriteiten en functionarissen vragen zich af hoe de Nederlandse dienstplichtige te doordringen van de noodzaak van een betere inzet, alles faalde tot nu toe. Dr. L. de Jong, u weet wel, de historicus, betoogde onlangs dat we lering moeten trekken uit de harde lessen van de geschiedenis.
Er verscheen een rapport van de werkgroep militaire motivatie waaruit blijkt dat men heel wel weet wat er nodig is. De scheidende commandant van de Luchtmacht heeft er in al zijn afscheidstoespraken met nadruk op gewezen. Maar daarmee veranderde niets. Slechts het aantal nog te dienen dagen telt, en verder kan niemand ergens mee zitten.
Steeds vaker hoor ik om mij heen: 'Het is typische een zaak van de geestelijke verzorging om daar nu eens iets aan te doen'.
Laten wij nog eens duidelijk stellen dat wij deze suggestie afwijzen.
De geestelijke verzorging is er niet voor om daar waar de staatsburgerlijke opvoeding faalt, in te springen. De geestelijke verzorging is er voor om die processen op gang te brengen en te houden waarin diegene die zich aan haar toevertrouwen de gelegenheid krijgen zich te ontplooien tot een kritisch en toegewijd deelnemer aan de menselijke samenleving. Dat betekent dat de dienstplichtige militairen evenals de vrijwillig dienende zo behoren te handelen als zij zelf menen dat juist is, dat kan een grotere inzet met zich meebrengen, maar het hoeft niet.

H. J. v. SANDWIJK

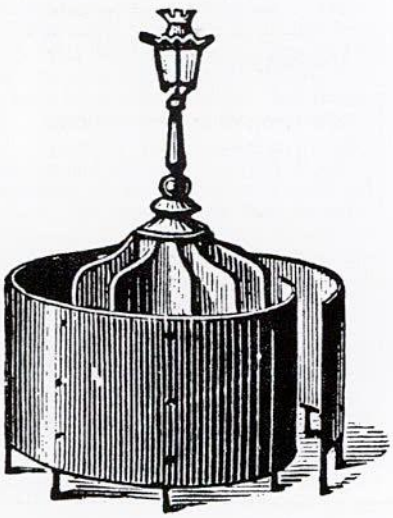

ego

Maandblad van de humanistische geestelijke verzorging voor militairen

Nr. 7, juli
9de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 – 2878

Vaste medewerkers:
Nico Haasbroek
Wim Jesse
Peter J. Morée
Rien Robijns
Bert Vuijsje
Tom Weerheijm
Dick Zaal

Abonnementsprijs *f* 6,– per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Bij de voorplaat;

Een kwestie van bekijken zo gezegd. Al moet je je in allerlei bochten wringen.
Een foto van Leonard Freed.

1971

Dienstbevel

Het dienstbevel is voor de militairen een voortdurende bedreiging van de persoonlijke vrijheid. Wie als gewoon burgerman wat langer rondkijkt in de militaire samenleving gaat zich steeds meer verbazen over „het dienstbevel" en over alles wat daarmee geregeld kan worden.

Ik herinner me nog hoe in het begin van de Rinus Wehrman-affaire bij allerlei diskussies over lang of kort haar (en de vrijheid om daar zelf over te kunnen beslissen) beroepsmilitairen mij meedeelden dat het daar eigenlijk helemaal niet over ging, Rinus Wehrman had geweigerd een dienstbevel op te volgen en daarvoor zou hij moeten boeten. En het valt niet moeilijk om andere voorbeelden aan te voeren waarin dat dienstbevel zijn magische werking uitoefent.

In Twintig (het blad van de V.V.D.M.) wordt daarvan, als het waar is, wel een heel mooi voorbeeld gegeven: een kommandant die een mindere het dienstbevel geeft elk te verspreiden geschrift eerst aan hem te tonen en een veronachtzaming van dit dienstbevel dan ook prompt met zes dagen verzwaard bestraft. En dat terwijl het H.M.G. heeft uitgesproken dat niemand gestraft kan worden wegens het verspreiden van een geschrift zonder daar tevoren toestemming voor te hebben gevraagd. Door het H.M.G. werden deze zes dagen verzwaard veranderd in vier dagen licht.

Zo kan een dienstbevel dus blijkbaar zelfs worden gebruikt om de bestaande rechtsorde op de kop te zetten.
Het hoeft niet te verbazen dat dienstplichtige militairen vaak het gevoel hebben in een sfeer van willekeur terecht gekomen te zijn. Nu is dat dienstbevel de uitdrukking van wat in het Reglement op de Krijgstucht nog altijd genoemd wordt de „ondergeschiktheid" van de militair aan zijn meerdere. Dat is voor deze tijd al een weinig passende term maar als we het even losmaken van de emoties die men aan zo'n ouderwets woord zou kunnen verbinden dan betekent het de uitdrukking van het feit dat tijdens gevechtshandelingen het dienstbevel en de daaraan verschuldigde gehoorzaamheid beslissend zijn.

Ik denk dat niemand, het bestaan van strijdkrachten eenmaal geaccepteerd, tegen deze werking van het dienstbevel bezwaren heeft. En waarschijnlijk evenmin tegen bepaalde oefeningen in vredestijd waarin militairen wordt geleerd op grond van het dienstbevel hun werk te verrichten.

Maar men overtrekt de zaak natuurlijk volledig als men in vredestijd het gehele dagelijkse leven van de militair op de basis van het dienstbevel gaat regelen. Wat redelijk leek voor oorlogstijd en oefeningen wordt dan onredelijk en weerzinwekkend.

Daarom zal zo spoedig mogelijk moeten worden vastgesteld dat het dienstbevel alleen in bepaalde omstandigheden, b.v. tijdens oorlogshandelingen en bepaalde oefeningen van kracht is, en dat overigens ook voor militairen normale verhoudingen gelden.

Kunnen deze dan verder doen wat ze willen?
Dat is onzin, ook in het normale bedrijfsleven gelden huishoudelijke regels en werkopdrachten die niet ongestraft kunnen worden veronachtzaamd. Dat alles kan geregeld worden zonder dat de militaire rechter er aan te pas behoeft te komen.

Als ik de sfeer goed aanvoel dan lijkt het mij dat de laatste tijd de verhoudingen in de militaire dienst zich wat beginnen te verharden. Laten we uiterst voorzichtig zijn met deze ontwikkeling! Eer men het weet is men beland bij een zeer gespannen toestand.
Een werkelijke ontspanning zou bereikt kunnen worden door het scheppen van een leef- en werkklimaat waarin iedere militair het gevoel krijgt dat hij als volwaardig mens wordt erkend en behandeld.

RED.

ego

Maandblad van de humanistische geestelijke verzorging voor militairen

Nr. 9, september 1971
10de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstr. 84,
Driebergen
telefoon 03438 — 2878

Vaste medewerkers:

Jan Haasbroek
Wim Jesse
Peter J. Morée
Rien Robijns
Bert Vuijsje
Tom Weerheijm
Dick Zaal

Abonnementsprijs *f* 6,— per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische *Geestelijke Verzorging* te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Bij de voorplaat:

Barton van Flymen — enige jaren geleden uit Zuid-Afrika geëmigreerd — maakte deze foto in Belfast. Engelse soldaten brengen versperringen aan tijdens de onlusten tussen katholieken en protestanten.

1973

UNIFORM

Op 23 januari 1973 heb ik de minister van defensie bericht dat ik besloten heb voortaan mijn werk als hoofdraadsman te verrichten in burgerkleding.
Het is niet voor de eerste maal dat in onze kring de kwestie van het uniform aan de orde komt. In het rapport „Nu en Straks" van alle humanistische raadslieden en vormingsleiders in de strijdkrachten van 1 september 1970 schreven wij op bladzijde 14: „Het zal er in de komende jaren voor de verschillende richtingen in de geestelijke verzorging om gaan hun positie zo duidelijk en zo zuiver mogelijk en voor iedereen begrijpelijk te stellen.
In verband daarmee dient het ernstige overweging, of het uniform en de onderscheidingstekens wel gehandhaafd kunnen blijven. Het is immers duidelijk gebleken, dat die — en vooral bij niet-militairen — misverstand wekken. Een oplossing zou kunnen zijn, dat de geestelijke verzorgers in vredestijd gewoon in burgerkleding werken, terwijl er voor oorlogstijd nationaal of internationaal aparte kleding voor hen ontworpen zou kunnen worden, waaraan zij direkt als geestelijke verzorgers herkenbaar zijn. Op deze wijze zouden de onderscheidingstekens vanzelf verdwijnen."
Nadien is de vraag of geestelijke verzorgers hun werk in het militaire uniform moeten verrichten ook elders ter sprake gekomen. In het interim-rapport van de door de minister van defensie ingestelde Stuurgroep Maatschappelijke Invloeden in de Krijgsmacht wordt op blz. 18 bij het onderwerp „integratie van krijgsmacht en maatschappij" een aantal vragen gesteld, waarvan er één luidt „Dient men geestelijke verzorgers in uniform te steken?"
De stuurgroep is in dit interim-rapport aan de beantwoording van de vraag blijkbaar nog niet toegekomen maar bij de verdere bestudering van de aan haar toevertrouwde vraagstukken zal toch wel naar een antwoord moeten worden gezocht.
Het is duidelijk dat in de eerste plaats de geestelijke verzorgers zelf hun mening op dit punt kenbaar zullen moeten maken.
De groep humanistische raadslieden en vormingsleiders heeft dan ook aan de stuurgroep laten weten dat zij de door de stuurgroep gestelde vraag ontkennend beantwoordt.
Nu is het in de strijdkrachten en ook daar buiten vaak zo dat sommige, toch dringende problemen, jarenlang in allerlei kommissies blijven „hangen". Iedereen weet dan dat het vraagstuk in bespreking is maar er komt eenvoudig geen antwoord.
In een poging om een dergelijke impasse op dit punt te voorkomen heb ik mijn brief aan de minister geschreven.
Mijn hoofdargument daarbij is dat — mede als gevolg van het dragen van het militaire uniform — allerlei misverstanden rond de funktie van geestelijk verzorger in de strijdkrachten zijn ontstaan.
Het belangrijkste misverstand is dat geestelijke verzorgers de intentie zouden hebben de militaire doeleinden van de strijdkrachten mede te helpen verwerkelijken.
Het is een misverstand dat in de krijgsmacht, tot bij de hoogste kommandanten, en daar buiten, bij burgers, herhaaldelijk voorkomt.
Ik acht het in het belang van de strijdkrachten zelf èn van de geestelijke verzorgers om dit misverstand te bestrijden.
Geestelijke verzorgers zijn er m.i. om geestelijke verzorging te geven aan de mensen in de strijdkrachten en zij dienen daarbij uiteraard rekening te houden met de situatie waarin deze mensen verkeren maar dat behoort niet te geschieden met de bedoeling de militaire doeleinden van de strijdkrachten te steunen of te ondermijnen.
Natuurlijk zullen geestelijke verzorgers hun persoonlijke opvattingen hebben over de militaire doeleinden van de strijdkrachten maar zij behoren die m.i. niet tot inzet te maken van hun werk.
Geestelijke verzorging is niet het verkondigen van persoonlijke opvattingen maar het begeleiden van mensen, met name op geestelijk en zedelijk gebied, op zodanige wijze dat deze in staat raken of beter in staat raken om eigen opvattingen, meningen en overtuigingen te verwerven en er naar te leven, terwijl daarnaast natuurlijk de individuele verzorging bij persoonlijke moeilijkheden van groot belang is.
Hoewel deze zienswijze vanaf het begin door de humanistische geestelijke verzorging is beleden en uiteengezet bemerk ik toch steeds meer dat ook wij, op grond van het feit dat we bij ons werk het militaire uniform dragen, aanleiding geven tot het in het vorenstaande genoemde misverstand. Ik meen dat men daaruit de konsekwenties behoort te trekken, vandaar mijn brief aan de minister.
Ik heb er oog voor dat een dergelijk besluit praktische moeilijkheden met zich mee brengt. Het lijkt ook mij onmogelijk in eventuele oorlogsomstandigheden of in vredestijd bij oefeningen te velde de strijdkrachten als geestelijk verzorger te begeleiden in burgerkleding.
De juiste oplossing daarvoor wordt reeds in het geciteerde stuk uit de nota „Nu en Straks" van de humanistische geestelijke verzorging aangegeven: Er zou voor de geestelijke verzorgers aparte dienstkleding moeten worden beschikbaar gesteld die zij in genoemde omstandigheden kunnen dragen en die hen zonder meer als geestelijke verzorgers zou herkenbaar maken.
Ik heb de minister in mijn brief dan ook verzocht de beschikbaarstelling van zulke dienstkleding in overweging te willen nemen.
Zo lang dat nog niet het geval is blijf ik bereid in oorlogs- en oefenomstandigheden het militaire veldtenue te dragen, voorzien van de z.g. rode-kruisband. Voor mij is dat aanvaardbaar omdat juist de rode kruisband het niet-militair zijn (althans het non-combattant zijn) van de drager ervan aangeeft.
Maar ik blijf het wel een gebrekkige oplossing vinden en ik hoop dat de door mij genoemde aparte dienstkleding er gauw komt.
Tot slot nog een opmerking over een uitspraak die men in sommige kringen nogal eens tegen komt: Het dragen van het militaire uniform zou nu juist het middel zijn waardoor geestelijke verzorgers hun solidariteit met de mensen in de strijdkrachten tot uitdrukking brengen.
Ik vind het een verkeerde argumentatie. In de eerste plaats ben ik van mening dat het militaire uniform eerder een betrokkenheid bij het bedrijf dan bij mensen uitdrukt en voor zover als het echt om die mensen gaat heeft de geestelijke verzorger, gelukkig, vele andere, en betere, manieren om van zijn solidariteit te getuigen. Bovendien, in deze redenering krijgen de officiers-onderscheidingstekens, die ook worden gedragen, toch wel een pijnlijke nadruk. Alsof men zich in de eerste plaats solidair wil verklaren met mensen in de officiersrangen. En dat zal, neem ik aan, toch niet de bedoeling zijn!

H. LIPS

1973

GROETEN

Het valt niet te ontkennen dat de groetweigeractie van de VVDM van vorig jaar een ongekend succès is geworden. Precies een jaar later, op 1 augustus, is de groetplicht (met enkele uitzonderingen) afgeschaft.
Er kan nog lang over worden nagepraat of de wijze waarop de VVDM de strijd tegen de groetplicht heeft gevoerd juist is geweest, een feit blijft het dat het de gevolgen van deze actie, met de daarbij komende felle discussies, zijn geweest die de zaak definitief tot het nu bereikte resultaat hebben gebracht. Daarbij heeft de VVDM natuurlijk wel de wind in de zeilen gehad. Precies op het juiste moment trad het drietal progressieve bewindslieden op dat over dit soort zaken moderner opvattingen heeft dan oud-minister De Koster.
En nu is het dan zo ver.
Toch zijn we niet zonder meer gelukkig met de besluiten die op dit punt zijn genomen.
Uit de beschikking van staatssecretaris Mommersteeg blijkt dat niet alleen de groetplicht in een aantal gevallen gehandhaafd blijft (voor Nederlandse militairen in het buitenland tegenover buitenlandse militairen, bij ceremoniële plechtigheden en bij het verrichten van schildwachtdiensten) maar dat het ook de bedoeling is dat in de eerste weken van de opleiding niet alleen aandacht wordt geschonken aan de militaire (ere)groet in het kader van het ceremonieel, maar ook aan het vrijwillig brengen van de militaire groet, alsmede aan andere passende vormen van een vrijwillige beleefdheidsgroet.
Daarnaast acht de staatssecretaris het vanzelfsprekend dat de groet, wanneer men in militair uniform gekleed is, de militaire groet behoort te zijn, zoals die in de beginopleiding wordt onderwezen. Hij voegt er aan toe: „dit sluit een eventueel samengaan met een in de burgermaatschappij algemeen aanvaarde mondelinge groet niet uit."
Voortaan mag de soldaat dus tegelijkertijd salueren en „goedemorgen" zeggen.
Maar er is nog een belangrijk punt: er zullen geen strafsancties meer zijn tegenover de militair die het salueren nalaat en het alleen op „goedemorgen, kapitein" houdt.
Dat kan nog wel eens tot merkwaardige situaties aanleiding geven. Is een soldaat die nu alleen „goede morgen" zegt onbeleefd of niet? Wie zal dat bepalen? En als een meerdere hem als onbeleefd beschouwt welke correctiemogelijkheden heeft deze dan nog? Met het huidige reglement betreffende de krijgstucht in handen zou die meerdere nog een heel eind kunnen komen. Maar zal hij het halen bij een eventueel beklag en zullen met name de krijgsraden, met de beschikking van de staatssecretaris in handen, tegenover zo'n soldaat nog kunnen en willen optreden?

Bij het bovenstaande wordt dan gedacht aan individuele gevallen. Het zal duidelijk zijn dat als b.v. de dienstplichtigen het in grote meerderheid op het eenvoudige maar welgemeende „goedemorgen" gaan houden de zaken spoedig beslist zullen zijn.
Het afschaffen van de groetplicht met de daarbij behorende strafsancties houdt die mogelijkheid in. Wij zijn voorstander van normale beleefdheidsvormen maar we hebben er ernstig bezwaar tegen dat de militair nu heeft te kiezen tussen onbeleefd zijn of het brengen van de militaire groet.
Daarom zal vast moeten komen te staan dat de militair die op normale burgerlijke wijze groet niet onbeleefd en dus niet laakbaar is.
De beschikking van de staatssecretaris kan, kort samengevat, worden weergegeven als: er behoeft niet meer gegroet te worden maar het blijft wel gewenst dat men het doet.
Nogmaals: dat kan tot merkwaardige situaties leiden.
Wat niet wegneemt dat de staatssekretaris de kwestie van de groetplicht in een stadium heeft gebracht waarbij de militair zelf mede zal kunnen bepalen op welke wijze hij zijn meerdere, op beleefde wijze, zal groeten. Daarom zijn we, ondanks bezwaren, verheugd over de beschikking van de staatssekretaris.

Red.

1976

Politieke keuze en humanisme

Heeft een humanist iets te zeggen over politieke keuze? Natuurlijk wel, want een levensovertuiging is niet iets om alleen maar gevoelig over te praten, maar ze heeft betrekking op de levenspraktijk; dus ook op de politiek. Maar dat wil niet zeggen, dat humanisme ons een recept kan leveren, waaruit een politieke keuze rechtstreeks voortvloeit. Een levensovertuiging is als het ware een grondhouding, maar die houding moet in verband gebracht worden met de praktijk om tot een bepaalde keuze te leiden. Die keuze kan niet theoretisch worden afgeleid uit de levensovertuiging, maar hangt net zo goed af van onze opvattingen over de maatschappelijke werkelijkheid. Toch hangen die opvattingen ook weer af van wat we denken van mens en wereld, zodat onze keuze het resultaat is van een ingewikkelde wisselwerking. Daardoor komt het, dat onder humanisten verschillende opvattingen over politiek bestaan. Humanisten hebben wel zo ongeveer dezelfde uitgangspunten, maar ze kunnen toch tot verschillende politieke keuzen komen. Daarom vormen de politieke opvattingen van een humanist een persoonlijk standpunt, terwijl andere humanisten weer andere standpunten innemen. Toch betekent humanisme wel iets voor de politieke keuze: er zijn wel verschillende humanistische standpunten mogelijk in de politiek, maar niet álle standpunten. Want humanisten zullen altijd menen, dat het in de politiek gaat om de menselijke waardigheid, wat ook verder hun standpunt is. En menselijke waardigheid betekent erkenning van de verbondenheid, de gelijkheid en de vrijheid van de mensen en ook van de redelijkheid.

Vrijheid en gelijkheid.

Maar daarover moeten we wel wat meer zeggen. Verbondenheid betekent niet, dat mensen altijd lief voor elkaar zijn; we weten wel beter. Maar het houdt in, dat mensen op elkaar aangewezen zijn. Ze kunnen niet anders dan met elkaar leven in een maatschappij waardoor ze ook weer gestempeld worden. Ze vormen de maatschappij en de maatschappij vormt hen; daaraan kunnen ze niet ontsnappen. Ook als ze zich verzetten of elkaar bestrijden is dat het gevolg van het besef, dat ze het met elkaar moeten rooien. Niemand kan zich daaraan onttrekken en als het dan toch moet, is het de moeite waard om te proberen de samenleving met elkaar dragelijk te maken.
Dan is er de gelijkheid. Dat wil zeggen die gelijkheid is er helemaal niet; en sterker: een volledige gelijkheid zou een humanist ook volstrekt niet willen. Uniformiteit is geen humanistisch ideaal. Maar wat bedoelen we dan? We willen zeggen, dat de mensen toch zozeer verwant zijn, dat het niet rechtvaardig gevonden wordt, als er schrijnende verschillen in rechten en plichten tussen de mensen blijven bestaan.
Het humanistische ideaal is volstrekt niet, dat alle mensen volkomen gelijk gemaakt worden, maar dat er niet zo'n ongelijkheid heerst, dat de vrijheid daardoor niet meer tot haar recht zou komen. Want het is duidelijk, dat een zekere mate van gelijkheid nodig is om een zekere mate van vrijheid voor állen mogelijk te maken.
Een zekere mate van vrijheid. Ja zeker, want ook de vrijheid is niet onbeperkt. Nu spreken we helemaal niet over de zogenaamde wilsvrijheid. We weten wel, dat menselijke vrijheid beheerst wordt door allerlei innerlijke en maatschappelijke krachten. Maar op een moment komt de mens toch voor een keuze te staan. Het helpt hem niet te weten dat die keuze door allerlei krachten beïnvloed wordt: hij moet tóch kiezen! En als hij gekozen heeft, wil hij niet, dat zijn keuze door machten van buiten dan nog eens verijdeld wordt. Dat is in strijd met zijn gevoel van eigenwaarde. Maar hij weet ook, dat daarbij ook ruimte moet zijn voor de keuzevrijheid van anderen. Vandaar dat hij slechts aanspraak kan maken op een zekere mate van vrijheid, binnen het kader van een samenleving, waarin ieder zo goed mogelijk tot zijn recht komt.
Humanisten koesteren in het algemeen niet de illusie van een volmaakte verbondenheid, vrijheid en gelijkheid Zij kunnen wel streven naar een zo goed mogelijk evenwicht; en daarbij komt hun voorkeur voor redelijk overleg

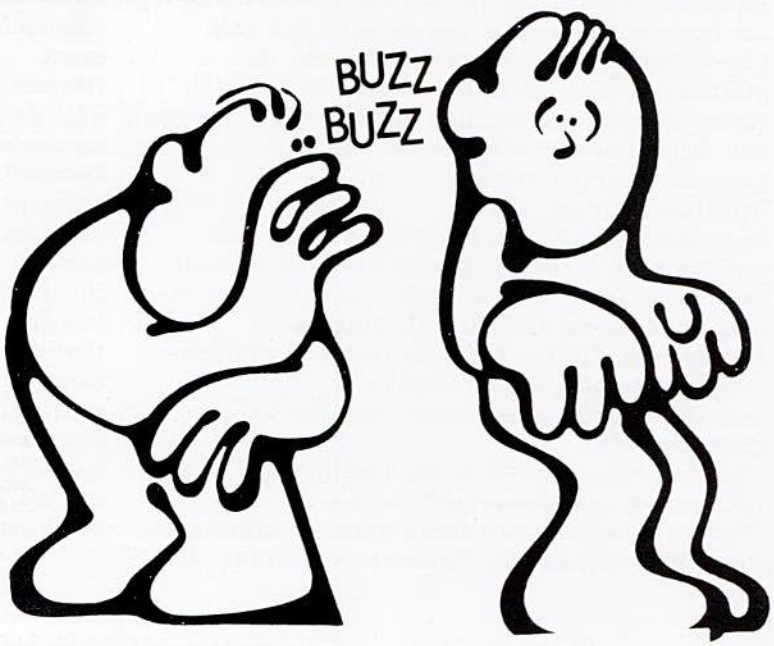

1976

Politieke k

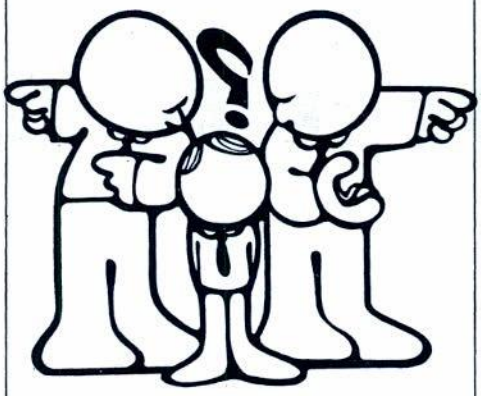

hun goed te pas. Ze beseffen, dat de waarheid niet in de uitersten ligt, maar in de schakeringen. Dat bezorgt hun soms de naam van halfzachtheid. Maar welk uiterste zouden ze moeten kiezen? De diktatuur, waarin een uniforme gelijkheid alle vrijheid verstikt? Of een vrijheid, die grote groepen in schrijnende ellende doet ondergaan? Daarom zoeken humanisten naar oplossingen, waarin niet vergeten wordt, dat het gaat om een redelijk evenwicht, waarvan alle mensen kunnen profiteren.

Demokratie

Dit kan nu leiden tot verschillende politieke standpunten: van links-liberaal, via gematigd socialistisch tot radikaal-kritisch. Vaak zullen humanisten in sommige opzichten meer naar de ene kant, in andere meer naar de andere neigen. In ieder geval kan men met de ervaring voor ogen als humanist niet blind vertrouwen op het vrije spel van de maatschappelijke krachten, en dat doen de links-liberalen ook niet. Ze kritisch. veel waarde aan partikulier sommige', maar binnen een sociaal en kultureel kader van rechtvaardige verdeling en gelijke kansen, dat namens de gemeenschap gesteld moet worden. Humanistische radikalen zullen een zwaarder accent leggen op de herverdeling van macht en medezeggenschap en een ander maatschappelijk systeem, maar toch altijd bedacht op de persoonlijke ontplooiing in gemeenschap, die het doel is van maatschappelijke verandering.

Zo kunnen humanisten politiek verschillend werkzaam zijn, maar met een gemeenschappelijke achtergrond; niet gericht op konsumptie en winst, maar op zingeving en zelfbestemming. Daarop berust hun voorkeur voor de demokratische rechtsstaat; dat wil zeggen een staat, waarin de rechten van de burgers zijn vastgelegd tegenover de staat, waarin rechtszekerheid uitgangspunt is, en de macht zo goed mogelijk is verdeeld over verschillende instanties en groepen. Een staat waarbinnen ook ondanks zaamheid bestaat tegenover vormen. :den. En bovendien een staat, dat die it de voorwaarden te scheppen voor een rechtvaardige verdeling van welvaart en welzijn over alle burgers. Een staat ook, waarin inspraak, medezeggenschap en zelfbestuur, ook in het maatschappelijk leven, zoveel mogelijk bevorderd worden.

Bedoelen we hiermee nu te zeggen, dat dit alles in de westerse demokratieën, en in Nederland, nu allemaal verwerkelijkt is? Neen, dat bedoelen we niet, maar wel dat die demokratieën daartoe, ondanks alles het beste uitgangspunt vormen. We moeten er oog voor hebben. dat die demokratieën allerminst volmaakt zijn. En ook voor het feit, dat demokratie aan voorwaarden gebonden is, die niet overal in de wereld aanwezig zijn. Maar humanistische politiek zal altijd gericht zijn op voortgang naar meer demokratie. De enorme tekortkomingen van de demokratie zijn geen reden om haar af te zweren, maar om haar te verbeteren en te versterken. En diktaturen kunnen onder bepaalde omstandigheden tijdelijk aanvaard worden, voorzover zij op weg zijn naar de demokratie van de rechtsstaat.
De verdraagzaamheid in de demokratieën is beperkt; maar is dat een reden om ze af te schaffen of om ze te versterken? Ook in demokratieën heerst struktureel geweld; maar is dat een reden om de voorkeur te geven aan het openlijke geweld, de terreur en de marteling van de diktaturen? Of gaat het er om het zogenaamde strukturele geweld te beperken tot het noodzakelijke om een rechtvaardige en menswaardige orde mogelijk te maken? Laten we ons er geen illusies over maken, dat er enige staats- of maatschappijvorm zou kunnen bestaan, waarin geen wrijvingen, onrechtvaardigheden of vervreemdingen zouden bestaan. Het is al heel wat, als we er in slagen het onrecht van de huidige wereld te bedwingen.

Zijn er nog kansen?

Maar zal dat lukken? Is de demokratie niet zo'n teer kasplantje, dat we nauwelijks kunnen hopen, dat ze haar eigen besluiteloosheid, verscheurdheid door machtsgroepen, manipulaties en corruptie overleeft? Om nog niet eens te spreken over de bedreigingen van buiten af? Niemand, die het weet. Men kan alleen zeggen, dat zij zeker ten onder zal gaan, als de demokraten haar opgeven. Maar bieden geweld en diktatuur soms meer kansen? Zij bederven degenen die er gebruik van maken: hoe kunnen ze later een menselijke wereld vestigen? En ze zijn eindeloos, want geweld en diktatuur roepen tegengeweld op, dat weer neergeslagen moet worden; en dan moeten ze zich keren tegen degenen die vinden, dat het nu wel genoeg geweest is, en tegen de onzuiveren in de leer. Er komt geen einde meer aan. Er zijn plaatsen in de wereld, waar de onderdrukking zo verschrikkelijk is, dat misschien geweld en revolutie alleen nog een keer ten goede kan brengen. Maar revoluties worden niet gemaakt, ze ontstaan als de verdrukking ondragelijk geworden is voor de brede massa van de bevolking, en een regime alle morele gezag verloren heeft. Dan is er ook niet zoveel geweld voor nodig. Maar ook wordt er niet meer tot stand gebracht dan er voordien in de geesten gerijpt was. Er is geen vlugge weg naar verbondenheid, gelijkheid en vrijheid. Daarom, zolang er nog andere mogelijkheden zijn, verdienen die de voorkeur.

Ook die andere mogelijkheden laten zich niet verwerkelijken zonder macht. Maar macht kan ook berusten op ideeën, organisatie, aktie. Zij kan dienen om misbruik van macht te breken. Maar ze werkt vruchtbaar, als ze staat in het teken van konfliktbeheersing. Konflikten moeten niet verdoezeld worden, dan blijven ze toch ondergronds smeulen. Maar ze moeten leiden tot oplossingen, waarin de partijen van het konflikt het eens kunnen worden op een basis van rechtvaardigheid en menselijke waardigheid.
Daarvoor moeten beide partijen te vinden zijn, maar daaraan kunnen ook beide partijen bijdragen, door zich kritisch, maar niet dogmatisch op te stellen. Dat is een van de grondslagen van humanistische politiek. Zij vergt doelbewustheid, vindingrijkheid en uithoudingsvermogen.

Prof. dr. J. P. van Praag

1977

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING VOOR MILITAIREN.

nr. 10 – oktober 1977
16e jaargang

Abonnementsprijs ƒ 6,– per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Driebergen. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Joos Sinke (voorz.), Frank Spoelstra (secr.), Rob Buitenweg, Wim Heij, Hans Schonk, Arjen Struijk.

Eindredactie:

Frank Spoelstra

Adres red. en admin.:

Bureau hoofdraadsman
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen. Tel. 03438-2878

Vaste medewerkers

Seine van de Belt
Karel Bloema
Bert van de Kamp
Jan Kooijman
Willy Lohman
Leo van Opzeeland
Rien Robijns
Bert Vuijsje
Frans Wermer
Hans van Wissen

Inhoudsopgave

Humanisten en de neutronenbom 2, 3
Politiek gedrag nederlandse krijgstucht 4, 5
Blier schopt tegen feminisme aan 6, 7
Wapenwedloop bedreigt voortbestaan mensheid 8, 9
De rol van Nederland in de „grote" politiek 9
Herziening militair tuchtrecht 10
Boeken en brochures 11

Humanisten en de neutronenbom

Het 2e Kamerlid H.J. Roethof, lid van de verbondsraad van het Humanistisch Verbond, heeft in juni aan de regering vragen gesteld over de neutronenbom. Roethof stelde zijn vragen reeds direct nadat de eerste kleine berichten over dit nieuwe wapen in de pers waren verschenen. Het ligt voor de hand dat Roethof al dadelijk verontrust was en deze verontrusting duidelijk in zijn kamervragen liet blijken. Hij vroeg o.a. wat het verschil was tussen de neutronenbom en de zg. „mininukes" (miniatuur atoomwapens) die zowel door de Ver. Staten, als door Nederland zijn afgewezen. De minister van defensie antwoordde - mede namens de minister van buitenlandse zaken - dat de regering nog niet over voldoende gegevens beschikte om al een afgewogen oordeel te kunnen geven. Wel is van Amerikaanse zijde gezegd dat er thans geen sprake is van wapens die eertijds werden genoemd. Intussen is er in de gehele wereld veel aandacht besteed aan het neutronenwapen. Terecht, want als dit wapen zou worden ingevoerd dan zal dit grote gevolgen hebben. De strijd tussen voor- en tegenstanders laait hoog op.

Voor- en nadelen

Als voordeel wordt genoemd het selectief tactisch gebruik door militairen van een wapen dat precies is gericht op het uitschakelen van het beoogde vijandelijke doel, zonder dat daarbij - zoals bij een „gewoon" atoomwapen - onnodig schade wordt toegebracht aan de burgerbevolking en aan gebouwen en installaties. Het neutronenwapen zou dus „humaner" zijn, en is dan ook in de Amerikaanse Senaat door de voorstanders verdedigd op grond van het feit dat deze de levens en bezittingen van burgers zou sparen. Zo zou een neutronengranaat van 1 kiloton dezelfde schade toebrengen aan de bemanning van aanvallende tanks als een „gewone" atoombom van 10 kiloton, die echter zeer veel algemene schade zou toebrengen (de Hiroshimabom was 20 kiloton). Bovendien zou de neutronengranaat door zijn gespecialiseerde uitwerking op militaire doelen eigenlijk niet mogen worden gerekend tot de atoomwapens, maar eerder tot de wapens die typisch behoren tot de slagveldwapens van conventionele aard. Als zodanig zouden ze de kracht van de verdediging kunnen vergroten en daardoor meewerken aan het voorkomen van oorlog. De tegenstanders wijzen erop dat -hoe men het ook keert of wendt - de neutronengranaat een atoomwapen is omdat deze is gebaseerd op de splitsing of fusie van de atomen. Daardoor bestaat het gevaar van escalatie tot gebruik van grotere kernwapens en tenslotte tot de ramp van een grote atoomoorlog. Van de kant van het Warschau Pact is scherp geprotesteerd tegen de neutronenwapens, maar we moeten erg voorzichtig zijn met de beoordeling van zulke protesten omdat zij wel eens sterk politiek gekleurd kunnen zijn, aangezien dit wapen een voordeel voor het Westen kan betekenen. Nieuwe wapenontwikkelingen van hun eigen zijde worden altijd als iets positiefs gezien.

Een humanistische visie

Vanuit humanistisch oogpunt moeten we bij onze beoordeling waken tegen simpele uitspraken zoals „èlk wapen is slecht". De mensheid heeft wapens gebruikt zolang zij bestaat. We moeten ons geen illusies maken dat wapens nog zijn weg te denken. Het gaat m.i. om het scheppen van een mentaliteit waarbij niet meteen wordt gedacht aan oorlog wanneer zich verschillen van mening voordoen. Bij zo'n mentaliteit behoort de aandacht niet in de eerste plaats uit te gaan naar het zichzelf voorzien van uitgebreid wapenarsenaal. Aan de andere kant is een totale afwezigheid van wapens ook niet goed omdat dit het geweldgebruik door anderen kan stimuleren; je kunt tegen diefstal zijn, maar het is ook niet goed om diefstal uit te lokken door b.v. een portefeuille met geld onbeschermd en voor een ieder bereikbaar klaar te leggen. Een zekere mate van beveiliging moet er zijn. Het is moeilijk te bepalen waar de grens ligt tussen een (vreselijke) wapenwedloop, en het beveiligen van de eigen cultuur (o.a. humanistische) vrijheden. We moeten zodanige wapens hebben dat we daarmee voorkómen dat een ander ons

redaktie-sekretaris:
stormbaan

1977

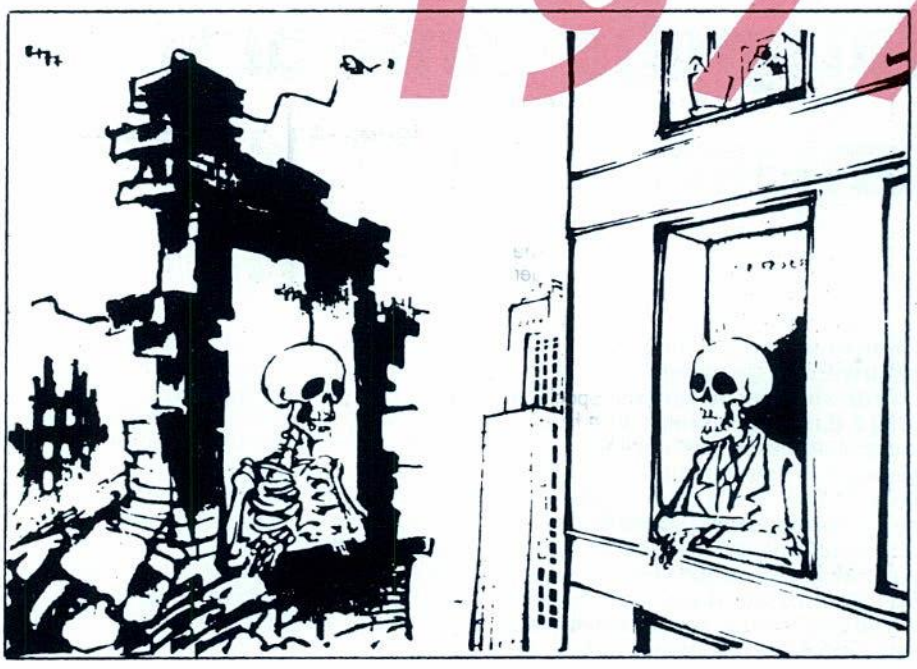

„Wat vindt u humaner: een atoom- of een neutronenbom?"
(in het Duitse tijdschrift „Der Humanist" van 9 sept. '77).

aanvalt. Dat is de preventieve werking. Het is ook nog te verdedigen dat de bewapening op peil wordt gehouden, want anders verliest de oorlogspreventie haar waarde. Maar hoever gaat dat „op peil houden?".
Voor wat betreft de neutronenwapens staan we voor een speciaal dilemma; verbeteren zij wel de preventieve werking en zijn zij dus vrede-bevorderend, óf stimuleren zij juist de wapenwedloop en vormen zij een nieuw gevaar voor een wereldbrand door uitbreiding van het escalatiegevaar? Voorlopig houd ik het nog op het laatste. Er is nog geen duidelijke noodzaak aangetoond die er op wijst dat het Westen zoveel in de bewapening achter staat dat we dringend behoefte hebben aan nieuwe middelen om een oorlog te vóórkomen. Zolang dat nog niet zo is, is de invoering van een belangrijk en gevaarlijk wapen als de neutronenbom niet noodzakelijk. De negatieve factoren (wapenwedloop, dringend gevaar) overheersen t.o.v. de middelenfactoren.
De conclusie zal dan zijn: invoering van neutronenwapens moet vooralsnog worden afgewezen. We moeten ons verzetten tegen opname daarvan in onze defensie én tegen opslag op ons grondgebied

Karel Bloema

Verklaring inzake neutronenbom

het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond verzoekt regering en parlement:

al het mogelijk te doen opdat ons land, ons volk noch ons bedrijfsleven wordt betrokken bij of medewerking verleent aan het tot stand komen, het produceren, transporteren of opslaan en het directe of indirecte gebruik van de neutronenbom,

tevens:
alles in het werk te stellen opdat dit wapen – evenals andere kernwapens en geofysische wapens – bij internationaal verdrag wordt verboden

wij kunnen en mogen in beginsel niet berusten in de aanvaarding van de oorlog als politiek middel. Wij pleiten met kracht voor een speciale stellingname inzake de neutronenbom

Deze is – in strijd met vergoelijkende beweringen – niet „schoon" en niet nauwkeurig, vernietigt mensen en dieren onder afgrijselijk lijden en ruïneert het nageslacht. Bovendien zal het gebruik van de neutronenbom de drempel tot het toepassen van andere nucleaire wapens verlagen.

Utrecht,
16 september 1977.

1978

Integratie vrouw in de krijgsmacht

In ons land wordt de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt steeds slechter. Voor hen geldt nog altijd dat ze het laatst worden aangenomen en het eerst eruit gegooid. Vrouwen hebben naar verhouding een groter aandeel in de stijgende werkloosheid dan mannen. Ook als de arbeidsmarkt weer wat zal aantrekken lijkt er niet veel uitzicht op verbetering. Vrouwen willen immers het liefst een part-time baan en die worden voorlopig niet zo veel aangeboden. Des te merkwaardiger is het, dat er opeens een grote instelling naar voren komt, die zegt vrouwen te willen aannemen.

Brief BLS
Die instelling is de nederlandse krijgsmacht. Op 28 juni 1977 was het zo ver. De Bevelhebber der Landstrijdkrachten deed op die dag een brief uitgaan aan „alle commandanten t/m het niveau van commandanten van bataljons en zelfstandige compagnieën" over het onderwerp: „integratie vrouw in de krijgsmacht". Die brief begint met: „Vrouwen zijn gerechtigd op gelijke voet met mannen een overheidsambt te bekleden en alle ingevolge de nationale wetgeving ingestelde overheidsbetrekkingen te vervullen, en wel zonder enig onderscheid. Aldus luidt Artikel 3 van het in 1953 te New York gesloten „Verdrag betreffende de politieke rechten van de vrouw". Dit Verdrag is met ingang van 28 oktober 1971 voor Nederland in werking getreden. Nederland heeft bij de ondertekening van dit Verdrag geen enkel voorbehoud gemaakt, zodat Artikel 3 ook voor de krijgsmacht in volle omvang geldt."

Waarom nu opeens?
Het recht van vrouwen om op gelijke voet met mannen in het nederlandse leger te werken, bestaat dus al ruim zeven jaar. Je vraagt je dan af, waarom er pas nu aktieve stappen worden ondernomen om vrouwen in de krijgsmacht te integreren?
Zijn vrouwen er eindelijk in geslaagd met hun emancipatie eisen in legerkringen door te dringen? Of is het zo dat de emancipatiegedachte plotseling erg goed past in het streven om een vrijwilligerskrijgsmacht op de been te krijgen? *Voorlopig* is zo'n vrijwilligersleger niet haalbaar, het is te duur en niet te bemannen, volgens het eindrapport van de Commissie Mommersteeg, dat op 10 januari aan minister Kruisinga is aangeboden.
Wel zou echter onderzocht moeten worden, volgens de kommissie, of de krijgsmacht meer van vrijwilligers gebruik kan maken! Over dat vrijwilligersleger schreef Van de Belt al eerder in EGO (dec. '77), dat het „ongewenst, want a-sociaal is, omdat men één van de beroerdste klussen in de samenleving probeert af te schuiven op die groep jongeren, die toch al niet zo veel kansen heeft." Het is nodig daarbij te beseffen, dat tweederde van de hier bedoelde groep – de werkende jongeren – uit meisjes bestaat!
En dit is blijkbaar een aantal leden van de kommissie Mommersteeg ook niet ontgaan, want de Legerkoerant van 11 januari j.l. meldt nota bene, dat een *"minderheid vindt dat het vrijwilligerssysteem juist binnen afzienbare tijd moet worden ingevoerd. Deze groep stelt dat een eventueel personeelstekort kan worden ondervangen door het naar verwachting ruim beschikbare vrouwelijke wervingspotentieel. Ook verwacht men dat de maatschappelijke en militaire voordelen ruimschoots zullen opwegen tegen extra financiële offers."*

Goedkope arbeidskrachten
Bij mij komt nu wel de onaangename gedachte op, dat hier wordt voorgesteld om vrouwen op dezelfde manier in het leger te gebruiken als dat ook in de burgermaatschappij gebeurt. Namelijk als een reservoir van goedkope arbeidskrachten. Want de emancipatie van vrouwen in het leger wordt nu ook weer niet zo erg ver doorgevoerd. Immers „door d minister van defensie is echter de beperking gesteld, dat de vrouwelijke militair moet worden uitgesloten van de vervulling van specifieke gevechtsfunkties." Deze beperking is er één van nederlandse afkomst, want in het internationale verdrag betreffende de politieke rechten van de vrouw, is een dergelijke uitspraak niet te vinden.

Geen karrière-mogelijkheden
Wat houdt deze bepaling nu in? Dat het er naar uit ziet, dat vrouwen binnen de krijgsmacht – ondanks schone emancipatiegedachten – dezelfde funkties gaan verrichten als in de burgermaatschappij. Want het komt er op neer dat een karrière

binnen de wapens der infanterie, cavalerie, artillerie en genie altijd via de specifieke gevechtsfunkties loopt. En dus kunnen vrouwen nooit officier worden bij a. de wapens infanterie, cavalerie, artillerie en genie, b. de dienstvakken officieren speciale diensten infanterie, cavalerie, artillerie en genie en c. het dienstvak officieren technisch opzichter genie.
Maar ook geen onderofficier in de categorie instructeurs infanterie, cavalerie, artillerie en genie.

Vrouwen zullen dus vooral kunnen worden geplaatst bij de militaire administratie, geneeskundige troepen, intendance, aan- en afvoertroepen, technische dienst en verbindingsdienst. Klinkt dat niet bekend? Rechtspositioneel zullen vrouwen aangepast worden aan de Ook in lie nu ook voor mannen hebben Ze kunnen als kortverband vrijwilliger of als technisch specialist te werk worden gesteld, dan wel als volledig beroepsmilitair.

Alleen in laagste banen
Ook in de burgermaatschappij hebben vrouwen officieel dezelfde rechten als mannen. Dat verhindert echter niet, dat ze *als groep* de laagst betaalde, vaak minst aantrekkelijke banen vervullen. Ze maken huizen en kantoren schoon, verzorgen zieken en bejaarden, typen ander**man**s werk, brengen de koffie rond, vervoeren de kinderen, zijn telefoniste, enz.
De burgermaatschappij heeft een netwerk van personeelschefs, arbeidsburo's en andere arbeidsbemiddelaars die de maken oming van vrouwen naar verzorgfunkties weten tegen te typen a.

Omdat dit laatste in het leger denk ik moeilijker is, heeft men hier bij voorbaat keiharde maatregelen ingebouwd om vrouwen uit belangrijke karrières te houden. Het is zelfs ook nog zo, dat het *aantal* vrouwen in alleen de lagere rangen binnen de cavalerie, infanterie, artillerie en de genie aan een maximum zal worden gebonden van 10%. Omdat er anders geen rouleerfunkties voor mannelijke militairen tijdens hun karrière zouden overblijven! (aldus letterlijk de Legerkoerant van 7 juli 1977)

Onderzoek KMA-studenten
Als men deze keiharde diskriminatie ook nog legt naast het onderzoek dat twee studenten van de Koninklijke Militaire Academie, Peter Fröling en Skip Springer verrichtten, dan krijgt men enig idee van wat de integratie van de vrouw in de krijgsmacht ongeveer zal gaan inhouden. Deze twee studenten ondervroegen ongeveer 500 beroepsmilitairen over hun ideeën omtrent de Vrouw in de Krijgsmacht. De Volkskrant van 29 dec. '77 meldt hierover: „Vrouwen moeten wel dezelfde (promotie) kansen krijgen als mannen, maar de helft van de ondervraagde militairen schijnt het toch niet zo prettig te vinden om onder vrouwen (commandant) te werken, want 50 percent geeft de voorkeur aan een man wanneer er een baan op hun niveau vrijkomt. Een vrouwelijke baas trekt nou ook niet bepaald. Ze heeft alleen een kans als ondergeschikte. De moederrol staat hoog aangeschreven, zo hoog dat men vindt dat overplaatsingen, oefeningen (gelegerd worden in Duitsland) daarmee in strijd zijn. Ook vindt de helft dat de meeste militaire funkties niet vrouwelijk zijn (dus toch maar weer Florence Nightingale spelen)."

Wat vinden vrouwen er zelf van?
Uit dit alles is duidelijk, dat het welkom voor vrouwen in de krijgsmacht verpakt is in handicaps. *Als* vrouwen er al aan zouden willen meedoen, hebben ze bij voorbaat geen schijn van kans op een gelijke berechtiging.
Wat vinden de bestaande vrouwelijke militairen, verenigd in Milva, Luva en Marva ervan? Je hoort daar bijna niets van. In ieder geval zó weinig, dat ik niet kan geloven dat de emancipatie vertaald in integratie van de vrouw in de krijgsmacht in die hoek van het leger bedacht is. Ekonomische motieven, die meestal een rol plegen te spelen in kringen van manlijke beleidsvoerders, lijken bij de integratie van de vrouw in het leger de boventoon te voeren.
En hoe moet het nu met de vrouwelijke militairen, die al dan niet tegen hun wil hun werk temidden van hun manlijke kollega's zullen moeten vervullen? Of er enig onderzoek is gedaan naar hun wensen, is mij niet bekend.

Hoe zal het gaan?
Ook blijkt uit geen enkele beschouwing hoe men zich deze integratie heeft voorgesteld. En ik denk daarbij bijvoorbeeld aan de weinige meisjes die de laatste jaren in het lager technisch onderwijs zijn gaan meedraaien. Deze meisjes hebben een hoop extra energie nodig om zich staande te houden temidden van deze mannenwereld. Schuine moppen, denigrerende opmerkingen en regelrechte vrouwenhaat worden op ze losgelaten.
Vrouwelijke militairen zal zonder twijfel een zelfde vuurdoop te wachten staan.
In dit verband viel mij ook een stukje op in de Helderse Courant van 3 janu[illegible]. waar[illegible]ermeld wordt. d[illegible]en op el[illegible]duizend vrou[illegible]ke onderh[illegible]gen van de belgische krijgsmacht voortvluchtig is. De belgische senaat heeft dit meegedeeld en voegt daar aan toe, dat ze vermoedt dat er „intermenselijke problemen" aan ten grondslag liggen.

Hoe denkt de nederlandse krijgsmacht met deze intermenselijke problemen om te gaan? Vrouwen zullen nauwelijks met hun geestelijke nood, hun angst voor lichamelijk geweld en verkrachtingen, hun eenzaamheid e.d. terecht kunnen bij medische en sociale diensten en de geestelijke verzorging in het leger. Deze bestaan immers uitsluitend uit mannen!
Vrouwen hebben minder dan mannen de neiging om massaal in drankverbruik te vluchten als ze het niet meer zo zien zitten. Het lijkt me dán ook gezonder om weg te lopen.

Begeleiding nodig
Het is te hopen dat er van de kant van vrouwelijke militairen eisen zullen worden gesteld vóór de integratie van de vrouw in de krijgsmacht een feit wordt. Deze eisen zullen moeten liggen op het terrein van de nu bij voorbaat ingebouwde diskriminatie tegen vrouwen. Bovendien zal er een uitgebreide begeleiding moeten komen voor de betreffende vrouwen, maar ook van de mannen, die funktioneel met hen te maken krijgen.

Tot slot wens ik Ingrid van Schaik straks heel veel sterkte als eerste studente op de KMA en vervolgens bij de Luchtmacht. Wel heb ik me afgevraagd, of ik met haar zou willen ruilen. Het antwoord is nee.

Anneke Rooselaar

„Foto met toestemming overgenomen van De Vliegende Hollander, maandblad van de Koninklijke Landmacht, december 1977"

Van maand-
naar kortverband

1979

Libanon en de Humanisten

Vanaf het moment dat een telegram aankondigde, dat het kabinet bereid was het nederlandse VN-bataljon in Zuidlaren (met enkele ondersteuningseenheden) deel te laten nemen aan het werk van de VN-vredesmacht in Zuid-Libanon, heeft de dienst Humanistische Geestelijke Verzorging bij de strijdkrachten (HGV) zich op de daaruit voor haar voortvloeiende konsekwenties bezonnen.

Raadsman naar Libanon

Niet de minst belangrijke daarvan was de vraag of er, naast de representanten van de konfessionele geestelijke verzorging, ook een humanistisch raadsman mee zou moeten naar Libanon. Een vraag die – hoewel niet gemakkelijk voor een kleine dienst met (een soms pijnlijk) gebrek aan mankracht – positief werd beantwoord. En wel met als voornaamste reden dat een dienst HGV, die immers haar bestaansgrond vindt in de solidariteit met mensen in de krijgsmacht, juist ook hier de mogelijkheid moet scheppen voor de uitgezonden militairen om met persoonlijke problemen of in (onverhoopte) geestelijke nood bij een vertrouwensman te kunnen aankloppen.
Besloten werd dan ook dat een "raadsman van het eerste uur", Henk van Sandwijk (met Tunesië-ervaring en franstalig), met het bataljon zal meegaan. Vooralsnog moet dit geschieden voor een periode van maximaal drie maanden, waarna op grond van zijn ervaringen de wenselijkheid en mogelijkheden van een eventuele verlenging door de dienst HGV nader zullen worden bezien.
We denken daarbij ook dat onze humanistische inbreng, waarin zelfbeschikking van mensen zo belangrijk is, van groot belang kan zijn. Juist in een situatie waarin die zelfbeschikking, door de nood gedwongen, op een laag pitje staat.

Gat in Nederland

De gevolgen van de uitzending van Henk van Sandwijk naar Libanon voor zijn rayon in Nederland (Apeldoorn, Deventer, 't Harde e.a.) hebben voor ons zwaar gewogen; we hebben gemeend ze te moeten aksepteren. Immers: de deelnemers aan zijn g.v.-uren zullen deze moeten missen; ook zullen ze zijn hulp bij persoonlijke problemen niet kunnen inroepen, maar verwezen worden naar een ander. Evenzeer zullen de beroepsmilitairen van ons moeten aannemen, dat er tijdelijk een gat moet vallen in het rayon Van Sandwijk, waarin we alleen in hoognodige gevallen kunnen voorzien. De dienst HGV beschikt ook niet (i.t.t. de godsdienstige g.v.) over de mogelijkheid reserve-g.v.-ers in te zetten. Graag rekenen we daarom bij voorbaat op begrip voor een aantal nadelige gevolgen, die we niet zullen kunnen opvangen in deze tijdelijk opengevallen plaats.

Recht op zelfbeschikking

Hiervoor stipten we al even aan, dat het zelfbeschikkingsrecht van mensen voor humanisten een zeer wezenlijk uitgangspunt is. Het vormt dan ook het centrale thema van dit artikel en daarom moet ons ook het volgende van het hart.
Humanisten hebben de roep van degelijkheid in denken en werken. Ze hebben ook de roep van „lastigheid" en soms „doordrammerigheid", juist in die situaties waarin onnodig en onnozel aan het recht op zelfbeschikking van mensen wordt getornd of voorbijgegaan. Daar waar mensen worden verschoven of het tinnen soldaatjes zijn.
En dat gebeurde, toen „Den Haag" de beslissing nam dat er op korte termijn naar Libanon moest worden gegaan. Wat zagen we gebeuren? Zonder tijdige inschakeling van het parlement nam het kabinet haar principe-besluit om aan de vredesmacht in Libanon het VN-bataljon in Zuidlaren ter beschikking te stellen. Dat was 12 januari. Wat er in de weken nadien gebeurde is in de pers en in de andere media breed uitgemeten. Toch misstaat het hier niet om uit de toen gekreëerde grabbelton van missers en misverstanden een greep te doen.

Gebrek aan informatie

Door voorbij te gaan aan een grondige parlementaire diskussie werd niet alleen het parlement voor het blok gezet, maar schoot het kabinet bovendien schromelijk tekort in openheid en democratische zorgvuldigheid. De gevolgen waren niet gering. Er leek bijna een soort massapsychose inzake de militair-politieke situatie in Zuid-Libanon te ontstaan. De ongetemperde onkunde over dit gebied kwam tot uiting in twee uitersten: het ene stelde de situatie voor als een permanent slagveld, het andere schilderde de situatie bijna af als een vakantie-oord waar het best toeven was. Tussen die uitersten werden met name de bij uitzending betrokkenen, bij gebrek aan goede informatie, heen en weer geslingerd. Pas toen militairen, journalisten en camera-mensen zich goed in de VN-zone gingen verdiepen, kwam er een meer realistisch beeld te voorschijn: een VN-klus die verre van simpel was, geenszins zonder risico's, maar ook geen permanent slagveld in de gebruikelijke zin van het woord. Internationaal politiek gezien kon de publieke opinie kiezen, wisselend per etmaal, tussen diverse tegenstanders van de komst van het nederlandse bataljon: de Israeli's, de libanese christenen, de PLO. In welk wespennest hebben we ons eigenlijk gestoken? zo vroegen velen zich af.

Vrijwilligheid

Bovendien ontstond er ook nog een staatsrechtelijk steekspel hoog boven burger en militair uit: de vraag wat „vrijwilligheid" betekent voor de dienstplichtige soldaten binnen het Zuidlarense bataljon. Artikelen uit de grondwet zowel als uit de dienst-

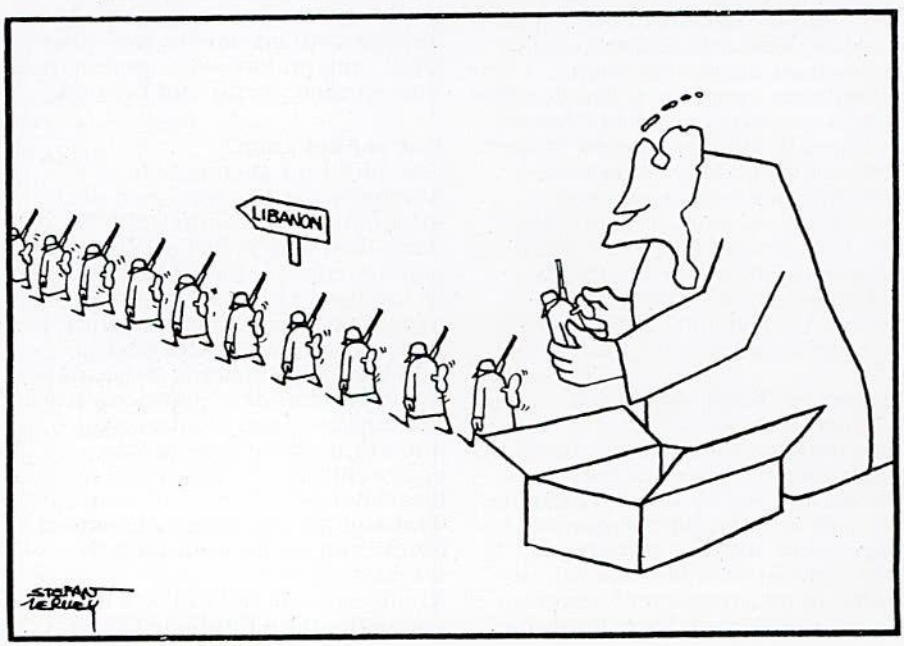

Stefan Verweij
in de Volkskrant van 6-2-'79

1979

plichtwet, werden de gewone burgers om de oren geslagen door juristen die eindelijk ook moesten ontdekken dat hier een belangrijke kwestie niet tijdig was aangepakt: nl. of je een dienstplichtige tegen zijn wil (zelfbeschikkingsrecht!) naar een niet-territoriaal of NAVO-gebonden operatie, mag sturen? Sedert 1965, toen Nederland zijn VN-bataljon ter beschikking stelde voor VN-doelen, was er nooit (?) een politikus op de gedachte gekomen om dit punt uit te vlooien. Onvoorstelbaar, maar waar!
Echter, er kwam nog meer aan het licht. Naast de Gordiaanse knoop van de (on)vrijwilligheid, kwam voor het voetlicht de niet geprepareerdheid van militairen op een mogelijke VN-taak. Was dit al schrijnend boven water gekomen toen voor ons „Namibië" een blauwe maandag VN-doel werd, met „Libanon" bleek dit nog erger het geval. Hier was immers haast geboden! De gevolgen van de kabinetsbeslissing om aan „Libanon" mee te doen (zonder dénken vooraf, zonder kennis van zaken ter plaatse, zonder parlementaire diskussie, zonder geestelijke en mentale voorbereiding van direkt betrokken militairen, zonder goede voorlichting aan het publiek), waren inderdaad niet gering. Ze droegen nog veel verder dan werd bevroed.

Ernstige gevolgen

Het minste wat al optrad was (zie boven) een wekenlange „vergiftiging" van de publieke meningsvorming. Wie sprak de waarheid? Wat was er nu precies aan de hand? O, hebben wij ook nog een VN-bataljon? De beeldvorming van het kabinet, werd er niet beter op. Het ergste was evenwel dat een overheid uit politieke motieven zo over menselijke motieven heen kan walsen; hier in het bijzonder van de dienstplichtige en vrijwillig dienende militairen.
Een politieke beslissing in Den Haag joeg als een vloedgolf van militaire instrukties naar het noorden: Assen en Zuidlaren werden konsentraties van menselijke onzekerheid, paniek en niet zelden ontreddering. Militairen van hoog tot laag werden in een soort vakuüm geplaatst, waarin de instruktie-golf wel af en toe zeer hoog opsloeg.
Voor de betrokken beroepsmilitairen betekende dat: dag en nacht doorwerken, selekteren, oefenen, vergaderen, voorlichten, zich de kritiek van de hals houden, werken met halve informatie, improviseren. Onder druk van politiek Den Haag werden noodzakelijke stations te snel gepasseerd of andere te snel bereikt. Te snel gepasseerd werden: de rechtsgrond van de dienstplichtige militairen, grondigheid van de selektie-procedure, toepassing van het beroep op de wet gewetensbezwaren, formele inschakeling van alle hulpverleners met inbegrip van de geestelijke verzorging. Te snel bereikt werden: dienstbevel en Nieuwersluis. Voor een groot aantal dienstplichtige militairen werd „Libanon" een ondoorzichtige stroom van ongerijmdheden. Niet voorbereid op zijn VN-taak, noch mentaal noch geestelijk, werd hij ineens gekonfronteerd met politieke doeleinden, waar hij emotioneel niet de tijd voor kreeg noch had gekregen zich die eigen te maken. Eer hij daar aan toe was kunnen komen, was hij de speelbal geworden van een partij paniekvoetbal tussen een klub verontruste ouders en dito politici.

Vakbonden

In zo'n situatie mag Jan Soldaat anno 1979 van geluk spreken dat er soldatenvakbonden zijn: de AVNM en de VVDM. Want het zijn vooral die bonden geweest die de tegen-informatie op gang brachten: via enquêtes die aantoonden dat een aantal maten zich overrompeld en gepakt voelde; die ook aantoonden dat velen onder hen het, op z'n zachtst gezegd, niet vanzelfsprekend vonden dat dienstplicht-Nederland ook Libanon-plicht inhield.
Het zijn ook die bonden geweest die (soms) ingedutte politici op hun taak wezen en die een brug sloegen tussen verontruste ouders en de politieke partijen. Het zijn ook met name de bonden geweest die de rechtsgrond van dienstplichtigen hebben verdedigd of verhelderd. Geholpen door bezorgde juristen van binnen en buiten de eigen gelederen. Ook toen enkele dienstweigeraars in Nieuwersluis belandden, waren het weer de bonden die fel protesteerden.

Raadsman in Drente

Onze raadsman in Drente, Wil Gerards, stond voor de vraag: wat te doen nu het zelfbeschikkingsrecht van een aantal militairen zó, als gevolg van de veel te grote politieke voortvarendheid in Den Haag, tussen wal en schip dreigde te raken. Hij kon als humanist maar één ding doen: zich warm lopen voor de bescherming van het recht op zelfbeschikking! En hij kreeg zijn handen meer dan vol: vooral met jongens die bang werden vanwege zoveel verbaal geweld, wier slapende gewetensnood ruw werd wakker geschud bij het vooruitzicht misschien toch daadwerkelijk – zij het dan in het kader van een vredesmacht – de trekker te moeten overhalen, die niet meer wisten waar ze aan toe waren. Gerards kreeg echter niet alleen zijn handen vol, maar werd ook voorwerp van een aantal misverstanden die, hoewel hopenlijk nu voor een deel rechtgezet, toch niet alleen voor de humanistische kronieken dienen te blijven bewaard.

Hij kreeg het verwijt te horen als zou hij alleen maar „weigeraars" willen helpen. De w[illegible]lijkheid [illegible]s dat hij, hoewel **pri[illegible]pieel** v[illegible] ieder beschikba[illegible]**raktisch** w[illegible] gedwong[illegible] zijn tijd te verdelen over de grote toeloop van noodgevallen.
Het verwijt werd ook gehoord als zouden de humanisten anti-VN-in-Libanon zijn. Een **konkreet politieke** stellingname waarover een humanistisch raadsman zich als zodanig in zijn funktie van **geestelijk** verzorger niet zal uitlaten.
Ook werd kwalijk genomen, dat hij zowel in het openbaar als in de kring van militairen wees op de weg waarlangs recht gevonden kon worden. Hoeveel misverstanden woorden (kort, krachtig, onvolledig weergegeven soms) via de publiciteitsmedia ook kunnen oproepen, de intentie was om duidelijk te maken dat er in Nederland zaken spelen die mensen in hun recht op zelfbeschikking konden bedreigen. Daar ging het om en om niets anders!

Drievoudige ervaring

Waar het ons ook in de toekomst om zal blijven gaan, is het recht op zelfbeschikking van mensen. Als dat wordt aangetast of bedreigd (in dit geval door een kabinetsbeslissing en door de futloosheid van politici die tenslotte nog een parlementair debatje afdwongen, maar de aangerichte schade niet ongedaan konden maken, noch hun principes – t.a.v. vrijwilligheid – in daden omzetten), dan zullen wij opnieuw trachten dit tegen te houden of te bevechten.
In dat opzicht liggen Drente en Zuid-Libanon vlak naast elkaar.

En zo zal „Libanon" voor ons humanisten, nu al minstens voortleven als een drievoudige ervaring:
– een ernstig beroep op onze daadwerkelijke solidariteit met mensen in de krijgsmacht;
– een waarschuwing voor politieke beslissingen waarin het menselijk gezicht ontbreekt;
– een vergrote waakzaamheid vanwege het feit dat in Nederland een op zichzelf respektabel politiek ideaal onnodig in spanning kan worden gebracht met een grondrecht van mensen: dat van de zelfbeschikking.

Joos Sinke en Frank Spoelstra

EGO: heeft alles in 't vizier

1979

Het Humanistisch Verbond en homoseksualiteit

Hoe denken humanisten over homoseksualiteit? Deze vraag deed zich voor op een weekend over „homoseksualiteit en de kerken", georganiseerd door de nederlandse Vereniging tot Integratie van Homoseksualiteit COC. Het Humanistisch Verbond was uitgenodigd om als waarnemer aanwezig te zijn en tevens informatie te verschaffen over de houding van humanisten.

In tegenstelling tot de meeste christelijke kerken, heeft het HV nooit een officiële verklaring inzake homoseksualiteit gegeven. Toch is er in de geschiedenis van de humanistische beweging wel het een en ander terug te vinden, waaruit een over het algemeen positief standpunt mag worden afgeleid. Honderd jaar nadat de strafbaarstelling van homoseksueel kontakt uit ons strafrecht was verwijderd, keerde in 1911 de wettelijke achterstelling terug. Homoseksueel kontakt werd strafbaar gesteld tussen meer- en minderjarigen (art. 248-bis W.v.S.). Deze achterstelling was het resultaat van katholieke en gereformeerde invloeden. Uit socialistische en liberale kringen werd ze bestreden. Maar het waren vooral de vrijdenkers die zich op dit punt verdienstelijk hebben gemaakt. Als enige organisatie hebben zij zich achter het Wetenschappelijk-Humanitair Komitée gesteld, de eerste groep die zich inzette voor de gelijkberechtiging van homoseksuelen in Nederland.

Humanisme en seksualiteit

Na de Tweede Wereldoorlog heeft het HV steeds voorop gelopen, vergeleken bij de houding van de kerken. Zij die dat wensten hoefden hun homoseksualiteit in kringen van het verbond niet te verbergen. In 1963 verscheen een brochure onder de titel „Humanisme en sexualiteit". Het was resultaat van vele besprekingen over „het sexuele vraagstuk" zoals men dat indertijd formuleerde. De standpunten uit deze brochure mogen nu verouderd zijn, voor die tijd golden ze als zeer progressief. Het huwelijk werd niet als enige leefvorm gepropageerd, al was de waardering ervoor het grootst. Homofilie werd gerespekteerd, maar zeker niet voor een ideale gerichtheid aangezien. Men zag het als een nu eenmaal gegeven afwijking waar niks aan te doen was: „de homofielen én de anderen zullen er mee moeten leren leven". Het duurzaamheidsaspekt van homofiele relaties kreeg nogal overdreven aandacht.

Geen apart oordeel

De diskussies zijn ook ná 1963 voortgezet en de meest recente standpunten inzake verschillende maatschappelijke problemen treffen we verwoord in „Humanistisch Perspektief" (1977). Punt 9 van dat Perspectief zegt: „Seksualiteit dient niet uitsluitend ten dienste te staan van de voortplanting, maar net als alle andere vormen van menselijk beleven en omgaan met elkaar, bij te dragen tot het ontwikkelen van een samenleving waarin menselijke waardigheid en verantwoordelijkheid – ook met het oog op de beheersing van de bevolkingsgroei – in acht genomen wordt".
In een toelichting op dit punt wordt gesteld dat seksualiteit niet als iets heel aparts in het leven moet worden gezien. Op zich is seksualiteit noch slecht (traditionele christelijke moraal) noch goed (lustbevredigingsopvatting). Seksualiteit ontleent haar menselijke waarde, net zoals andere vormen van kreativiteit en kommunikatie, aan de wijze waarop zij bijdraagt aan menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid. Over homoseksualiteit wordt geen apart oordeel gegeven, wat logisch aansluit bij de algemene gedachtengang uit punt 9. Wél wordt het doorbreken van vooroordelen ten aanzien van minderheden apart genoemd, omdat dat één van de maatschappelijke middelen is op weg naar vrijheid en verantwoordelijkheid in seksueel opzicht.

Verklaring opgehouden

Toen in 1977 Anita Bryant een geslaagde aktie ondernam om homofielen in Amerika hun gelijke rechten af te pakken, werd in Nederland een tegenaktie georganiseerd. Er werd een grote advertentie geplaatst in Amerikaanse kranten. Tot de ondertekenaars behoorde Rob Tielman, voorzitter van het HV. De katholieke kerk in Nederland gaf niet thuis, toen naar haar mening werd gevraagd. De bisschoppen schoven de zwarte piet toe aan de „katholieke Raad voor Kerk en samenleving", die nog advies moest uitbrengen. Op het genoemde COC-weekend werd duidelijk waarom een officiële stellingname steeds is uitgebleven. Dr. P. A. van Gennip, sekretaris van de Raad: „Wij hadden vrij snel een advies klaar, waarin gesteld werd dat een Kerk die de liefde preekt, nooit diskriminatie van homoseksuelen kan goedkeuren. Ik vond het een minimumverklaring, maar voor de bisschoppen stond er kennelijk te veel in. We kregen de tekst telkens teruggestuurd. Een verklaring is gewoon opgehouden."

Grote weerstanden in de kerken

Intussen hebben twee van de zeven bisschoppen wél van zich laten horen: ze wijzen homoseksueel gedrag gewoon af. Ook van gereformeerde zijde kunnen homo's weinig heil

Begin 1979 peilde het Nederlands Instituut voor Publieke Opinie (beter bekend als het NIPO) dat 58 percent van het Nederlandse volk de volgende stelling kon onderschrijven: „de kernwapens de wereld uit te beginnen met Nederland". Zonder

1979

verwachten, zo bleek op het weekend. De Synode heeft jaren geleden al een studiekommissie op het onderwerp gezet. Die kommissie kwam met een tamelijk positief rapport, maar de synode nam geen standpunt in. De zaak is opnieuw „in studie" genomen, omdat er grote weerstanden zijn. Het weekblad „De Tijd" kondigde een reportage over het COC-weekend aan onder de titel „Wat zoekt een homo in de kerk!" Een buitenkerkelijk staflid van het COC zei daarover tegen De Tijd: „Je blijft toch geen lid van een kerk die jouw bestaan ontkent, die jouw vernedert en uitspuwt?" De meeste – kerkelijke – deelnemers aan het weekend deelden die mening niet. Ze voelden zich „ergens verbonden" met hun kerk en bleven het de moeite waard vinden van binnenuit begrip te kweken, zodat ook zij er bij kunnen horen.

Benadering humanisten sprak velen aan

De benadering van humanisten, zoals hiervoor geschetst, sprak velen aan. Het wekt dan ook verbazing dat het COC de werkgroep kerken, die het weekend had georganiseerd, nog niet heeft omgebouwd tot een pluriforme studiegroep „homoseksualiteit en levensbeschouwing". Per slot is het COC een levensbeschouwelijk pluriforme organisatie, waarin de ontmoeting van de verschillende levensovertuigingen op het gebied van homoseksualiteit vruchtbaar kan werken.

Bovendien is het voor mij nog de vraag of voor álle humanisten homoseksueel gedrag geen punt is. In het „Humanistisch Perspectief" wordt, waar het gaat over seksualiteit, sterk de nadruk gelegd op het leveren van een bijdrage aan menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid.
Ik vind dat een tamelijk hoogdravende en moralistische opvatting, die misschien van toepassing is op erg hechte en diepgaande relaties. Het zou dwaas zijn seksualiteit uitsluitend voor te behouden aan deze kategorie. Seksuele gevoelens en gedragingen maken deel uit van ons aller alledaagse leven en ze komen voor in alle vormen en gradaties. Waarbij seks dus heel gewoon ook lekker kan zijn, zonder direkt een bijdrage te leveren aan „menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid". Seksualiteit die enkel is gericht op bevrediging van de lusten, hoeft niet meer of minder te zijn dan de beleving in het perspektief van een sterk emotionele verbondenheid. Het is onder meer de verdienste van de homobeweging dat deze laatste opvatting meer gemeengoed is geworden en ik kan daar geheel mee instemmen.
Mede-humanisten die eventueel willen meewerken aan een studiegroep „homoseksualiteit en levensbeschouwing" kunnen zich met mij in verbinding stellen.

Bert Boelaars

(Overgenomen uit de Humanist van 15 maart 1979)

Naar schatting 2000 mannelijke en vrouwelijke homofielen hielden in juni 1977 in Amsterdam een demonstratieve protestoptocht uit solidariteit met de vervolgde homoseksuelen in Amerika.

keuren: met twee maten meten

1980

Dienstplichtigen en kernwapens

Begin 1979 peilde het Nederlands Instituut voor Publieke Opinie (beter bekend als het NIPO) dat 58 percent van het Nederlandse volk de volgende stelling kon onderschrijven: „de kernwapens de wereld uit te beginnen met Nederland". Zonder weet te hebben van deze enquête-uitslag is het konstateerbaar dat het verzet tegen de kernbewapening steeds meer toe blijkt te nemen. Ook onder soldaten is de nodige beroering ontstaan met betrekking tot het kernwapenvraagstuk, getuige de open brief van enkele tientallen soldaten aan de nederlandse volksvertegenwoordiging (begin november 1979).

Niet vreemd en niet nieuw

Om een aantal redenen is het niet bevreemdend dat ook de dienstplichtigen zich zijn gaan uiten. Als 58% van het Nederlandse volk de kernwapens de wereld uit wil hebben (om te beginnen uit Nederland) dan betekent dit, dat zeker ook een flink percentage dienstplichtigen zich op dat standpunt stelt. Tevens worden de meeste dienstplichtigen als het ware met hun neus op de kernwapens gedrukt. Men is er òf direkt bij betrokken (artillerie te Havelte-Lance- en 't Harde-M 110-; LB in Duitsland; vliegveld Volkel) òf indirekt door het verrichten van de zogenaamde sitewacht ('t Harde en Darp). Het schrijven van een open brief over kernwapens is bovendien geen nieuw verschijnsel.
We moeten daartoe zelfs terug gaan tot 1970!

Toen schreven ruim honderd militairen uit Ermelo (als ik me niet vergis van het aldaar gelegen geneeskundige bataljon) een brief naar de minister van defensie. In deze brief deelden ze de bewindsman mee „Dat zij zich niet zonder meer ter beschikking zullen stellen voor een militaire aktie, waartoe buiten hen om is besloten" (gedoeld werd o.a. op de inzet van kernwapens).
De brief had een schokeffekt. Er werd van alle kanten op gereageerd, de militairen werden verhoord, kranten en weekbladen hielden zich met de zaak bezig, er werden vragen in de Kamer gesteld. Na enige tijd verstomde het rumoer en werd het stil.
Nou, niet helemaal.
De briefschrijvers stuurden een half jaar later een kopie van de brief naar de minister en drongen aan op een

antwoord voor ze afzwaaiden. Toen werd het echt stil.

1977

Tijdens de g.v.-uren werd er wel regelmatig over het kernwapenvraagstuk gesproken en nagedacht, naar buiten merkte je daar echter weinig van. Een uitzondering was het initiatief van de witte BVD. Deze kleine Bond Voor Dienstplichtigen belegde in oktober 1977 een informatieavond speciaal voor de soldaten van de 19e afdeling veld-artillerie in 't Harde. Op deze avond, die plaats vond in het HMT, bleek bij de aanwezige militairen groot ongenoegen te bestaan over het gebrek aan informatie m.b.t. hun direkte relatie tot hun nucleaire taakstelling. Zij immers bedienden de houwitsers die eventueel met atoomgranaten geladen konden worden. Het verlangen naar een open diskussie waarin alle politieke en morele kanten van het vraagstuk betrokken zouden worden, was erg groot.

VVDM

Ook de VVDM kwam in beweging. In november 1977 sprak de grootste vakbond van dienstplichtigen zich uit tegen de invoering van de neutronenbom. In mei 1978 riep de VVDM op om deel te nemen aan de grote demonstratie in Amsterdam tegen de N-bom. Terwijl op de ledenvergadering van 25 april 1979 de VVDM zich uitsprak voor terugdringing en uiteindelijk afschaffing van kernwapens. In het VVDM-blad Twintig (van 8 mei 1979) kondigde de toenmalige voorzitter van de VVDM Eric Köhler, een nog grotere inzet aan tegen de kernbewapening (besluit algemene ledenvergadering van 25-4-'79). Köhler signaleerde dat het bij oefeningen steeds vaker voorkomt dat het gebruik van kernwapens in het draaiboek staat.

„Dat komt doordat kernwapens de laatste jaren een verfijning hebben ondergaan die hun bruikbaarheid vergroot. Hierdoor vindt er een integratie plaats van deze taktische kernwapens en conventionele (dat zijn normale) wapens.
Door deze ontwikkeling krijgen dienstplichtigen meer en meer te maken met atoombewapening. Daarom is het belangrijk dat dienstplichtigen ook gaan deelnemen aan de diskussie over hoe de atoombewapening kan worden teruggedrongen.
De algemene ledenvergadering van de VVDM vindt dat we uiteindelijk afmoeten van kernwapens. Wij willen graag meedenken over hoe dat zou kunnen. Over één ding zijn we het in de VVDM al eens: de verdere verlaging van de atoomdrempel door de komst van steeds preciesere kernwapens, moet worden stopgezet. Akties daarvoor zullen we met kracht ondersteunen."

Open brief

Op acht november j.l. stuurden 29 dienstplichtige militairen, veelal gelegerd bij onderdelen met nucleaire taken, een open brief aan de Tweede Kamer. De dienstplichtigen spreken in deze brief hun verontrusting uit over de opslag van atoomkoppen, de ontwikkelingen rond de aanmaak en stationering van de N-bom, en de „modernisering" van de kernbewapening.

„Wij, dienstplichtige militairen bij Nederlandse legeronderdelen waar met (mogelijk) nucleaire wapens wordt gewerkt, vinden dat wij, als meest direkt betrokkenen over ge-

noemde ontwikkelingen moeten kunnen meepraten.
Wij zijn het die nu reeds direkt of indirekt met deze kernwapens en konventionele wapens die nucleair gebruikt kunnen worden, omgaan. Wij zullen deze wapens in oorlogstijd moeten bedienen.
Dat vinden wij een zeer zware verantwoordelijkheid."

Vervolgens sommen ze in hun brief een reeks voorbeelden op over het gebrek aan informatie en over de tegenwerking die men ondervindt als men zelf informatie verzamelt of over het kernwapenvraagstuk wil diskussiëren.

„Er wordt ons niet verteld dat we bij een nucleair onderdeel geplaatst worden en na de plaatsing wordt ons nauwelijks informatie gegeven. Alles geschiedt in een sfeer van uiterste geheimhouding. Terwijl we zeker weten dat we met (mogelijk) nucleaire wapens omgaan, is de voorlichting over mogelijke konsekwenties niet aanwezig. De enige voorlichting vormen de zogenaamde NBC-lessen (NBC= Nucleair, Biologisch, Chemisch). Hier wordt op een volstrekt versimpelde manier over nucleaire zaken gesproken. Men wil ons doen geloven dat we, als we maar de ogen dichtdoen en wegduiken in een schuttersputje, voldoende beschermd zijn tegen een atoomaanval. Verder moeten velen onder ons zeker éénmaal in hun diensttijd een zogenaamde site-wacht lopen. Dan moeten atoomkoppen bewaakt worden. Wat we precies bewaken weten we niet, terwijl dit wel in een zeer opgefokte sfeer geschiedt. Een week lang met scherp in het geweer, afgesloten van de buitenwereld.
Ook komt het voor dat de lopen van onze artilleriestukken vervangen worden door andere, die geschikt zijn om met nucleaire wapens te schieten. Naast het feit dat ons wezenlijke informatie wordt onthouden, ondervinden wij zeer veel tegenwerking als wij zelf informatie verzamelen of over kernwapens willen diskussiëren. In de Tonnetkazerne in 't Harde bleek begin '79 al dat er een grote behoefte bestond aan meer informatie en diskussie. Een petitie van de dienstplichtige militairen hieromtrent aangeboden aan de kommandant is echter in de doofpot verdwenen.
Als wij wel eens benaderd worden door journalisten van radio, t.v. of tijdschriften om over onze werkomstandigheden te praten, worden hele kompagnieën tijdens het appèl gemaand hun mond te houden en worden mensen individueel onder druk gezet."

Het hoofdbestuur van de VVDM ondersteunt in een begeleidend schrijven de wensen om goede informatie en vrijheid van meningsuiting. De VVDM vindt dat de dienstplichtigen gezien moeten worden als burgers in uniform en dat zij dezelfde rechten moeten behouden als iedere andere Nederlandse burger. Dit houdt in

vrijheid van meningsuiting en diskussie.

Daarnaast hebben een aantal dienstplichtigen moreel/ethische problemen t.a.v. kernwapens. *„Bij de diskussie en beslissingen t.a.v. kernwapens wordt tot nu toe aan deze beide aspecten voorbijgegaan".*
Op 15 november 1979 diende de PSP-er Van der Spek een motie in die opriep „militairen voortaan ruim en openhartig informeren en een einde te maken aan genoemde tegenwerking en pressie".
De motie kreeg alleen de steun van D'66, PSP, PPR en CPN.

Klemmende vraag

Het zou te gek om los te lopen zijn als het hierbij zou blijven. De briefschrijvers hebben immers door hun aktie niet alleen een zinnige, maar ook een klemmende vraag opgeworpen: Mag een militair nadenken over de aard en omvang van de bewapening waar hij mee moet werken?
Ik denk dat men bij een uitdieping van deze vraag wel eens op verdergaande konsekwenties zou kunnen uitkomen dan op het eerste gezicht

[illegible]jkt (bijvoor[illegible]d de[illegible]etb[illegible]eid [illegible]roblem[illegible]).

Toch denk ik dat het erg onverstandig zou zijn als de overheid nèt zou doen of de brief niet geschreven is. Ik kan me zo'n houding nauwelijks voorstellen. In tal van officiële publikaties wordt steeds gesproken over de wenselijkheid van participatie van de militair. Dit geldt zowel voor het Stumik-rapport als voor de Defensienota 1974.
Desondanks ben ik er niet zo gerust op dat het ook werkelijk zal gaan gebeuren. De krijgsmacht heeft feitelijk zijn mensen nooit gestimuleerd, laat staan geleerd om na te denken over de door haar gehanteerde geweldsmiddelen.
Toch zal het moeten gebeuren. Gezien de verfijning en perfectionering van de bewapening kán de overheid niet blijvend om deze vraag heen.

Als militairen, de volksvertegenwoordiging of de regering uit zichzelf deze vraag niet op willen pakken, dan zullen de Kerken en het Humanistisch Verbond hen daartoe moeten bewegen. Het is in ieder geval een vraag waar de geestelijk verzorgers in de krijgsmacht niet omheen kunnen en niet omheen mogen om minstens twee redenen. De eerste en belangrijkste is, dat zij er door de mensen in de krijgsmacht op worden aangesproken (en de g.v.-er is er in de eerste plaats voor de mensen in de strijdkrachten). De tweede is, dat hun zendende instanties (de Kerken en het Humanistisch Verbond) duidelijke uitspraken terzake hebben gedaan, waarvoor hun geestelijk verzorgers dan ook menen te moeten staan.

Wim Heij
(raadsman)

g.v.: bijstandsbewustmaken

Vrije tijd achter de poort

'Op een gegeven ogenblik word je er kotsziek van'

Sinds ze in dienst zitten, is de vrije tijd die ze door de week hebben lang niet meer zo leuk en goed besteed als vóór die tijd. Erwin van Pelt voetbalt nauwelijks meer. Hij is 20 jaren jong, woont in Hilversum en heeft na de havo de meao gedaan.
Dennis Keyner uit Tilburg is de doordeweekse uren gitaarspelen kwijt. Hij is 21 jaar en heeft het havo-diploma gehaald. Een jaar mts er tussendoor beviel hem niet. Sinds januari zijn ze in Assen gelegerd bij de 42e Afdeling Veldartillerie. Ego-redakteur Wim Reinders had een vraaggesprek met hen over hun vrijetijdsbesteding vóór en tijdens hun diensttijd.

Waar hield jij in je in je vrije tijd mee bezig Erwin, voordat je in dienst ging?
Erwin: Met voetbal, in de zaal en op het veld. Verder wat tv kijken en veel uitgaan, naar discotheken.

En jij, Dennis?
Dennis: De laatste tijd heb ik veel muziek gemaakt en daarvoor heb ik jarenlang gebadmintond. Na zes jaren badminton kreeg ik een band waar ik muziek mee ging maken. En m'n vriendin neemt vanzelf ook veel tijd.

Je kreeg die band, zeg je. Hoe ging dat?
Dennis: Nou je kreeg... Ik ontmoette mensen die ook aan muziek deden, praatte ermee en op een gegeven moment zijn we samen gaan spelen. En dat gaat lekker.

Voetbal

Erwin, kost jouw sport veel tijd?
Erwin: Behoorlijk, ja. Twee keer in de week trainen voor het voetballen op zaterdag en dan 1 keer in de week zaalvoetbal, vaak laat op de avond. Daar gaat dus wel flink veel tijd in zitten.

Ben je er al lang mee bezig?
Erwin: Ja, ik voetbal al 12 jaar op het veld en sinds een jaar doe ik aan zaalvoetbal. Zaalvoetbal vind ik eigenlijk leuker dan veldvoetbal. Je hebt veel meer balcontact, en ik kan het ook beter.

Je bent dus een beetje 'n technisch begaafd speler?
Erwin: Nou, begaafd... Maar ik ben wel technisch, ja. Bovendien vind ik zaalvoetbal leuk, omdat ik het met een hele vriendenkring doe. Allemaal jongens uit de buurt met wie ik ook op vakantie ga. We hebben samen een team gevormd, zijn naar een vereniging gestapt en hebben gezegd dat we alleen lid wilden worden als we met z'n allen in één team zouden komen. Dat is gelukt.

Train je ook voor het zaalvoetbal?
Erwin: Nee, daar niet voor, wel voor het veldvoetbal. Ik voetbal niet om hogerop te komen. Ik zit wel bij de selectie, maar we spelen niet zo hoog. Ik voetbal omdat ik het leuk vind. 't Is een echte gezelligheidsclub met regelmatig samen een avondje uit.

Gezellig, ook agressief

Je voetbalt zelf; ga je ook wel eens kijken naar topclubs?
Erwin: Ja, ik ga ook vaak naar wedstrijden toe, want ik ben supporter van FC Utrecht. Als klein jochie kwam ik al bij de wedstrijden, met mijn vader mee. Nu kom ik nog steeds kijken, dus je kunt me wel een trouw supporter noemen.

Is het leuk en gezellig om naar die wedstrijden in het betaalde voetbal te gaan?
Erwin: Ja, ik ga er met veel plezier heen.

Nu hoor en lees je vaak negatieve verhalen over supporters. Jij maakt soms dingen mee in het stadion. Zijn de verhalen in de krant in overeenstemming met de feiten?
Erwin: Wat je ervan leest in de krant klopt wel. Er is vaak een kleine groep die ergens mee begint en dat slaat soms over op meer mensen. Wat ik het meest meemaak is: het gooien van vuurwerk, het uitschelden van de tegenpartij, ook wel echt slaan af en toe, tussen de supporters onderling en tegen die van de bezoekende club. Soms staat ze elkaar echt op te wachten, toch vaak een agressieve sfeer.

Erwin van Pelt (l.) en Dennis Keyner

Heb jij daar last van?
Erwin: Soms wel ja. Het hangt af van het vak waar je in zit.

Krijg je dan de neiging om mee te doen?
Erwin (wacht even):... Nou, heel soms. Ik heb nog nooit aan zoiets meegedaan, maar als je soms helemaal in de sfeer van de wedstrijd zit en er wordt wat uitgelokt door de tegenpartij of door de scheidsrechter, dan kan ik ook aardig opgewonden raken. Maar dat zakt heel gauw weer weg. Als er veel op het spel staat is er gauw een opgefokt sfeertje, dan wil er wel eens wat fout gaan.

Ooit zoiets meegemaakt?
Erwin: Ja, met Feijenoord en Ajax.

'Dan ren je wel'

Wat doe je dan?
Erwin: Hard wegrennen. Je moet wel. Anders krijg je een knuppel van de ME op je hoofd. Ik heb ook wel eens voor m'n eigen supporters moeten rennen, in Amsterdam. Ik stond toen niet in het Utrecht-vak, maar tussen Ajax-supporters. Na afloop van de wedstrijd werden de Utrecht-supporters weggeleid en allerlei Ajax-supporters liepen om hen heen te provoceren. Die Utrecht-supporters braken toen door hun politiecordon heen en ik liep daar toen ook. En zij konden natuurlijk niet zien dat ik één van hen was, dus ik moest ook rennen. En dan ren je wel hoor, als er een paar honderd man op je afkomen. Een kat in het nauw maakt rare sprongen, en dat doe je dan echt. Dan voel je je echt wel angstig.

Doe je je best om er niet tussen te zitten als er een agressieve sfeer is?
Erwin: Soms zoek ik het echt wel eens op. Wat de kik ervan precies is, weet ik niet. Misschien om vechten te zien, niet meedoen maar toch de spanning ervan proeven. Negeren kon ik het toen niet. Dat was een paar jaar geleden. Je wordt ook verstandiger. Nu ga ik meteen na

de wedstrijd terug naar huis, het vechten interesseert me niet meer.Ik vind het nu alleen maar rot als mijn club negatief in de publiciteit komt

Muziek en musea

Dennis, hoe kwam jij ertoe om muziek te gaan spelen?
Dennis: Mijn vader heeft vroeger ook in bands gespeeld en hij had thuis een gitaar staan. Toen ik een jaar of twaalf was, begon ik een beetje te pingelen op dat ding en dat ging wel goed. Les heb ik nooit gehad, ik heb het mezelf geleerd. Op school kwam ik in kontakt met mensen die ook van muziek hielden en zo ging dat verder. We gingen eens samenspelen, dat ging goed en toen hebben we een band geformeerd.

Wat spelen jullie voor muziek?
Dennis: We spelen tegenwoordig wel van alles, maar wat we het liefst spelen is een beetje swing-muziek, blues ook wel, maar dan de wat snellere blues, bluesrock. Ikzelf wil wat verder in de jazz, maar daar houden de anderen niet zoveel van. Muzikaal is dat ingewikkelder, en om dat dan samen te spelen, is heel wat moeilijker dan wat we nu spelen. We hebben een paar optredens verzorgd, misschien gaan we er mee door, maar we zitten ook met onze eigen carrière wat het werk betreft.

Hoeveel tijd stak jij in je muziek?
Dennis: Ik speelde elke dag 1½ tot 2 uur op m'n gitaar, verspreid over de hele dag, meestal alleen. In 't weekend wat minder, omdat ik dan uitga en veel tijd doorbreng met m'n vriendin.

En wat deed je verder behalve gitaar spelen?
Dennis: Af en toe nog badmintonnen en... ja, ik wilde altijd zoveel mogelijk weg van huis, ik wilde altijd dingen zien, musea enzo. Ik vind het best wel geinig, allerlei soorten musea bekijken, in andere steden. Ik ga ook graag naar concerten, jazz bijvoorbeeld, concerten waar niet zoveel mensen van houden. Blues ook, hartstikke gezellig zijn die concerten in cafés., Met m'n vriendin doe ik ook veel samen en m'n kleine zus van vier neem ik wel mee de stad in, naar het circus, dat vindt ze hartstikke leuk.

Houd je vriendin ook van jazz- en bluesconcerten?
Dennis: Niet zo erg, ik probeer haar wel mee te trekken in die richting. Maar anders ga ik gewoon alleen, dat is geen probleem tussen ons.

Disco

Erwin, wat doe je verder in je vrije tijd?
Erwin: De meeste avonden door de week ben ik dus met voetbal bezig. De woensdagavond ben ik dan meestal thuis, 'n beetje tv kijken. De vrijdagavond ga ik uit. Weinig drinken en de zaterdagavond ook uit, naar de disco. Zondagochtend kan ik dan lekker uitslapen.

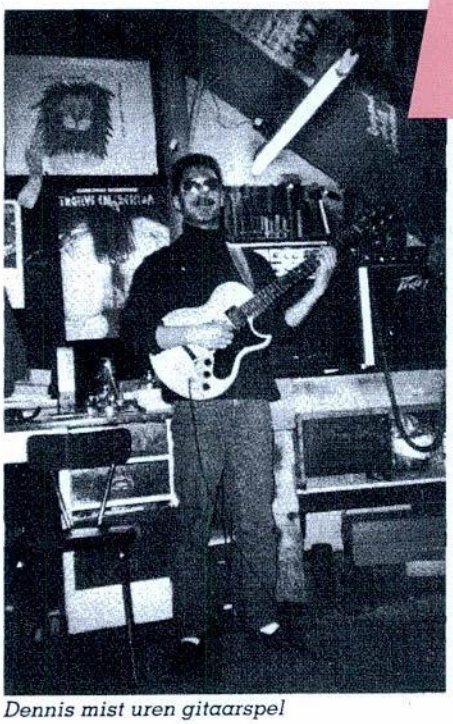

Dennis mist uren gitaarspel

Wat is het leuke van een disco?
Erwin: Ik weet niet of het eigenlijk wel zo leuk is... (gelach van ons drieeën) maar ik ga erheen omdat al mijn vrienden er komen. Daar word je automatisch naar toegetrokken dan. Ik ga eerst altijd naar een bar, daar is het eigenlijk wel zo gezellig.

Zou je het leuker vinden als je vrienden niet naar de disco maar naar die bar zouden komen?
Erwin: nee, dat niet. Ik vind het alletwee leuk. In de disco kun je ook lekker dansen. Voor de rest is er niks aantrekkelijks aan, 't is er duur, veel duurder dan in een café.

In de kazerne

Wat doen jullie met je vrije tijd in dienst? Hebben jullie trouwens veel vrije tijd?
Erwin: In de afgelopen 3½ maand zijn we 2½ week weggeweest van de kazerne, op bivak. De volgende 3½ week gaan we ook het veld op als richters.
Dennis: Ik doe niet zoveel in die vrije tijd, tot nu toe tenminste. Na het eten eerst douchen, wat tv kijken, lezen, muziek luisteren, wat praten. En dan lig je al vroeg in bed, omdat je de volgende ochtend om half zeven weer op moet. Heel anders dan thuis, want toen ging ik vaak weg naar vrienden. Dat kan hier niet. Ik kan die vrije tijd hier missen als kiespijn. Ik kan best overweg met de mensen hier, ik kan met ze lachen, maar het is zo dat je niet echt kunt kiezen wat je wilt. Thuis ging ik niet 's avonds even op m'n bed liggen.
Erwin: Bij mij gaat het ongeveer zo als bij Dennis. Ik ga ook naar de eigen onderdeelsbar, naar de film – als er eentje draait – en woensdagavond ga ik uit in Assen. In het begin hebben we wel eens gekaart, maar dat doen we nu niet meer.

Vinde[illegible] op jullie vrije tij[illegible] st b[illegible] uk?
Erwin (bi[illegible] llen[illegible] or L[illegible] is[illegible] e, hele[illegible] niet. Je ku[illegible] ter [illegible] den, denk ik, maar ik heb daar geen zin in. Ik zou een cursus kunnen doen, maar er zijn zoveel weken dat je er geen tijd voor hebt. De cursus die ik wil doen is vrij zwaar, tenminste om 'm in dienst te halen.

En voetbaltraining?
Erwin: Je kunt wel een plaatselijke club opzoeken, maar dat doe je niet zo gauw. Mijn club zou dat wel kunnen regelen, maar dat gaat dan ook weer zo onregelmatig. Dan denk ik gauw: laat maar zitten.

Studieruimte

Zou jij hier bepaalde dingen willen doen in je vrije tijd, Dennis?
Dennis: ja, ook studeren, Ik ben de kapitein wezen vragen waar dat kon op de kazerne. Dan kun je in een leslokaal gaan zitten, maar dat is zo'n ongezellige, lege ruimte. Dan moet je zitten met oogkleppen op als het ware, niet om je heen kijken. Ik probeer me ertoe te zetten, maar het lukt me niet. Toch wil ik m'n wiskunde van het Havo-pakket in m'n diensttijd nog afmaken. Verder zou ik wat aan badminton willen doen.

Daar moet je dan wat voor doen?
Dennis: Op den duur moet je wel wat aanpakken, want ik wil niet op deze manier van passieve vrijetijdsbesteding doorgaan. Op een gegeven ogenblik word je daar kotsziek van, en dan moet je wel wat.

Wil jij ook ooit de eentonigheid van het avondlijk bestaan doorbreken, Erwin?
Erwin: Ik wil in elk geval m'n theorie halen voor het rijbewijs. Dat zal ook wel lukken. Ik kan ook gaan trimmen en je hebt ook een sportschool in de buurt. Wat bodybuilding of fitness om toch bezig te zijn. Maar ik wacht eerst af tot we paraat zijn.

Op de vraag wat er voor hen georganiseerd zou kunnen worden in dienst is het antwoord: een studieruimte. Niet zo'n kaal leslokaal, maar een beetje 'n gezellig ingerichte ruimte. Naast alle bars en kantines in zo'n groot kazernecomplex moet dat toch mogelijk zijn. Er is tenslotte een dienst Ontwikkeling en Ontspanning in de krijgsmacht, die zal daar toch wel middelen voor hebben. Zo af en toe wordt er iets aan sportevenementen georganiseerd, dat zou ook wel wat uitgebreid mogen worden. Een tafeltennistoernooi bijvoorbeeld. Voor de aktieve vrijetijdsbesteding zou best wat meer aktiviteit aan de dag gelegd kunnen worden, zo konkluderen Dennis en Erwin.

Wim Reinders

1988 puzzels

De super militair

Voor een wijziging van het Amerikaanse beleid was 'geen enkele ruimte aanwezig' aldus staatssecretaris Van Houwelingen, in een brief aan de Tweede Kamer. Met andere woorden: wij doen wat de Amerikanen van ons verlangen. Het ging om de verplichte aidstest voor militairen, die voor oefening of opleiding naar de VS moeten. Dat onze staatssecretaris daarmee akkoord ging, ligt in de lijn van zijn beleid. Het eens zo principiële atoompacifistische CDA-kamerlid Van Houwelingen ziet al jaren 'geen enkele ruimte aanwezig' en heeft al lang zijn opvattingen van toen over boord gegooid.

Maar hier heeft hij toch eigenlijk een onaanvaardbare hoeveelheid water bij de wijn moeten doen met betrekking tot zijn christelijk uitgangspunt. Immers bij het voldoen aan deze Amerikaanse eis, lijkt toch de christelijk ethische grens overschreden. Het ligt in de lijn dat straks ook een DNA-onderzoek een eis wordt om deel uit te mogen maken van de NAVO-strijdkrachten. Zo'n onderzoek zet pas zoden aan de dijk. Al het onbetrouwbare gespuis binnen de krijgsmacht kan dan worden weggezuiverd. Beter nog, je krijgt dan pas militairen met een juiste mentaliteit. Wie dan die mentaliteit bepaalt is duidelijk.

Petrus: 'Hoho, dat gaat zo maar niet, eerst een aidstest'

Uit VN-Terzijde van 30-4-88

Het geeft ongekende mogelijkheden zo'n DNA-onderzoek bij militairen. Je ziet al jaren van te voren dat ze een hartinfarct krijgen. Die kunnen vervroegd worden afgevoerd, dat is enorm kostenbesparend. Ook het nieuwe promotiebeleid van de krijgsmacht 'van confectie naar maatwerk' was al aardig afgestemd op die ontwikkeling. Aan de hand van bloed-, sperma-, haar- en huidonderzoek zijn veel gegevens te halen om de juiste man op de juiste positie te plaatsen. In de beoordelingslijst van de militair komt een medische bijlage – de DNA-lijst – waar elke commandant zijn gegevens uit kan halen voor het goed functioneren van de troep. Een eenvoudige computer geeft op invoer van DNA-gegevens elk antwoord op alle personeelsproblemen.

Tijdens de tweede wereldoorlog waren ze daar ten oosten van onze landsgrens reeds mee bezig. We hebben dat collectief veroordeeld, zowel vanuit een christelijke als humanistische levensopvatting. De christenen veroordeelden dat vanuit de bijbel, zoals bij hun standpunt over abortus of euthanasie.

Maar nu Amerika dat wil gaan we onderscheid maken tussen mensen die sero-positief en sero-negatief zijn. Er ontstaat een 2e-rangs mens, waarover de staatssecretaris van het Christelijk Democratisch Appél zegt dat voor hen een alternatieve loopbaan zal worden gezocht.
Probleem wordt, hoe moet men de soorten militairen uit elkaar gaan houden. Mogelijk een aktie voor de ideeënbusorganisatie. Een speciaal insigne op het uniform of wordt het toch een tatoeage op de huid, dat is meer gebeurd.
Ongetwijfeld komen we eruit, met als resultaat een super-krijgsmacht bestaande uit super-militairen en militairen in een alternatieve functie.

Cor Out

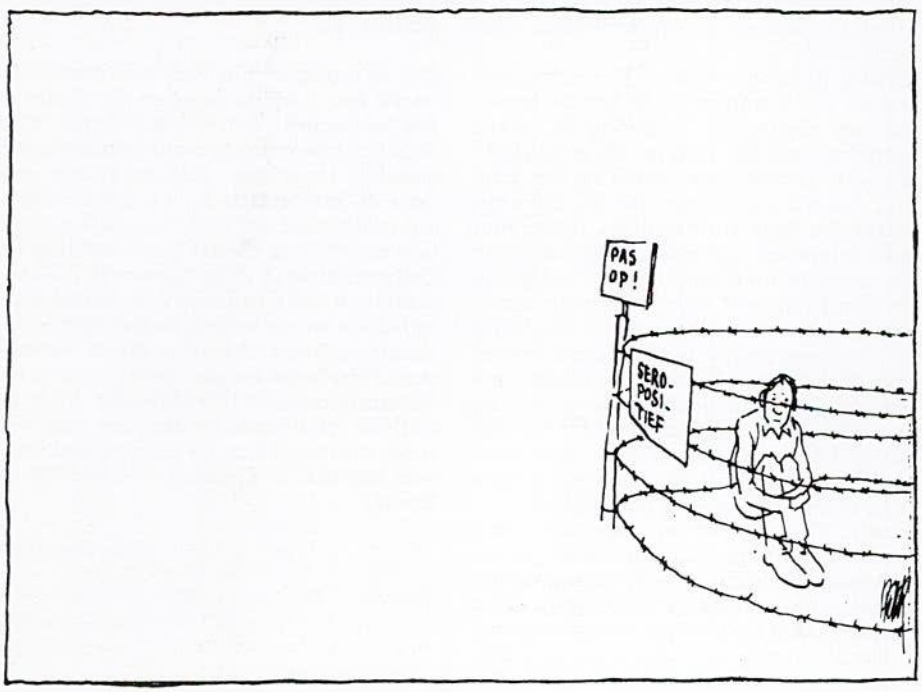

EGO puzzle

De oplossing van de puzzle in het vorige nummer luidt: 1. biljard; 2. lerares; 3. aardbei; 4. dossier.
Hieronder een puzzle waarin de drie juiste woorden zowel horizontaal als vertikaal ingevuld dienen te worden. De omschrijvingen luiden als volgt: 1. eetwaar; 2. mooie plannen; 3. knap.

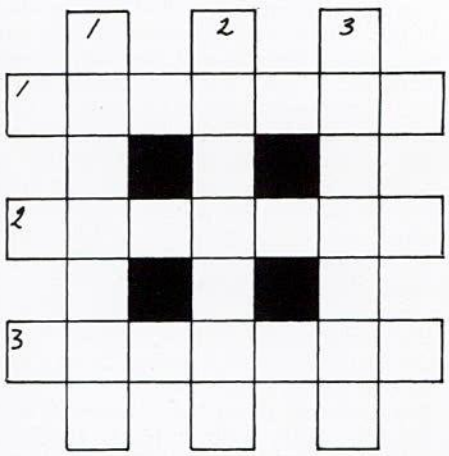

Hans Schonk

De dichtende kapitein

1989

„Mijn gedichten staan wel voor een andere kijk op..."

Tijdens zijn inwerkperiode als geestelijk verzorger op de Generaal Winkelman-kazerne in Nunspeet maakte raadsman Jan den Boer kennis met kapitein Warnar, plv CC van 43 Bevoorradingscompagnie. Tijdens dit gesprek bleken een paar opmerkelijke zaken aan de orde te komen. Zo vertelde de kapitein dat hij bezig was met het organiseren van een kursus 'bedrijfsvorming' in het kader van GV op 'Beukbergen' (het prot. gv-centrum in Huis ter Heide) en dat hij gedichten maakt.
Twee niet alledaagse bezigheden voor een plaatsvervangend compagniescommandant. Reden voor EGO om hem eens wat nader aan het woord te laten.

Rick Warnar, geb. 20-6-58 in Genemuiden, ging als dienstplichtig soldaat (lichting 79-5) in eerste instantie zijn opleiding volgen aan de rijopleiding in Venlo, om vervolgens te worden geplaatst bij de luchtdoelartillerie in Wezep. Gelijk hierna is hij naar de KMA in Breda gegaan (economisch logistieke studierichting) van 1980 tot 1984, om daarna te worden geplaatst bij verschillende onderdelen van de Generaal Winkelmankazerne in Nunspeet, w.o. 13 BEVO, 107 LTTCIE 105 T BAT, en laatst 43 BEVO. In die zelfde tijd volgde hij een studie bedrijfskunde aan de Business School Leeuwarden (post HBO).

Kijk, zo vervolgt Kapitein Warnar, ik vond het verre van leuk om voor de dienstplicht opgeroepen te worden. Het stond haaks op mijn studieplannen.

De soldaten van gemat staal
met hun zwarte tijden
langzaam zie ik hen glijden:
eeuwig te vroeg geboren,
een onvervulde heimwee
naar verwilderde woorden
versomberd tot gespleten verhalen
en begraven met een crucifix in
kathedralen.

Een nieuwe wereld dondert over je heen. Ik begon eraan met de moed der wanhoop en in de hoop dat het zo snel mogelijk voorbij zou zijn. We waren op de rijopleiding heel erg op elkaar betrokken. Positief ingestelde mensen, redelijk goed kontakt met het kader, discipline weliswaar heel erg formeel, maar reeël. Wel voelde ik me op het punt van bijvoorbeeld exercitie onbegrepen. Dat is me toen nooit eigen geworden.
In Wezep, op zich een fijne tijd, ontdekte ik ruimte in discipline. Het was er funktioneler. Vanuit mijn lidmaatschap van het Onderdeels Overleg Orgaan heb ik o.a. de motivatie gekregen om naar de KMA te gaan.

Op de KMA

Eenmaal die stap gezet vielen me drie dingen erg op:
– je was geen moment meer alleen, zowel in positieve als negatieve zin;
– dit is een onmogelijke klus, dit lukt me nooit;
– na de eerste week leek ineens iedereen op elkaar.
De hele dag werd je bezig gehouden. Alles lag vast. Alles in looppas. Zelfs de sanitaire stop leek ingeroosterd. Tot het moment dat je het zat was. Dan kwam je terecht in de sfeer van 'Nu moet het afgelopen zijn'. En je stelde je niet langer meer afhankelijk op.
Er werd gewerkt met het zgn. kronensysteem. Vooral in het eerste jaar. Er bestond een zgn. schaduwkader. Door middel van kronen onderscheidde je je al dan niet. Slechts de goeden kregen kronen. Aan de hand van een klein futiliteitje kon zo'n kroon weer ingetrokken worden. Toen kreeg ik voor het eerst een distantiegevoel naar deze vorm van discipline/beloning. Ten gevolge van de kronen komen de ere-baantjes terecht bij de goeden, en niet bij diegenen die dat bijvoorbeeld nodig hebben.
Er zijn weliswaar geen harde bevoegdheden gekoppeld aan het kronensysteem, maar het levert wel een elitegevoel op. Je laat een stukje menselijkheid los. Ik heb daar tegen geen stelling genomen, ik zat denk ik te speels in elkaar. Ik herkende het ook niet als zodanig.

Schijnwereld

Het gekke is dat vooral een aantal officieren destijds geen voorbeeld was en zich soms onbeschoft gedroegen. De onderofficieren getuigden van meer redelijkheid. Ik trok in toenemende mate mijn eigen grenzen. Als ik buiten de KMA liep, verbaasde ik me over de kleuren en kleding. Over de pluriformiteit van de gemeenschap. Toen begon ik te denken: het is een schijnwereld hier.

Maandag

Als de was wordt gedroogd
weet ik dat de nieuwe week begonnen is.
De dominee zegt dat je dat kunt merken
aan de kerkgang en de zondagsrust.

Hinderlaag

Wanneer het valluik van de dag
openkleppert als een lawine
die tegen de hemel omhoog rolt
worden ze verpletterd
door een aantal uren dag
die door klokbeweging worden
uitgevreten
tot nacht.

Er zou bij nader inzien meer gewerkt moeten worden aan een appèl op de eigen verantwoordelijkheid, aan het respekteren van de individuele mens en diens keuzes in specifieke situaties. Heel wat belangrijker dan uniformiteit!
Toen ik halverwege de KMA-opleiding nog twee maanden naar het Amerikaanse West-Point ben geweest, konstateerde ik vrijwel hetzelfde. Het was allemaal van 't zelfde. Alleen de straten heten anders.
Opmerkelijk is ook dat ik tijdens mijn KMA-periode geen gedichten heb geschreven. Blijkbaar ging één en ander ten koste van kreativiteit. Mijns inziens dient er in toenemende mate kreativiteit gevraagd te worden tijdens de opleiding in plaats van het omgekeerde.

Werk en studie

Uiteindelijk was ik blij dat ik aan het werk mocht. Ik werkte dag en nacht. Ik stortte me daar volledig in. Als ik er op terug kijk, naar die beginperiode, dan vond ik mezelf wel streng en hard, maar wel eerlijk.
Als een soort vanzelfsprekendheid ben ik toen ook getrouwd. Dat hoorde er toch bij.
Na twee jaar ontdekte ik dat ik me teveel identificeerde met die mensen. Ze werden zomaar overgeplaatst. Ook liep ik weer aan tegen die eenzijdigheid. In de officiersmess leest iedereen de Telegraaf. Er zijn weinig andere interesses. Ik ging wat experimenteren met soldaten en kader. Zo mochten ze bijvoorbeeld hun eigen kader kiezen.

1989

Ik gedac... da... in bea liggen,
dan d... zo maar
Dat doe ik nu bij gebrek aan beter
al een maand op mijn werk.

Uit die tijd hield ik over:
– dat ik vrijwel alleen de kar moest trekken;
– de rest ging om vijf uur de poort uit;
– ik ben niets bijzonders;
– is dit het nou?

Toen besloot ik om een studie ernaast te gaan doen. Doorlopend met het gevoel van 'kan ik dit wel maken'. Toch gedaan en via rekest toegestaan om hier per week 2 × 4 uur aan te besteden. Uiteindelijk komt die studie natuurlijk je werk ten goede. Maar toch stuitte je op achterdocht: die gaat zeker de dienst uit als hij afgestudeerd is, enz.

Betrokkenheid

Vanaf die tijd is er erg veel gebeurd. Er ontstond vervreemding in mijn werk en thuis. Alles kwam in vreselijk intensieve vorm op me af. Uiteindelijk heb ik weer duidelijkheid naar mezelf gekregen en vorm en inhoud gevonden waar ik verder mee kan.
Daarom organiseer ik een kursus 'be-... vorming' voor mijn kader. Ik pro... mensen betrokken te laten zijn op ...ken. Ze vanuit innerlijke motieven te bewegen, te disciplineren. Dat uiterlijke is gewoon minder belangrijk.

Zo zit ik nu eenmaal in elkaar. Als kind al had ik een ruime fantasie. Als ze mij vertelden God doet alles, alles ligt al vast, dan vroeg ik me af of God ook regelt hoeveel grassprietjes er bewegen.

Wendingen op de plaats is exercitie
om een nieuwe richting te kiezen.
Betekent wel beweging,
niet zonder pijn
loop je weg, een station achter je latend
waar je de trein nooit meer laat stoppen.

Door zo anders te kijken ben ik ook gaan dichten. Ik zie mijn gedichten als een heftige ontlading die ik vaak absoluut niet kan verklaren, maar die wel staan voor die andere kijk op...

Jan den Boer

berichten van het HV

I'm dreaming of a white Christmas

Kunnen jonge humanisten ook Kerstmis vieren? Op **16 december a.s.** zal er voor iedereen tot 30 jaar een groots midwinterfeest plaatsvinden, waarbij we bezig zijn met de vraag of wij een eigen inhoud kunnen geven aan een midwinterfeest.
Laat je fantasie eens de vrije loop; wat is jouw eigen idee van een midwinterfeest; welke waarde heeft dit voor jou, en hoe geef je dat dan vorm?
De dag begint met een inventarisatie van de ideeën. Daarna gaan we gezamenlijk hard aan de slag om dit **humanistische midwinterfeest** 's avonds te vieren. Wie weet ontdekken we humanistische rituelen! Deze dag begint om 13.00 uur en vindt plaats te Utrecht.
Inlichtingen en/of opgave bij resp. Tsjitske Verkruissen en Ariane de Brauw, Landelijk Centrum Humanistisch Verbond Utrecht 030-318145 tst. 22.

Midwinterweekend Homo/ Lesbische Werkgroep HV

De Homo-Lesbische Werkgroep van het Humanistisch Verbond organiseert van zaterdag 23 december tot en met dinsdag 26 december 1989 een lang Midwinterweekend.
Er is plaats voor circa 40 lesbische, homo- en biseksuele deelnemers/sters.
Het weekend vindt plaats in Volkshogeschool Allardsoog te Bakkeveen.
Het doel van dit weekend is, de traditionele kerstdagen eens anders door te brengen.
Informatie en inschrijvingsformulieren zijn te verkrijgen bij het Humanistisch Verbond, telefoon 030-318145 (Ariane de Brauw).

RAADSMAN IN BUITENGEWONE DIENST VAN JAN SOLDAAT?

1992

Over voor wie de HGV er is in de krijgsmacht kan geen misverstand bestaan

Jaren geleden verwelkomde een officier op een kazerne op de Veluwe mij eens met: "Hallo, raadsman in buitengewone dienst van Jan Soldaat." Het was, zo weet ik mij nog goed te herinneren, een aardige man en hij sprak deze woorden ook nog op een beminnelijke toon. "Geestelijke verzorgers staan inderdaad op een andere wijze in de krijgsmacht dan militairen, dat heb je goed gezien," antwoordde ik, "en zolang jij jezelf ook als een Jan Soldaat ziet, vind ik dit een prima omschrijving van een humanistisch geestelijke verzorger." Hij beschouwde zich wel degelijk als een Jan Soldaat, zo bleek uit het gesprek dat wij daarna hadden, maar vond dat hij, wat mijn tijdsinvestering in hem en zijn kollega's betrof, maar onderbedeeld werd: "Een soldaat hoeft maar te kikken en je staat voor hem klaar. Voor ons heb je bijna nooit tijd."
Waarschijnlijk zou ik mij deze gebeurtenis niet meer herinnerd hebben als ik niet onlangs een kollega hoorde opmerken: "Veel beroeps denken nog steeds dat wij er met name zijn voor Jan Soldaat."

In dit artikel wil ik onder meer op de volgende vragen ingaan: Hoe is zo'n beeldvorming tot stand gekomen? Heeft de Humanistisch Geestelijke Verzorging (HGV) in het verleden inderdaad te weinig aandacht besteed aan de vrijwilligdienende militairen? En, als dat zo is, wat zou daar dan de reden van kunnen zijn geweest? Zijn voor de HGV beroepsmilitairen andere mensen dan dienstplichtigen? Wat kunnen de vrijwilligdienenden (kontraktanten, beroeps), nu en in de toekomst, van de HGV verwachten?

■ Duidelijk vanaf begin

De HGV werd 1 september 1964 in de Nederlandse krijgsmacht ingevoerd.
Aanvankelijk met een proefperiode van drie jaar. Toen deze periode om was, en duidelijk gekonstateerd kon worden dat deze vorm van niet-godsdienstige geestelijke verzorging in een behoefte voorzag, werd de HGV definitief ingevoerd.

TEKENING WILLY LOHMANN

Vanaf de eerste dag van intreding in de krijgsmacht heeft de HGV er geen doekjes om gewonden welke positie ze innam: Noch voor, noch tegen de krijgsmacht, doch uitsluitend voor de *mensen* in de krijgsmacht. Daarbij brachten (en brengen) de raadslieden ([1]), eenvoudig gezegd, slechts twee dingen mee: dat ze humanist zijn en als zodanig humanistisch geestelijke verzorging willen verrichten.

Humanist zijn betekent dat mensen worden gezien als zelfstandige, vrije individuen, die, in allerlei vormen van gemeenschap, en onder alle omstandigheden, hun mens-zijn kunnen realiseren. Waarbij de humanistisch geestelijke verzorger feitelijk slechts één taak heeft: zodanig bezig te zijn met mensen (die zich tot hem wenden), dat in hen het verlangen groeit om het vermogen zich een visie te verwerven te ontwikkelen en daaraan gestalte te geven. Dat wil zeggen eigen meningen en opvattingen te verwerven en daarvoor ook te staan. Voor het klimaat, waarin dit kan ontstaan, dient de raadsman te zorgen. ([2]) Dat *was* niet alleen de taak voor de raadslieden, maar *is* dat nog steeds.

■ Rang noch stand

Steeds ging het de HGV, in de gesprekken met militairen - ongeacht kategorie, noch voorkeur uitsprekend voor rang of stand - er om, in gezamenlijkheid, te denken en te worstelen over de problemen van het mens-zijn in deze tijd, in de krijgsmacht alsook in de ons omringende wereld. En de wegen te onderzoeken die we in dit mens-zijn en medemens-zijn zouden kunnen bewandelen.

Nooit heeft de dienst HGV het standpunt gehuldigd dat er een kategorie militairen voor haar 'meer of minder interessant' zou zijn. In geen enkel geschrift is daar ook maar iets van terug te vinden.
Zo'n opvatting zou ook in strijd zijn geweest met de eigen (humanistische) uitgangspunten en principes, hetgeen ik hierna zal proberen te verduidelijken.
De Nederlandse samenleving meent (nog steeds), voor de verdediging van het grondgebied en de belangen van de Nederlandse staat, te moeten kiezen voor een krijgsmacht (artikel 97 en 98 van de grondwet).

Vervolgens rust men deze krijgsmacht uit met middelen van geweld en zoekt men 'uitvoerders' - vrijwilligdienenden en (voorlopig nog) dienstplichtigen - om deze taken, in uiterste instantie, met deze geweldsmiddelen ook daadwerkelijk te kunnen uitvoeren.

Deze 'uitvoerders' zien zich voor een heel bijzondere situatie gesteld: opgenomen zijn in een instituut met een autoritair-hiërarchische struktuur en belast met het inoefenen van de geweldshantering en, eventueel, de daadwerkelijke uitoefening van georganiseerd geweld.
Die bijzondere situatie (door een minister van Defensie ooit omschreven als ethisch

paradoxaal, de vrijheid verdedigen eventueel gebruikmakend van geweld) doet vragen rijzen bij mensen. Niet altijd bij iedereen, op hetzelfde moment, en dezelfde vragen, dat mocht gezegd worden. Maar zoveel is wèl zeker dat vroeg of laat, afhankelijk van gebeurtenissen en omstandigheden, wel nagenoeg bij *een ieder* er momenten kunnen komen waarop hij of zij er behoefte aan heeft met een vertrouwenspersoon de zaken (opnieuw) te doordenken, teneinde helderheid te verkrijgen in houding en eigen opvattingen met betrekking tot de ethische aspekten verbonden aan zijn/haar deel uitmaken van de krijgsmacht.
Vanuit een (terechte) morele verantwoordelijkheid in dezen (wèl de mensen een risikovolle klus laten opknappen en ze vervolgens geen klankbord bieden voor hun vragen) heeft de overheid gemeend diensten geestelijke verzorging in het leven te moeten roepen om mensen die worstelen met vragen terwille te kunnen zijn. Omdat de krijgsmacht een afspiegeling van de samenleving te zien dient te geven, zijn er dus verschillende diensten geestelijke verzorging. Opdat de militair in de gelegenheid is met zijn vragen te rade te gaan bij de geestelijke verzorger van zijn eigen keuze.
Geestelijke verzorgers werken, namens hun

1992

FOTO KLU

zendende instantie (voor raadslieden het Humanistisch Verbond), in de krijgsmacht om de krijgsmachtmens in deze, met geen enkel ander bedrijf vergelijkbare, organisatie bij te staan.
Dus kan het eenvoudigweg niet anders dan dat er ook humanistisch geestelijke verzorgers voor de krijgsmachtmens - ongeacht rang of kategorie - in de krijgsmacht werkzaam zijn.

■ Vooral dienstplichtigen?

Had de officier, waarover ik in de inleiding van dit artikel repte, gelijk met zijn kritiek dat ik, of in z'n algemeenheid gesproken de HGV, tè weinig aandacht besteedde aan de beroeps? En is daar in de loop der tijden verandering in gekomen? En als dat zo was/is, wat waren/zijn daar dan de oorzaken van (geweest)? Geen vragen die met een eenvoudig ja of nee zijn te beantwoorden.
Laat ik eerst enkele aspekten noemen die, in ieder geval tot diep in de jaren zeventig en voor sommigen nog langer, de wijze van werken en dus ook de beeldvorming van de dienst HGV, in sterke mate hebben bepaald.

* De intrede van de dienst HGV in 1964, zoals hiervoor al gesteld, vond op proef plaats. Er moest een bewijs op tafel komen dat er behoefte bestond aan een vorm van niet-godsdienstige geestelijke verzorging. Dat bewijs werd, in de vorm van ondertekende keuzeformulieren, voor het grootste deel geleverd door op datmoment dienstplichtig mi-litairen.
Naar schatting, want precieze cijfers ontbreken helaas, voor minstens negentig procent. De dienstplichtigen toonden niet alleen de behoefte aan op grond waarvan de dienst HGV definitief tot de krijgsmacht werd toegelaten, zij eisten destijds ook - en terecht - het grootste deel van de tijd op van de raadslieden.

* Er was nog nauwelijks sprake van het losmaken of los raken van de binding met geloofsbeginselen. Verreweg het grootste deel van de vrijwilligdienenden behoorde destijds tot een kerkgenootschap.
En de beroepsmilitairen, die zich enerzijds nadrukkelijk niet-godsdienstig noemden maar zich ander-

FOTO WIM HEIJ

1992

FOTO KM

zijds zeer wel in de taak- en doelstellingen van de krijgsmacht konden vinden, hadden soms zichtbaar moeite met de opstelling van de HGV (Wij zijn niet voor maar ook niet tegen de krijgsmacht. Wij zijn er uitsluitend voor de mensen in de krijgsmacht.). Op grond hiervan waren veel niet-godsdienstige beroepsmilitairen terughoudend om zich als deelnemer van de HGV te laten registreren.

* De roerige periode, waarin maatschappelijk gezien zo ongeveer alles op z'n kop werd gezet (eind zestiger, begin zeventiger jaren), hield geen halt voor de kazernepoort. De pas opgerichte VVDM roerde stevig de trom en trachtte, op alle mogelijke manieren, ook maatschappelijke veranderingen in de krijgsmacht tot stand te brengen (vrije haardracht, afschaffing van de groetplicht, vrijheid van meningsuiting, enz.). De HGV meende, niet om tegen het instituut krijgsmacht aan te schoppen, maar op grond van humanistische uitgangspunten, in veel zaken de vernieuwers verregaand te moeten steunen.

■ De mens centraal

De hiervoor genoemde opstelling van de dienst HGV ten opzichte van de krijgsmacht bracht zelfs sommige niet-godsdienstige beroepsmilitairen in verwarring. En onder grote groepen godsdienstige beroepsmilitairen riep ze aanvankelijk regelrechte weerstand op: "Wie niet voor en ook niet tegen is, is dus tegen."
De HGV was de eerste dienst geestelijke verzorging die konsekwent koos voor de mens en het heeft tijd gekost aleer de vrijwilligdienenden daar enigszins aan gewend waren. Anno 1992, zo zijn althans mijn ervaringen, begrijpen verreweg de meeste beroepsmilitairen dat wanneer er - zoals door de dienst HGV - principieel wordt gekozen voor de mensen, er geen enkele ruimte meer kan zijn voor andere belangen, noch van de krijgsmacht, noch van de zendende instantie, noch van de egobevredi-ging van de geestelijke verzorger persoonlijk.

Het bovenstaande (dat wellicht aangevuld kan worden met meer faktoren) kan als volgt worden samengevat.
De dienstplichtigen hadden de intrede van de HGV in de krijgsmacht feitelijk bewerkstelligd, het overwegende deel van de beroeps hadden weinig op met 'die humanisten' (nog de meest vriendelijke bejegening uit die tijd). En het instituut krijgsmacht trad de HGV zonder meer argwanend tegemoet. Gedurende de periode van maatschappelijke vernieuwing, en door de keuzes die de HGV toen maakte, werd alleen nog maar versterkt wat zich reeds vanaf het eerste moment had afgetekend: de 'populariteit' van de raadsman nam bij de dienstplichtigen alleen nog maar toe en daalde bij de beroeps naar een nog lager nivo.
Ten volle staande in zo'n tijdsgewricht is het dan ook zeer wel mogelijk dat raadslieden, en dus de dienst HGV, zich wat al te gemakkelijk - en wellicht soms ook meer dan men zelf voor juist achtte - met name richtte op het wel en wee van de dienstplichtigen.

■ Aandacht voor beroeps

Doordat de storm van de maatschappelijke vernieuwing uitgewoed raakte (eind zeventiger jaren), het losmaken en los raken van het geloof verder doorzette en het instituut krijgsmacht langzamerhand gewend raakte aan de geheel eigen opvattingen van de dienst HGV, nam de aanvaarding onder de vrijwilligdienende militairen van het werk van de raadslieden duidelijk toe. Vanuit een betrokkenheid op mensen gingen raadslieden zich op hun beurt, steeds meer verdiepen in en begonnen zij steeds meer te begrijpen van de positie van de beroeps in dit toch al zo bijzondere instituut krijgsmacht.
Dat beroepsmilitairen ook heel 'gewone' mensen zijn, was iedere raadsman al vanaf de eerste dag van indiensttreding (en ook daarvoor reeds) bekend. Voor de 'troep', in vredestijd, voelt de beroeps zich als een vis in het water: hij is de ervaren, zekerheid uitstralende, professional. Maar bij ingrijpende omstandigheden blijkt hij, vanzelfsprekend, evenzeer van vlees en bloed te zijn als wie ook.

Zoals al eerder gesteld is het de krijgsmacht zèlf die bij de daar aanwezige mens, en dus ook bij de beroeps, vragen oproept. Dat is niet specifiek voor de Nederlandse krijgsmacht, dat is universeel.
Ongeacht hoe die krijgsmacht is 'gevuld' (met beroeps, kontraktanten of dienstplichtigen), in welk land ter wereld en onder welk politiek bewind ook.

Dat komt omdat het *wezen* van iedere krijgsmacht zèlf bij mensen de behoefte oproept, van tijd tot tijd, in vertrouwen met een onafhankelijk iemand die vragen door te praten... omdat de krijgsmacht de mens plaatst in een ethisch paradoxale situatie. (Juister is nog te spreken over een ethisch konflikterende situatie.

Het is immers geen schijnbare tegenstelling maar een tegenstelling: geweld te voorko-

1992

men of ... toe te passen.)
Dit geldt ... *iedere* mi..., beroe... kontra... of dienstp...g.

■ Specifieke positie

De dienst HGV (de raadsman) is *ook* begrip gaan opbrengen voor de *specifieke* positie van de beroepsmilitair in de krijgsmacht. Ik noem enkele aspekten.
* Beroepsmilitairen zouden vrijwillig voor hun vak gekozen hebben. Ze zouden het dus eens zijn met wat ze doen. Dus zouden ze het er niet alleen *nu* mee eens zijn, maar zullen dat ook voor de rest van hun leven zijn. Een veelgehoorde redenering, maar daarom niet minder onzin!
Konsekwent doorredenerend zou dit er immers op neerkomen dat er, na die keuze, nooit meer sprake zou kunnen zijn van een zich afvragen of men nog wel op de juiste weg zit, zou er nooit meer sprake zijn van een ethische belasting. Zo'n opvatting is volledig in strijd met het humanistisch mensbeeld. Het is immers eigen aan de mens dat hij, op grond van een veelheid aan redenen en omstandigheden, kan veranderen van gezichtspunt. Waarbij ik, kortheidshalve, nog maar even voorbij ga aan vragen als: Wat waren destijds de motieven om voor de krijgsmacht te kiezen? Zekerheid? Een dynamisch bedrijf? In ieder geval vast niet: Ik heb er voor gekozen om ernstig risiko te lopen gewond te raken of om daadwerkelijk te doden. Terwijl dit, als puntje bij paaltje komt, nu nèt wel het gevolg kan zijn van de doelstellingen van de krijgsmacht.

* De krijgsmacht als instituut heeft - bewust of onbewust - de beroepsmilitairen altijd minder ruimte toegestaan dan de dienstplichtigen. Daar waar de dienstplichtige kon en mocht twijfelen was dit voor de beroeps niet weggelegd. Heeft men ooit een beroeps hardop horen zeggen: "Als er oorlog komt dan doe ik niet mee"? Ik niet. Maar uit de mond van een dienstplichtige valt zo'n opmerking regelmatig op te tekenen en niemand stoort er zich aan. Van een beroeps wordt de absolute *zekerheid* verwacht van een *betrouwbare* inzet, ongeacht de omstandigheden.

* Binnen de kultuur van de krijgsmacht is het, helaas, nog steeds geen gemeengoed om bij mensen die er werken te stimuleren - laat staan hen te leren - dat denken, twijfelen, reflectie, soms heel goed en, bij tijd en wijle, zelfs noodzakelijk is. Wat ik bedoel vindt zijn opperste uitdrukking in een ervaring die ik nog niet zo lang geleden had. Op mijn vraag aan een luitenant of hij nooit eens behoefte had over dit soort zaken te praten kreeg ik als antwoord: "Denk je dat ik gek ben". (Aan de, vaak zogenaamde, afwezigheid van vragen van de kant van de vrijwilligdienenden naar de ...un van geestelijke verzorgers worden, ...oor sommigen, soms wel heel snel totaal verkeerde konklusies verbonden.)

Deze aspekten (er zijn er ongetwijfeld meer te noemen) rechtvaardigen op zichzelf al dat de (humanistisch) geestelijke verzorger in ieder geval ook oog heeft voor de, veelal ietwat gecamoufleerde, noden onder de vrijwilligdienende militairen.
Natuurlijk kent de dienstplicht zo zijn eigen specifieke problemen: gedwongen, ver van huis, werk waar men niet voor gekozen heeft, werk ver beneden zijn nivo en bovendien nog slecht betaald, enz. Dat mag als genoegzaam bekend worden verondersteld (en valt ook buiten het kader van dit artikel).
Maar hoe groot deze verschillen ook mogen zijn, het gaat allemaal om mensen in één en hetzelfde instituut, mensen die problemen kennen met het bestaan, met het funktioneren binnen de krijgsmacht en met de iedere voorstelling te boven gaande effekten die, in uiterste instantie, met hun taakstelling verbonden zijn.

■ Het gaat om 'de klus'

In de aanvang van dit artikel ben ik begonnen met te stellen dat de (humanistisch) geestelijk verzorger er is om de krijgsmachtmens (ongeacht kategorie of rang) bij te staan bij diens zijn in de krijgsmacht, in het bijzonder gelet op de speciale taak- en doelstelling van die organisatie.
Ik hoop in het voorafgaande duidelijk te hebben gemaakt dat wanneer er, naar het verleden kijkend, sprake is geweest van meer aandacht van de zijde van de HGV voor de ene kategorie (dienstplichtigen) dan voor de andere (vrijwilligdienenden), dit nooit op principiële doch slechts op toevalligheidsgronden heeft plaats gevonden.
Voor de raadsman doen kategorieën en rangen er volstrekt niet toe.
Natuurlijk zijn sommige problemen eigen aan kategorieën, rangen en standen. Die zullen er, in ieder geval voorlopig, ook nog wel blijven. Maar de aanwezigheid van de (humanistisch) geestelijke verzorger in de krijgsmacht is niet gebonden aan kategorieën of rangen, maar aan mensen. In het bijzonder aan mensen die, al of niet vrijwillig, voor een moeilijke 'klus' worden geplaatst.

Bij dit alles denk ik op dit moment nog niet eens direkt aan het allerergste, oorlog voeren, maar met name aan de zich razendsnel ontwikkelende nieuwe taakstellingen voor de krijgsmacht. Aan taakstellingen die mensen heel snel voor de meest vreemde situaties, met een veel grotere kans op daadwerkelijke inzet, een inzet met totaal verschillende doelstellingen, plaatst.
Wat dat betreft is er, in korte tijd, veel veranderd voor de krijgsmachtmens. Gedurende de Koude Oorlog was de kans op een inzet uiterst gering. Nu de Vrede is 'uitgebroken' is de kans om te worden ingezet ineens reëel en groot. Zo'n inzet kan mensen konfronteren met situaties en gebeurtenissen met immense ethische en existentiële aspekten: het aanschouwen van concentratiekampen, hongersnood, stervende en vermoorde mensen, enz. Kortom met facetten die de waardigheid van het leven raken. Ervaringen die de behoefte aan geestelijke verzorging alleen nog maar meer doen toenemen.

■ Geen onderscheid

Wanneer mensen dit soort 'klussen' moeten opknappen, dan gaat het er natuurlijk niet meer om *welke* mensen dit moeten doen, maar dat het *mensen* zijn die hiermee

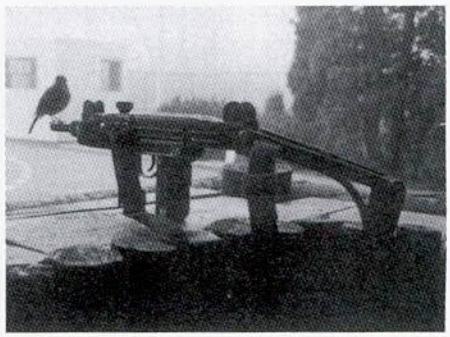

worden belast. Een dienst geestelijke verzorging die in dezen een onderscheid zou menen te mogen maken tussen vrijwillig of gedwongen, beroeps of dienstplichtigen, officieren of soldaten, zou zich ongeloofwaardig maken.
Humanistisch geestelijke verzorgers dienen, op basis van een legitieme opdracht van hun zendende instantie, en onder voorwaarde dat ze de ruimte binnen de krijgsmacht krijgen hun werk ook daadwerkelijk uit te voeren, de mensen, ongeacht tot welke kategorie behorend, die met een dergelijke taak worden belast zo goed mogelijk bij te staan. Hetgeen ze overigens in de praktijk van alledag ook laten zien. In Nederland, in Duitsland, voor de kust van Joegoslavië en binnenkort ook in Cambodja. Uiteraard steeds met inachtneming van onze kwantitatieve en kwalitatieve vermogens. Want ook humanistisch geestelijke verzorgers is niets menselijks vreemd.

Wim Heij

([1]) Mannen zowel als vrouwen. Met nadruk wil ik hier stellen, dat waar in dit artikel sprake is van 'de raadsman' en 'hij', tevens is bedoeld 'de raadsvrouw' en 'zij'. Hetzelfde geldt ook telkens waar in algemene zin wordt gesproken van mensen of militairen.

([2]) Voor wie geïnteresseerd is in een uitwerking van de grondslagen van het humanistisch geestelijk werk bij defensie verwijs ik in dit kader naar o.a. het artikel 'Humanistisch GV-er is er voor de reflectie en niet voor de actie' (EGO, september 1992, blz. 3 t/m 6).

1998

HET MOOISTE VAN WEGGAAN IS THUISKOMEN

Tineke Dekker Hundling, raadsvrouw

In de afgelopen jaren is Tineke Dekker Hundling verscheidene malen uitgezonden geweest. Ze voer mee op de Hr.Ms. Zuiderkruis naar de Perzische Golf en aan boord van de Hr.Ms. Kinsbergen naar de Adriatische Zee. Daarnaast voer ze regelmatig mee op andere schepen in het kader van het 'gewone' adoptiesysteem dat geestelijk verzorgers bij de Marine hebben. Al met al bleek ze in vijf jaar ruim zeventig weken aan boord te hebben doorgebracht. Ze mag dus een 'oude rot' in het vak genoemd worden. Terugkijkend op meerdere uitzendingen en andere reizen noemt ze tot een aantal zaken die tot nadenken stemmen over de belasting van langere periodes varen in het algemeen en als geestelijk verzorger in het bijzonder.

DE GOLF

Varen is heerlijk

Laat ik voorop stellen, dat ik varen heerlijk vind. Het is iedere keer weer een waar genoegen geweest om mee te gaan op een reis. De zee is schitterend en het gevoel om met een hele club mensen een klus te moeten klaren is uiterst bevredigend. De beide uitzendingen waren in die zin ook heel bijzondere ervaringen voor mij. Ze waren wel heel verschillend van karakter. In de Golf werden we voor het eerst na 45 jaar vrede geconfronteerd met oorlog: we zagen Amerikaanse bommenwerpers overvliegen en wisten wat ze gingen doen.... overigens konden we aan boord, via CNN daarvan ook meteen de resultaten zien. We zagen aan de horizon de zwarte rook boven Koeweit hangen omdat daar de olietanks in brand stonden. Toen het aan Irak gestelde ultimatum afliep en er daadwerkelijk aanvallen uitgevoerd werden, werden we via de scheepsomroep om 3 uur s'nachts ingelicht over het feit dat het nu echt oorlog was. Wij, als opvarenden van de Zuiderkruis zeiden tegen elkaar dat we "van voor de oorlog" waren. De reis naar de Adriatische Zee was "afstandelijker" we konden aan boord zien dat er geschoten werd en dat er sneeuw op de bergen lag, dus dat de omstandigheden voor de bevolking erg slecht waren, maar voor ons zelf voelde het als minder gevaarlijk. Wel draaiden we z.g.n. oorlogswacht en daardoor veranderde het hele ritme van leven aan boord ook behoorlijk, maar toch was het in mijn beleving allemaal anders, afstandelijker dus.

Speciale band

Ik ben na de uitzendingen weer gewoon teruggegaan naar mijn plaatsing aan de wal. Zelf heb ik het idee dat ik er daarna wel meer bijhoorde en dat anderen me zo ook bekeken: ik had wat meer recht van spreken omdat ik het varen aan den lijve had ondervonden. Natuurlijk nemen de uitzendingen een speciale plaats in in mijn leven. Ik was er dan wel als functionaris voor de problemen van een ander, maar het zijn in een crisisgebied doet je zelf als mens natuurlijk ook wat. Jij wordt ook geconfronteerd met vragen over leven en dood, de zin- onzin van zaken. Naar de Golf ben ik weggegaan met het idee dat de kans erin zat dat ik niet meer terug zou komen. Ook het leven aan boord met zoveel mensen leven op weinig vierkante meters, je eigen plek vinden, geen privacy, je zelf blijven, is iets wat "erin hakt" en wat tevens ook heel fascinerend is en waarvan je van te voren niet weet of je ertegen kan. Ook jij gaat lang van huis en laat een gezin achter waarvan je ook niet weet of ze het redden. In die zin ben je niet anders dan de andere opvarenden. Tegelijkertijd is het zo, dat je met de club mensen met wie je weg gaat, ook een hele klus klaart. Als dat goed gaat krijg je een bijzondere band met een aantal mensen: als je elkaar later weer tegenkomt deel je automatisch iets met elkaar wat je aan een ander niet kunt uitleggen.

Consequenties

In sommige opzichten maakt het niet uit, of je op een uitzending gaat of op een langere reis: lang van huis is lang van huis. Het feit dat je lang van huis

bent trekt ... en ieder e... ote wissel.
Natuurlijk kan de ene mens daar beter tegen dan de ander, het ligt voor een ieder verschillend hoe en op welke manier hij of zij omgaat met lang van huis zijn.
Toch vind ik wel dat je kunt stellen, dat sommige functionarissen er mogelijk wat meer door belast worden dan anderen. En dat zit hem dan niet zozeer in de mens, als wel in zijn functie. Neem nou de functie van geestelijk verzorger.
Ieder ander mens aan boord heeft een voorgeschreven functie en een toegeschreven taak, de geestelijk verzorger niet, die heeft wel een functie, maar zijn taken liggen niet vast. Als geestelijk verzorger moet je iedere keer weer zoeken naar een zinvolle invulling van je taak. De boer op zeg maar voor de zinvolheid.
Als je je taak invult zoals ik doe, dan ga je ervan uit dat je vierentwintig uur per dag beschikbaar bent als geestelijk verzorger, dat je er dus altijd moet zijn voor problemen van een ander. Natuurlijk doen mensen geen vierentwintig uur per dag een beroep op je, maar het kan en daardoor heb je het gevoel dat je nooit echt helemaal vrij bent. In het omgaan met andere opvarenden heb je dat dus ook altijd in je achterhoofd. Zelfs als je met een groep mensen de wal opgaat in een haven, dan nog blijf je de geestelijk verzorger. Dat bepaald voor een groot gedeelte toch ook je gedrag.
Dus het gevoel in principe vierentwintig uur per dag beschikbaar te zijn, is een hele lange tijd. Dat trekt een grote wissel op je. Als je geen specifiek eigen 'maatje' hebt aan boord, en vaak heb je die niet, dan kun je dus nooit je eigen ei kwijt, maar krijg je dus ook nooit 'voeding' van een ander. Daar bedoel ik mee, je kunt als geestelijk verzorger niet zomaar met iedereen zaken uit gaan wisselen... je hebt je zwijgplicht, maar tegelijkertijd wil je ook wel eens je ei kwijt. Soms heb je geluk en kun je zaken uitwisselen met de arts aan boord, die in een vergelijkbare situatie zit. Maar soms is die er niet of het 'klikt' niet, dan zit je er toch alleen voor.
Sommige vriendschappen die je aan boord sluit, zou je in je gewone dagelijkse leven niet sluiten, omdat je dan meer keuzes hebt en meer uitkomt bij mensen die beter bij je passen. Aan boord, en dat geldt natuurlijk voor alle opvarenden, heb je maar een beperkte keus. Dat vraagt van een ieder soms speciale aanpassingen. Overigens heb ik altijd wel min of meer gelijkgestemden getroffen.

Terugkijkend

Terugkijkend zie ik dat ik in vijf jaar tijd, ruim zeventig weken gevaren heb. Dat lijkt misschien niet veel, maar dan moet je wel bedenken, dat je niet iedere keer met dezelfde bemanning vaart, dat het iedere keer weer aanpassen, wennen en je eigen plek zoeken is aan boord. En dat je tussendoor dus ook gewoon je wal- plaatsing hebt, met je gewone werkzaamheden als les geven etc. Dat is dus zwaar.
Wat ook mee telt, is je leeftijd. Bij de marine is de regel dat de mensen vaak vanaf hun 47-48 jaar niet meer varen, maar een walplaatsing krijgen. En daar is veel voor te zeggen, want hoe je het ook wendt of keert, hoe ouder je wordt, hoe langer ook je herstelperiodes worden. Je hebt nu eenmaal meer tijd nodig om om te schakelen als je eind veertig bent, dan wanneer je eind twintig bent, dan gaat dat allemaal gemakkelijker. Wat verder meetelt is dat je als oudere aan boord, ook steeds minder leeftijdsgenoten treft met wie je op kunt trekken en dat lijkt misschien geen probleem, maar als je met een groep van midden twintig jarigen op stap gaat, doe je toch al heel gauw andere dingen aan wal, dan wanneer je met leeftijdgenoten op pad gaat. De interesses liggen gewoon anders.
Voor vrouwen ligt het misschien nog wel scherper. Er zijn altijd veel minder vrouwen aan boord, dus de kans dat je met een vrouwelijke leeftijdgenoot contact hebt is heel klein op de meeste reizen. Tijdens de laatste reis was ik de oudste aan boord, notabene nog ouder dan de commandant. Iedereen mist natuurlijk op zo'n reis zijn privacy, maar als geestelijk verzorger heb je die zeker nodig. Ik heb nooit echt grote problemen gehad, maar het is een goede regel van de marine om mensen vanaf een bepaalde leeftijd niet meer te laten varen. Jammer genoeg is die regel er voor GV-ers niet. Terugkijkend zie ik nu heel duidelijk dat zo veel en zo vaak varen ook een hele wissel getrokken heeft op mijn privéleven. Soms merk je de consequenties pas veel later.
Het mooiste van weggaan is voor mij toch nog steeds het thuiskomen.

ADRIATISCHE ZEE